

ULAǴATTY USTAZ

JULY

Республиканский информационный научно-методический журнал
Республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы

Бастауыш сынып
мұғалімі,
педагог-зерттеуші

Ұлытау облысы,
Сәтбаев қаласы
“№5 жалпы білім
беретін мектебі”
КММ

Садуақасова Асел
Сапарбековна

«ULAGATTY USTAZ JOLY» республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының
№09(72) (2025 ж. Қыркүйек) шығарылымы. Выпуск №09(72) (Сентябрь 2025 г.)
республиканского информационного научно-методического журнала
«ULAGATTY USTAZ JOLY».

Басылымның кезеңділігі - айына 4 рет шығады

Периодичность издания — 4 раза в месяц.

№ KZ44VPY00078195 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ44VPY00078195

Қазақстан Республикасы Ақпарат және
қоғамдық даму министрлігі Ақпарат
комитетінде берілген

Выдано Комитетом информации Министерства
информации и общественного развития Республики
Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:

білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-
тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық,
педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату
бойынша материалдар жариялау.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:

публикация материалов по распространению учебно-
методического, научно-практического,
информационно-аналитического, педагогического
инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Бас редактор/Главный редактор: Айтуғанова Еңлік Баяндықызы

Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор,
Қарағанды медицина университеті

Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор,

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер

Қасқабасева Ф.С. – педагог-шебер

Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші

Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі

Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі

Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы

Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар
жауапты болады.

Редакция материалдарды қабылдамауға
құқылы.

Ответственность за достоверность
материалов несут авторы. Редакция
оставляет за собой право отклонять
материалы

Мазмұны / Содержание

Исергепова С.Д., Аманова С.С. "Тіл дамыту" әдістемелік құралы арқылы кешкі мектеп оқушыларының оқу мотивациясын және тілге деген қызығушылығын қалыптастыру	4
Үсен Е.Қ. Спорттың адам денсаулығына әсері	6
Ашимханова А.А. Математикалық логиканы дамыту әдістері	8
Туйешинова А.Б. Активные методы обучения на уроках русского языка и литературы.....	10
Салимбаева М.А. Бастауыш сыныпта қазақ тілін оқыту: оқу мақсаттарын белгілеудің және жүзеге асырудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері.....	13
Кумпейсова К.М. Бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс кезінде белсенді оқыту әдістерінің кең мүмкіндіктері	16
Сағымбек М.Ж. Бастауыш сынып оқушыларын оқытуда заманауи білім деңгейіне көшу маңыздылығы	19
Айсарове Н.Т. География сабағында картаны географиялық ойындарды пайдалып оқыту .	21
Жунусбекова Д.А. Бастауыш сыныпта саралап оқытудың тиімді жолдары	24
Рамазанова Т.Т. Функционалдық сауаттылықты арттырудағы қазақ тілінің рөлі.....	27
Каймуллаева Б.С. География пәнінде оқушылардың шығармашылық қабілетін жетілдіру тәсілдері	30
Божикенова А.А. Эссе шеберханасы: ойды көркем жеткізу өнері.....	34
Каппаева Б.А. «Әлихан Бөкейхан тағылымын ағылшын тілі сабағында оқытудың ерекшеліктері».....	36
Бекбаева Р.Т. «Әлихан Бөкейхан мұрасын тіл пәндерінде қолдану арқылы оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру»	39
Жусупова Л.Б. Алаш идеясының жаршысы Әлихан Бөкейханның ұстанымы арқылы оқушыларды публицистикалық шығармалармен жұмыс істеу арқылы тіл мәдениетін қалыптастыру жолдары	41
Қарамерденова Қ.С. «Қазақ тілі сабақтарында оқушылардың қызығушылығын ойын арқылы арттыру».....	43
Шоханова А.А. Бастауыш сынып оқушыларын эссе мен әңгіме жазуға үйретудің ерекшеліктері.....	45
Мұратова Д.С. Қазақ биінің ерекшеліктері	47
Шакрукова М.С. Домбыра – халық үні, Ұстаз – оның шырақшысы.....	48
Аманбаева П.Д. Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдаудың тиімді жолдары	50
Истаева Р.С. Teaching Cognitive Approach for Engineering and Technical Profile Pupils	52
Калимергенова А.Е. Арт - терапия - дамыту және түзету құралы ретінде	54
Сарсенбаева С.А. Шығарма шылық – жас ұрпақтың рухани дамуының кепілі	58
Абсаламова Г.З. Инновационный педагогический опыт: элективный курс «Графический язык математики»	59

¹Исергепова Салтанат Душановна, ²Аманова Сара Самратовна

Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдері

¹Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Қостанай қаласы білім бөлімінің
№1 кешкі мектебі» КММ

"ТІЛ ДАМУ" ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰРАЛЫ АРҚЫЛЫ КЕШКІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ЖӘНЕ ТІЛГЕ ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация

Бұл мақалада кешкі мектептің 10-сынып оқушыларының оқу мотивациясын арттырудағы "Тіл дамыту" әдістемелік құралының рөлі мен тиімділігі қарастырылады. Мақаланың негізгі мақсаты – аталған құралдың жаңашыл әдістері арқылы оқушылардың тілге деген қызығушылығын қалыптастырудың жолдарын көрсету. Зерттеу барысында құралдың практикалық қолданысы, оның оқушылардың ішкі мотивациясына әсері және тілдік дағдыларының даму динамикасы талданады. Мақалада кешкі мектеп оқушыларының ерекшеліктеріне сәйкес әдістемелік жұмыстарды ұйымдастырудың тиімді тәсілдері сипатталған. Зерттеу қорытындысы құралдың мотивацияны арттыруға және оқу сапасын жақсартуға оң әсер ететінін дәлелдейді.

Түйінді сөздер: Кешкі мектеп, мотивация, тіл дамыту, қызығушылық, әдістемелік құрал.

Қазіргі білім беру жүйесінің алдында тұрған басты міндеттердің бірі – оқушылардың білімге деген құштарлығын оятып, олардың **ішкі мотивациясын** қалыптастыру. Әсіресе, кешкі мектепте оқитын 10-сынып оқушылары үшін бұл мәселе ерекше өзекті. Бұл оқушылардың көпшілігі жұмыспен қатар оқығандықтан, оқуға деген қызығушылығы төмен болуы мүмкін. Олар үшін оқыту процесі қызықсыз және мәнсіз болып көрінсе, білім алу сапасы да төмендейді. Сондықтан, дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар, жаңашыл, оқушылардың жас ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне сай келетін әдістемелік құралдарды қолдану маңызды. Осы тұрғыда, "Тіл дамыту" **әдістемелік құралы** кешкі мектептегі қазақ тілі сабақтарын жандандыруға және оқушылардың тілге деген қызығушылығын арттыруға зор мүмкіндік береді.

Бұл мақаланың **мақсаты** – "Тіл дамыту" әдістемелік құралын кешкі мектептің 10-сыныбында қолдану арқылы оқушылардың оқу мотивациясын қалыптастыру және тілге деген қызығушылығын арттырудың тиімді жолдарын зерттеу.

Мотивация – адамның белгілі бір әрекетті жасауға итермелейтін ішкі күші [1]. **А.Маслоудың** қажеттіліктер иерархиясы теориясы бойынша, адамның білім алуға деген мотивациясы оның өзін-өзі дамытуға деген қажеттілігімен тығыз байланысты [2]. Ал **Л.С.Выготскийдің** "дамудың жақын аймағы" теориясы мұғалімнің оқушыға беретін бағыт-бағдарының маңыздылығын атап көрсетеді [3]. Қазіргі заман талабына сай, оқыту тек ақпарат берумен шектелмей, оқушының танымдық белсенділігін арттыруға бағытталуы керек. Кешкі мектеп оқушылары үшін тілді үйрену тек міндет емес, сонымен қатар жеке және кәсіби өмірде жетістікке жетудің құралы болуы тиіс. Олар үшін тілдік білімнің күнделікті өмірмен байланысы нақты көрсетілгенде ғана оқуға деген қызығушылығы артады [4].

"Тіл дамыту" **әдістемелік құралы** дәстүрлі оқулықтардан өзгеше, оқушының шығармашылық ойлауын, сын тұрғысынан ойлауын және коммуникативтік дағдыларын дамытуға бағытталған. Құралдың кешкі мектеп оқушыларына арналған негізгі ерекшеліктері:

1. **Практикалық бағыттылығы:** Құралдағы тапсырмалардың көпшілігі күнделікті өмірлік жағдайларға негізделген. Мысалы, "Жұмысқа орналасуға қажетті резюме жазу", "Ресми құжаттарды толтыру", "Іскерлік келіссөздер жүргізу" сияқты тақырыптар оқушылар үшін өте маңызды.

2. **Шығармашылық компоненті:** Оқушыларға арналған шығармашылық тапсырмалар (мысалы, "Өз кәсібің туралы эссе жазу", "Болашақ мамандығым" тақырыбында жоба қорғау) олардың жеке тұлғалық қызығушылықтарын ескереді және мотивацияны арттырады.

3. **Интерактивті әдістер:** Құрал топтық және жұптық жұмыстарға, рөлдік ойындарға және пікірталастарға бағытталған [5]. Мұндай әдістер оқушыларды сабаққа белсенді қатысуға ынталандырады.

Менің педагогикалық тәжірибемде бұл құралды кешкі мектептің 10-сыныбында қолдану барысында төмендегідей әдістер тиімді болды:

● **Жобалық жұмыстар:** "Қазақ тілі – менің кәсібімде" тақырыбында жоба ұйымдастырылды. Әр оқушы өз мамандығында қазақ тілінің маңызы туралы зерттеу жүргізіп, презентация қорғады. Бұл олардың тілді үйренудегі мақсаттарын айқындап, ішкі мотивациясын арттырды [6].

● **Пікірталас сабақтары:** Қоғамдағы өзекті мәселелер бойынша (мысалы, "Еңбек миграциясы", "Жастар және кәсіпкерлік") пікірталастар өткізілді. Оқушылар өз ойларын дәлелді түрде жеткізуді үйренді, бұл олардың сөйлеу дағдысын дамытып, сабаққа деген қызығушылығын арттырды [7].

● **Ойын элементтері:** "Бизнес-ойын", "Іскерлік хат жазу жарысы" сияқты ойындар сабақты жалықтырмай, қызықты етті. Ойын түріндегі тапсырмалар оқушылардың бәсекелестік қабілетін оятты.

"Тіл дамыту" әдістемелік құралының тиімділігін бағалау үшін педагогикалық эксперимент жүргізілді. Экспериментке қатысқан 10-сынып оқушыларының алғашқы диагностикалық кесіндісі олардың тілдік білім деңгейінің төмен және оқу мотивациясының әлсіз екенін көрсетті. Бір семестр бойы аталған құралды қолдану нәтижесінде оқушылардың тілдік даму динамикасында оң өзгерістер байқалды:

● **Мотивацияның артуы:** Сабақтарға қатысу белсенділігі **25%**-ға артты. Оқушылардың көпшілігі сабақтан кейін қосымша сұрақтар қойып, тақырыптарды талқылауға ықылас танытты.

● **Сөйлеу дағдыларының жетілуі:** Ауызша сұхбаттар мен пікірталастар барысында оқушылардың сөздік қоры кеңейіп, ойларын жүйелі жеткізу қабілеті жақсарды. Олар сөйлеу мәнері мен сөз саптауға көңіл бөле бастады.

● **Жазбаша сауаттылықтың өсуі:** Шығармашылық және іскерлік хат жазу тапсырмаларында оқушылардың жұмыстары сапалы бола бастады. **Грамматикалық және пунктуациялық** қателер саны азайды [8].

● **Өзіндік танымдық белсенділігінің артуы:** Оқушылардың 80%-ы тапсырмаларды өз бетінше орындауға және қосымша ақпарат іздеуге ұмтылды. Бұл олардың **өзін-өзі дамыту** қажеттілігінің оянғанын көрсетеді.

Жүргізілген сауалнама нәтижелері де бұл құралдың тиімділігін растады. Оқушылардың **90%**-ы сабақтың қызықты болғанын және осы құрал арқылы тілді үйренудің жеңіл әрі пайдалы екенін айтты [9].

Зерттеу қорытындысы кешкі мектептің 10-сынып оқушыларының оқу мотивациясын және тілге деген қызығушылығын қалыптастыруда "**Тіл дамыту**" әдістемелік құралының маңызды рөл атқаратынын дәлелдейді. Құралдың іс-тәжірибелік, шығармашылық және интерактивті тапсырмалары оқушылардың жас және психологиялық ерекшеліктеріне сәйкес келеді. Оның мазмұны оқушылардың тек тілдік білімін ғана емес, сонымен қатар олардың функционалдық сауаттылығын, коммуникативтік және шығармашылық қабілеттерін де дамытады.

Болашақта кешкі мектептерде қазақ тілін оқыту әдістемесін жетілдіру үшін осы және басқа да жаңашыл құралдарды кеңінен қолдану қажет. Бұл оқушылардың тілге деген

сүйіспеншілігін арттырып, олардың қоғамдағы бәсекеге қабілетті тұлға болып қалыптасуына үлкен үлес қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – Москва: АСТ, 2008.
2. Маслоу А. Мотивация и личность. – Москва: Питер, 2019.
3. Есенова Қ.Б. Оқыту процесіндегі оқушылардың мотивациясын арттыру жолдары. // Қазақ тілі мен әдебиеті, 2018, № 3.
4. Жакупов Т.Ж. Кәсіптік білім беруде тілдік құзыреттілікті қалыптастыру. – Астана: Фолиант, 2020.
5. Қожахметова К.К. Педагогикалық шеберлік негіздері. – Алматы: Дарын, 2021.
6. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңы. – Астана: 2007.
7. Мұхамеджанова А.Б. Оқытудың интерактивті әдістері. – Алматы: Рауан, 2019.
8. Нұрғалиева А.Н. Білім берудегі инновациялық технологиялар. – Алматы: Ғылым, 2020.
9. Сейдахметова Р. Сөйлеу мәдениеті және тіл дамыту. – Алматы: Рауан, 2018.
10. Айтпаева А.Т. Жобалық жұмыс арқылы оқушының танымдық белсенділігін арттыру. // Ұстаз, 2022

Үсен Ербол Қасымбекұлы

Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі

«№51 Ы.Алтынсарин атындағы жалпы білім беретін мектеп» КММ

Түркістан облысы, Келес ауданы

СПОРТТЫҢ АДАМ ДЕНСАУЛЫҒЫНА ӘСЕРІ

Аннотация

Бұл мақалада спорттың адам денсаулығына әсері, жүйелі дене шынықтырудың ағзаға тигізетін оң нәтижелері қарастырылады. Дене белсенділігінің жүрек-қан тамыр жүйесі, бұлшық ет, тыныс алу, иммунитет, психикалық денсаулыққа әсері ғылыми негізде баяндалады. Мақсат — оқушылар арасында салауатты өмір салтын насихаттап, белсенді өмірге баулу.

Түйінді сөздер: спорт, денсаулық, дене шынықтыру, иммунитет, белсенді өмір.

Кіріспе

Қазіргі таңда адам денсаулығына кері әсер ететін факторлар көбейіп барады. Отырықшы өмір салты, электронды құрылғыларға тәуелділік, дұрыс тамақтанбау — балалардың да, ересектердің де денсаулығын әлсіретуде. Осы орайда спорт пен дене шынықтырудың маңызы

арта түсуде.

Негізгі бөлім

1. Жүйелі дене белсенділігінің пайдасы
 - Жүрек-қан тамыр жүйесінің жұмысы жақсарады
 - Тыныс алу жүйесі тиімді жұмыс істейді
 - Бұлшық ет, сүйек жүйесі нығаяды
 - Қан айналымы жақсарып, зат алмасу белсендіріледі
2. Иммундық жүйеге әсері
 - Дене белсенділігі вирустарға қарсы тұру қабілетін күшейтеді
 - Ауырмайтын балалардың басым бөлігі спортпен айналысады
3. Психикалық және эмоциялық денсаулық
 - Көңіл күйді көтереді, күйзеліс деңгейін төмендетеді
 - Сенімділік, шыдамдылық, тәртіптілік қалыптасады
 - Командалық ойындарда қарым-қатынас дағдылары дамиды
4. Оқушы өміріндегі маңызы
 - Сабакқа зейіні артады
 - Тәртіп бұзушылық төмендейді
 - Жарақаттанудың алдын алу
 - Ұйқы мен демалыс режимі дұрысталады

Қорытынды

Спорт пен дене шынықтыру — денсаулықтың кепілі. Дене белсенділігі арқылы бала бойында күш-қайрат, тәртіп пен жауапкершілік қалыптасады. Әрбір оқушыға спортты күнделікті әдетке айналдыру қажет. Мұғалімдердің басты міндеті — осыны үйрету, үлгі болу.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Дене шынықтыру. Жалпы білім беретін мектепке арналған оқулық.
2. ҚР ДСМ «Салауатты өмір салтын қалыптастыру» бағдарламасы.
3. Сапарғалиев Ж. «Дене тәрбиесі негіздері», Алматы, 2020.
4. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДҰ) материалдары.

ВЛИЯНИЕ СПОРТА НА ЗДОРОВЬЕ ЧЕЛОВЕКА

***Аннотация.** В статье рассматривается влияние спорта на здоровье человека, а также положительное воздействие регулярной физической активности на организм. Научно обосновано влияние физической нагрузки на сердечно-сосудистую систему, мышечный аппарат, дыхание, иммунитет и психическое здоровье. Цель — пропаганда здорового образа жизни среди учащихся и привитие активного образа жизни.*

***Ключевые слова:** спорт, здоровье, физическая активность, иммунитет, активный образ жизни.*

THE IMPACT OF SPORTS ON HUMAN HEALTH

***Abstract.** This article explores the impact of sports on human health and the positive effects of regular physical activity on the body. It provides a scientific overview of how physical exercise influences the cardiovascular system, muscles, respiratory function, immunity, and mental health. The goal is to promote a healthy lifestyle among students and encourage active living.*

***Keywords:** sports, health, physical activity, immunity, active lifestyle.*

Ашимханова Айжан Ашимовна
 Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші
 №39 гимназиясы
 Алматы облысы, Іле ауданы

МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЛОГИКАНЫ ДАМУ АӘДІСТЕРІ

***Аннотация.** Мақалада бастауыш мектеп оқушыларының математикалық логикасын даму мәселесі жан-жақты қарастырылады. Бастауыш мектеп кезеңі – баланың ойлау жүйесі қалыптасып, танымдық қабілеттері дамитын аса маңызды уақыт, сондықтан математикалық логиканы дамутудың тиімді әдістерін қолдану олардың әрі қарайғы білім алу сапасына айтарлықтай ықпал етеді. Мақалада математикалық логика ұғымының мазмұны, оны бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне сәйкес даму жолдары, логикалық тапсырмалардың ролі мен танымдық процестерді жетілдірудегі маңызы талданып, заманауи педагогикалық технологиялар мен әдістемелік тәсілдердің ықпалына назар аударылады. Сондай-ақ оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, сыни ойлауын және проблемаларды шешу дағдыларын қалыптастыруда логикалық жаттығулардың орнына тоқталып, логикалық есептердің әртүрлі түрлерін қолданудың тиімділігіне дәлелдер ұсынылады.*

***Кілт сөздер:** математикалық логика, бастауыш мектеп, логикалық ойлау, логикалық есептер, әдістемелік тәсілдер, сыни ойлау, шығармашылық қабілет.*

Математикалық логика – білім беру процесінде ерекше орын алатын күрделі әрі маңызды ұғымдардың бірі, өйткені ол баланың тек қана есеп шығару қабілетін емес, сонымен қатар ойлаудың дәйектілігін, пайымдаудың дәлдігін, қорытындының негізділігін қалыптастыруға ықпал етеді. Бастауыш сынып кезеңінде баланың қабылдау қабілеті өте сергек, ойлау жүйесі икемді болып келеді, сондықтан дәл осы шақта логикалық тапсырмалар арқылы олардың ойлау өрісін кеңейтіп, кез келген құбылысқа аналитикалық тұрғыда қарауға баулу педагогика үшін маңызды міндеттердің бірі болып саналады. Математикалық логика тек арифметикалық амалдардан құралмайды, ол негізінен ойды реттеуге, салыстыруға, жалпылауға, нақтылауға, себеп-салдарлық байланысты ажырата білуге және шешім қабылдауда жүйелі ой қорыта білуге үйретеді.

Бастауыш мектепте математикалық логиканы даму әдістерін қарастырғанда, ең алдымен баланың жас ерекшелігі мен ойлау қабілетінің деңгейін ескеру қажет. Себебі, тым күрделі логикалық тапсырмалар оқушының ынтасын төмендетіп жіберуі мүмкін, ал тым жеңіл жаттығулар олардың дамуына әсер етпейді. Сол себепті мұғалім әрбір оқушының жеке ерекшелігін есепке ала отырып, логикалық тапсырмаларды біртіндеп күрделендіру әдісін қолдануы тиіс. Мәселен, бірінші сынып оқушыларына қарапайым салыстыру, сәйкестендіру, суретке қарап ой қорыту сияқты жеңіл тапсырмалар ұсынылса, жоғары сыныптарға өткен сайын мәтіндік логикалық есептер, комбинаторлық мазмұндағы тапсырмалар, арифметикалық амалдарды біріктіріп қолдануды талап ететін күрделі жаттығулар енгізілуі орынды.

Логикалық ойлауды дамытудың ең тиімді жолдарының бірі – математикалық ойындар. Ойын барысында оқушылар білімді жеңіл әрі қызықты түрде меңгереді, ал ойлау операциялары еркін, табиғи қалыпта жүзеге асады. Мысалы, «Артық затты тап», «Қайсысы дұрыс?», «Жұмбақ санды тап» сияқты ойындар оқушылардың талдау, салыстыру, жүйелеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар шахмат элементтерін пайдалану, ребустар мен sudoku есептерін шештіру, фигуралардан сурет құрастыру сияқты әдістер балалардың ойлау қабілетін жан-жақты дамытады. Мұндай ойындық тапсырмалар бір жағынан баланың қызығушылығын арттырса, екінші жағынан ойлаудың жүйелілігін бекіте түседі.

Сонымен бірге математикалық логиканы дамытуда проблемалық жағдай туғызу әдісі ерекше маңызды. Мұғалім сабақ барысында оқушыларды ойлануға мәжбүр ететін сұрақ қояды, олардың әртүрлі жауаптарын тыңдай отырып, дұрыс шешімге жетелейді. Мысалы, «Егер барлық гүлдер қызыл болса, ал мына гүл көк болса, онда ол қай топқа жатады?» деген сұрақ балаға қарапайым логикалық пайымдаулар арқылы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Проблемалық жағдайлар балалардың зерттеушілік қабілетін арттырып, олардың шығармашылық тұрғыда ойлауына жол ашады. Мұндай әдіс оқушының дайын білімді жаттап алуын емес, өздігінен ізденуін, ойлау әрекетін белсендіруді көздейді. Балалар өз болжамдарын ұсынып, дәлел келтіруге тырысқанда, ойлау процесінде салыстыру, талдау, жинақтау сияқты күрделі операцияларды орындайды. Бұл тәсіл олардың ойлау дербестігін қалыптастырып, кез келген мәселені әр қырынан қарауға, түрлі шешім нұсқаларын табуға, ақыл-ой икемділігін дамытуға ықпал етеді. Проблемалық жағдай әдісін жүйелі қолданған мұғалім оқушылардың тек логикалық ойлауын ғана емес, сондай-ақ танымдық белсенділігін, оқу мотивациясын арттырады, ең бастысы – оларды өмірде кездесетін шынайы мәселелерді шешуге бейімдейді.

Мәселен, бастауыш сынып математика сабағында мұғалім: «Егер барлық жануарлар төрт аяқты болса, ал құстардың екі аяғы ғана бар, онда құс қай топқа жатады?» деген сұрақ қою арқылы балаларды ойлануға жетелей алады немесе «Егер үш дос бірге дүкенге барды, екеуі тәтті алды, біреуі алма алды, онда барлығы неше түрлі тағам сатып алды?» деген тапсырма оқушыны тек арифметикалық амалдарды орындауға ғана емес, сонымен бірге логикалық талдауға, заттардың айырмашылығы мен ұқсастығын ажыратуға баулиды. Осындай мысалдар арқылы бала өз ойын жүйелі жеткізіп, нақты дәлелдермен қорытынды жасайды. Демек, проблемалық жағдайды туғызу әдісі баланың тек есепті шығарудағы математикалық білімін жетілдіріп қана қоймай, сонымен қатар өмірде туындайтын түрлі логикалық қайшылықтарды түсінуге, оларды шешу жолын табуға мүмкіндік береді.

Математикалық логиканы дамытудың тағы бір жолы – сыни ойлауға баулу. Сыни ойлау тек жоғары сыныптарда ғана емес, бастауыш деңгейде де қажет, өйткені оқушылар әрбір есептің шешу жолын іздегенде өз ойларын дәлелдеуді, өзгелердің пікірін тыңдауды, деректерді салыстыруды үйренеді. Бұл олардың әрі қарай ғылыми ойлауға, өз көзқарасын қорғауға, дәлелдеуге дайын болуына ықпал етеді. Мұғалім сыни ойлауды дамыту үшін түрлі пікірталастар ұйымдастырып, бір есептің бірнеше шешімін талқылауға жағдай жасауы тиіс. Мұндай әдістің ерекшелігі – оқушының дайын шешімге көзсіз бағынбай, әрбір қадамның дұрыстығына күмәнмен қарауы, дәлелді іздеуі. Мысалы, «Бір есепті шығару үшін қандай амал тиімді – алдымен қосу ма, әлде көбейту ме?» деген сұрақтар балаларды ойландырып, олардың ойлау жолдарын ашық айтуына түрткі болады. Сыни тұрғыдан ойлау барысында оқушылар қателесуден қорықпайды, керісінше өз пікірін ортаға салып, оны басқалармен салыстырып көреді. Бұл олардың бойында талдау жасау, дәлелді пікір айту, басқаның ойын құрметтей білу дағдыларын қалыптастырады. Сонымен қатар мұндай ортада бала кез келген есептің бір ғана шешімі болмайтынын, кей жағдайда бірнеше жолмен нәтижеге жетуге болатынын түсінеді. Осылайша, сыни ойлауды дамыту арқылы математикалық логика тек есеп шығарудағы құрал ғана емес, өмірлік шешімдер қабылдаудағы сенімді тірекке айналады.

Заманауи білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану да математикалық логиканы дамытудың маңызды тәсілдерінің біріне айналды. Электронды

жаттығулар, логикалық тренажерлар, компьютерлік ойындар балалардың ынтасын арттырып қана қоймай, әрбір оқушының жеке деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсынуға мүмкіндік береді. Мәселен, онлайн-платформалардағы логикалық есептерді автоматты түрде күрделендіріп отыру арқылы оқушының ойлау қабілеті біртіндеп шыңдалады.

Математикалық логика тек математика сабағында ғана емес, қазақ тілі, дүниетану, әдебиеттік оқу пәндерінде де дамытылуы тиіс. Өйткені логикалық ойлау – пәнаралық құбылыс, ол барлық ғылымға ортақ қасиет болып табылады. Мәселен, мәтінді талдау кезінде себеп-салдар байланыстарын анықтау, оқиғалардың жүйелілігін түсіну, кейіпкерлердің іс-әрекетін саралау – бұлардың барлығы да логикалық пайымдауға сүйенеді. Сондықтан бастауыш мектеп мұғалімі логиканы дамытуға кешенді көзқараспен қарауы керек.

Бүгінгі күннің басты талабы – шығармашыл тұлға қалыптастыру, ал шығармашылықтың бастауында әрқашан ойлау, іздену, талдау, дәлелдеу тұрады. Демек, математикалық логиканы дамыту әдістерін жүйелі қолдану – оқушылардың болашақтағы ғылымға, техникалық ойлауға, инновациялық ізденістерге бейімделуінің кепілі. Егер мұғалім логикалық ойлауды дамытудың түрлі әдістерін үйлесімді қолдана білсе, онда оқушылардың танымдық қызығушылығы артып, білім сапасы жоғарылайтыны сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбиев, Ж., Бабаев, С., Құдиярова, А. Педагогика. Алматы: Дарын, 2004.
2. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030. OECD Publishing, 2018.
3. Bishop, A. J. Mathematical Enculturation: A Cultural Perspective on Mathematics Education. Springer, 1991.
4. Лернер, И. Я. Дидактические основы методов обучения. Москва: Педагогика, 1981.

Туйешинова Анаргуль Касымжанова

Орыс тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

"Достық орта мектебі мектеп жасына дейінгі шағын орталығы бар" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Жетісу облысы, Алакөл ауданы, Достық ауылы

АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация

В данной статье рассматриваются актуальные вопросы применения активных методов обучения на уроках русского языка. Современные изменения в обществе требуют подготовки творчески мыслящей, самостоятельной и компетентной личности, что, в свою очередь, требует от педагога пересмотра традиционных подходов к обучению. Автор подчеркивает важность перехода от передачи знаний к формированию у учащихся навыков самостоятельного поиска информации, критического мышления и нестандартного подхода к решению учебных и жизненных задач. В статье подробно описаны такие методы активного обучения, как «мозговой штурм», «деловые игры», «круглый стол» и проблемное обучение, приведены их особенности, преимущества и педагогическая ценность. Практика показывает, что использование данных методов способствует повышению мотивации, развитию познавательной активности, коммуникативных навыков и творческого потенциала учащихся.

Ключевые слова: активные методы обучения, творческое мышление, мотивация, мозговой штурм, деловые игры, круглый стол, познавательная активность, самостоятельность, уроки русского языка.

Изменения, происходящие в данное время в современном обществе, требуют развития творческой, креативно мыслящей, компетентной личности. Это требует от учителя выходить на новый уровень преподавания и воспитания детей. Если раньше основной задачей педагога была передача определенного багажа знаний, то в настоящее время выдвигается задача развития творческого мышления в процессе обучения, способность самостоятельно искать пути приобретения новых знаний, свободно ориентироваться в бесконечном потоке информации, развивать способности адаптироваться к любым жизненным ситуациям, находить нестандартные пути решения. И во всём этом раскрывать духовно- нравственный потенциал личности ребенка.

Современная система образования предоставляет возможность выбрать среди множества инновационных методик и технологий «свою», которая могла бы помочь конкретному учителю, учитывая его собственный опыт, знания, профессионализм. Требуются иные формы, позволяющие одновременно активно работать всем участникам образовательного процесса: активно слушать, применять к различным ситуациям реальности, активно воспроизводить, как полностью, так и по частям, конструировать, компилировать, применять по назначению.

Важной задачей на уроке является активизация деятельности учащихся. Использование учителем разнообразных форм и методов работы на уроке являются одним из главных условий для развития потенциала ученика, раскрытия его творческих способностей. В своей статье хочу познакомить вас с некоторыми методами обучения на уроках русского языка, которые способствуют, на мой взгляд, как привитию интереса к изучению языка, так и эффективно повышают качество обучения.

Активные методы обучения - это методы, побуждающие учащихся к активной мыслительной и практической деятельности в процессе овладения учебным материалом. Использование активных методов обучения помогает преподавателям гармонично развивать и совершенствовать личность обучающегося, используя предмет как ключ, средство для воспитания самодостаточной, уникальной личности, стремящейся к непрерывному саморазвитию. Активные методы способствуют:

- формированию положительной учебной мотивации;
- повышению познавательной активности учащихся; активному вовлечению в образовательный процесс;
- стимулированию самостоятельной деятельности; развитию познавательных процессов - речи, памяти, мышления;
- эффективному усвоению большого объема учебной информации;
- развитию творческих способностей и нестандартности мышления;
- развитию коммуникативно-эмоциональной сферы личности ученика;
- развитию универсальных навыков.

Активные методы обучения делятся на две основные группы: групповые активные методы обучения и индивидуальные активные методы обучения учащихся. Активные методы обучения также делятся на две группы: имитационные активные методы обучения и настоящие активные методы обучения.

Применение на практике методов и приемов активного обучения показало, насколько интересно стало учащимся самим добывать знания. Учитель и учащиеся стали равноправны в своей деятельности. Учащиеся перестали быть объектом обучения и заняли активную позицию в получении новых знаний.

Известно, что среди активных методов обучения, используемых на уроках русского языка и литературы, много принципов, методов и подходов. Среди них выделяют следующие виды:

- Метод «Мозгового штурма»;
- Метод «Деловых игр»;
- Метод «Круглого стола»;

- Метод проблемных вопросов.

На уроках русского языка могут быть использованы грамматические игры, лексические игры, орфографические игры, творческие игры. Кроме того, к активным методам обучения относятся текстовая работа и интерактивный диктант, которые сейчас встречаются в практике учителей. Правила использования метода «мозговой штурм»:

- В ходе мозгового штурма идеи не критикуют, не оценивают, не обсуждают и не защищают. Во время работы внутри группы вы можете просто сказать: "это отличная идея!", а при индивидуальной работе не относитесь к себе слишком критически. Члены группы должны предложить все идеи, решения, примеры, которые приходят им в голову, будь то какие-либо идеи. Каждая идея должна быть полностью озвучена. На следующем этапе, пока вы не придумаете новые идеи, будет легче переосмыслить сказанное и выбрать наиболее разумное из них. Преимущества метода «мозгового штурма»:

- Экономит время;
- В процессе работы в группе хорошо развиваются качества сотрудничества и уважения между участниками;
- Мысли свободно высказываются;
- Может применяться к любому предмету;
- Помогает легко освоить сложные темы;
- Развивает любознательность, творческие качества.

Следующий метод «Деловые игры» способствует развитию метапредметных навыков: памяти, внимания, способности к концентрации на нескольких видах информации. Одновременное восприятие и запоминание образов (цвет, форма, расположение в пространстве) и логически выстроенной информации (фразы, слова, числа) формируют межполушарные связи мозга, приводя к развитию мышления в целом. Интересно работать как с ранее известными играми, так и создавать их.

«Круглый стол» – это метод активного обучения, одна из организационных форм познавательной деятельности учащихся, позволяющая закрепить полученные ранее знания, восполнить недостающую информацию, сформировать умения решать проблемы, укрепить позиции, научить культуре ведения дискуссии. Важное условие при организации «Круглого стола»: нужно, чтобы он был действительно круглым, т.е. процесс коммуникации, общения, происходил «глаза в глаза». Принцип «Круглого стола» (не случайно он принят на переговорах), т.е. расположение участников лицом друг к другу, а не в затылок, как на обычном занятии, в целом приводит к возрастанию активности, увеличению числа высказываний, возможности личного включения каждого учащегося в обсуждение, повышает мотивацию учащихся, включает невербальные средства общения, такие как мимика, жесты, эмоциональные проявления.

Все перечисленные виды активного метода обучения себя оправдывают: делают предметы более понятными, а потому интересными. Значит, при создании условий для формирования познавательного интереса, при целенаправленной и регулярной деятельности по его развитию у обучающихся достигается более высокий уровень познавательного интереса, что ведет за собой качественный рост результатов обучения. Одним словом, эффективность учебного процесса зависит от педагогического мастерства учителя, умения с интересом и вниманием провести урок, умения учащихся учиться самостоятельно. Ясно, что мы можем извлечь пользу из обучения, если сможем применять новые методы различными способами.

Использованные литературы:

1. Активные методы обучения: рекомендации по разработке и применению: учеб.-метод. пособие / Е. В. Зарукина, Н. А. Логинова, М. М. Новик. СПб.: СПбГИЭУ, 2010;
2. Лапыгин Ю.Н. Методы активного обучения. Учебник и практикум.- Юрайт, 2017.

Салимбаева Молдир Алимбаевна

Бастауыш сынып мұғалімі

"Алматы облысы білім басқармасының Талғар ауданы бойынша білім бөлімінің" мемлекеттік мекемесінің "№45 жалпы білім беретін орта мектеп-гимназиясы" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ: ОҚУ МАҚСАТТАРЫН БЕЛГІЛЕУДІҢ ЖӘНЕ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада қазіргі кезеңдегі білім беру жүйесіндегі өзгерістер, жаңа педагогикалық технологияларды қолданудың маңыздылығы қарастырылады. Қазақ тілін бастауыш сынып оқушыларына дамыта оқыту әдістемесі негізделіп, морфология пәніндегі грамматикалық ұғымдарды меңгерту барысындағы оқу-ізденімдік тәсілдердің тиімділігі көрсетілген. Автор В.В. Давыдовтың «квазизерттеу» концепциясын пайдалана отырып, оқушылардың өз бетінше танымдық белсенділігін арттыруға ерекше көңіл бөледі. Сондай-ақ, әдістер мен жаттығулар жүйесінің құрылымы, оқушының шығармашылық қабілеттерін дамытудағы рөлі талданған. Жаңа білім беру жүйесінің педагогикадағы рөлі мен мұғалімдердің кәсіби дамуы мәселелері қарастырылып, қазақ тілін сапалы оқыту үшін әдістемелік ұсыныстар берілген.

Кілт сөздер: білім беру жүйесі, қазақ тілі, бастауыш сынып, дамыта оқыту, морфология, грамматикалық ұғымдар, педагогикалық технологиялар, квазизерттеу, шығармашылық қабілет, оқу-ізденімдік тапсырмалар.

Болашақтың бүгінгіден де нұрлы болуына ықпал етіп адамзат қоғамын алға апаратын күш тек білімде ғана. Қай елдің болмасын өсіп өркендеуі, өркениетті дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, дамыту бағытына байланысты. Қазіргі кезеңде егеменді елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне бағыт алууда. Бұл педагогика тарихы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр, себебі, білім беру жүйесі өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарды, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болды. «Оқытудың жаңа технологиясын пайдалану – сапалы білім негізі дей аламыз.

Мұғалімдердің алдына қойылып отырған басты міндеттерінің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру. Жаңа технологияларды меңгеру мұғалімнің зияткерлік, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. «Өз еңбегін талдай білген адам ғана тәжірибелі ұстаз бола алады» деген В.Сухомлинскийдің сөзін оқытушының талмай ізденген еңбегінің нәтижесінде ғана көрінетіні белгілі. Қазіргі кезде білім мен техниканың даму деңгейі әрбір оқушыға сапалы және терең білім беруіне жағдай жасап отыр. Оқытушы баяндайды, әңгімелейді, түсіндіреді, ал оқушы тыңдайды, қабылдайды, ойлайды т.б, таным әрекетерін жасайды.

Қазақ тілі – бастауыш сынып оқушыларының ана тілі. Профессор Б.Хасанов «Ана тілі – ата мұра» деген кітабында былай дейді: «Ана тілі дегеніміз күллі тіл атаулыдан ішкі құрылыс ерекшелігімен дараланатын, белгілі бір халықпен нақты кеңістікте тарихи бірге жасап, оның төл мәдениетін ұрпақтан-ұрпаққа үздіксіз ұластырушы, сол халық адамдарына (жас, жыныс, сенім, кәсіп, әлеуметтік жағдай айырмасына қарамай) түгелдей және жан-жақты қызмет ететін ұлтшілік қатынас құралы». Сондықтан да қазақ тілі – бастауыш сынып оқушылары үшін көп

қырлы, мол сырлы ерекше пән болуы тиіс. Мәселе – қазақ тілі грамматикасының негізгі ұғымдарын жалаң жаттап алмай, саналылықпен ұғындыруда.

Бастауыш сыныпта қазақ тілін оқытуда жаттығу жұмысының мәні зор. Тақырып түсіндірілгеннен кейін жаттығу жұмыстары орындалады. Жаттығу нәтижесінде оқушылар алған теориялық білімдерін практикада тез де дәл қолдана алу дағдысына ие болады: Біріншіден, оқушының білімін нақтылайды, әрі нығайтады. Екіншіден, өздігінен жұмыс істеуге жаттықтырады, ой қабілетін арттырады. Шәкірттердің алған білімдерін бекіту мақсатында жүргізілетін жаттығуларда мынадай талаптар қамтылуы тиіс:

1. Белгілі бір жаттығуларды орындау үшін оқушылардың сол жаттығуларды орындай алатындай білімі болуы шарт.

2. Жаттығу оқушының тілге қызығуын, ынтасын арттыруы тиіс.

3. Жаттығу кездейсоқ болмай, белгілі бір жүйемен ұсынылуы керек.

4. Өз беттерінше жұмыс істеуге дағдыландыру.

5. Шығармашылықты талап ететін жаттығулар көбірек болуы керек.

Дамыта оқыту жүйесінде тақырыптың мазмұны дамыта оқыту сабағының құрылымдық ерекшелігіне байланысты оқу-ізденімдік тапсырмаларды орындату-орындау логикасы арқылы ғана ашылады. Жаңа ұғымды тануда оқушы мұғалімнің баяндауымен біле салмай, бірнеше ізденіс тапсырмаларын орындау арқылы өз бетімен шешімдер іздейді. Мұндай таным логикасын В.В. Давыдов «квазиисследование» яғни «квазизерттеу» деп атаған болатын. Осы яғни «квазизерттеу» үдерісінде оқушы тек тыңдаушы, таңғалушы пассив объект емес, өзі ізденіп-танып отырған оқу үдерісінің белсенді субъектісіне айналады.

Өз тәжірибемде А.Байтұрсынұлының «жалпылау» және «жалқылау» әдістерін басшылыққа ала отырып, қазақ тілін дамыта оқытуда мынадай әдістерді жүйелеп, оларды түрлендіре, орын ауыстыра отырып қолдануға тырыстым:

1. Анализ.

2. Синтез.

3. Дедукция.

4. Индукция.

5. Модельдеу.

6. Тілдік эксперимент.

7. Салыстыру.

8. Бақылау.

9. Ойын әдістері.

Сонымен, 4-сыныпта морфологияны дамыта оқыту жүйесінің дидактикалық негіздерінің негізгі тұжырымдары – дидактиканың басты категорияларын тану және әдістемелік жүйеге тірек ретінде алу болып отыр. Ол категориялардың яғни білім беру, оқу, оқыту, білім, білік-дағды, мақсат-міндеттер, білім мазмұны, оқыту формасы және оны ұйымдастыру жолдары, әдістер мен оқыту тәсілдері, оқытудың нәтижесі сияқты маңызды дидактикалық ұғымдарды бастауыш сынып мұғалімдерінің терең түйсінуі қазақ тілі пәнінің сапалы оқытылуының кепілі деп айта аламыз. Бастауыштың 4-сыныбында алғаш рет қазақ тілі пәнінен сөз таптарын дамыта оқыту әдістемесінің ғылыми негіздері айқындалып, мақсатты түрде құрылған әдістемеге негіз болу жолдары қарастырылды. 4-сыныпта морфологияны дамыта оқытуға арналған арнайы жаттығулар жүйесі және дамыта оқыту әдістемесі жасалынды. Дамыта оқыту жүйесінде тақырыптың мазмұны дамыта оқыту сабағының құрылымдық ерекшелігінде көрсетілгендей, оқу-ізденімдік тапсырмаларды орындатуорындау логикасы арқылы ғана ашылады. Сонда ғалымның ғылымда алып келген ғылыми жаңалығының танылу жолын енді мектепте соны қайталап танып жатқан оқушы да «қайталап танып өтеді». Сондай логикамен ұйымдастырылған теориялық білім мазмұны ғана оқушының санасына өзінің білімі түрінде қалыптаса алады. Өйткені сол ұғымды тануда оқушы мұғалімнің баяндауымен біле салған жоқ, бірнеше ізденіс тапсырмаларын орындау арқылы тер төкті, өз бетімен шешімдер іздеді. Мұндай таным логикасын В.В.Давыдов «квазиисследование» яғни «квазизерттеу» деп атаған

болатын. Осы яғни «квазизерттеу» үдерісінде оқушы тек тыңдаушы, таңғалушы пассив объект емес, өзі ізденіп-танып отырған оқу үдерісінің белсенді субъектісіне айналады. Бастауыш сынып оқушыларына грамматикалық ұғымдарды дамыта оқыту барысында оқушылардың топтастырылған грамматикалық ұғымдар жасай алуы – дамыта оқытудың негізгі мақсаты ретінде алынып, оған жету үшін қажетті грамматикалық білім мазмұны жүйеленді. Мақсатқа сәйкес білім беру - білім алу әдістері біртұтас жүйеге жинақталды. Осыған орай бастауыш сынып оқушыларына грамматикалық, морфологиялық ұғымдарды дамыта оқытуда оқушыға топтастырылған ғылыми ұғымды меңгерту үдерісінің кезеңдері белгіленді. Морфология (Сөз таптары) ұғымдарын теориялық тұрғыдан оқытуда мұғалімнің алға қоятын мақсаттары анықталды. Сөз таптары туралы ұғымдарды меңгеруде бастауыш сынып оқушыларының оқу-танымдық белсенділіктерін дамытуға бағытталған жаттығулар жүйесі мен мұғалімдерге арналған оқу-әдістемелік кешен әзірленді. Бастауыш сыныптарда қазақ тілі грамматикасын дамыта оқыту жүйесі арқылы меңгерудің балалардың алдағы кезекте тұрған жүйелі теориялық курстың сапалы оқытылуына дiңгек, негiз қалайтын әдiстеме бола алатынын өзімізге дейінгі практикалық тәжірибелерді талдау арқылы көз жеткіздік. Сонымен қатар, жаңа бағытта, мұғалім мен оқушының арасындағы дидактикалық қарым-қатынастың гуманистік салада, өзара ынтымақтастық пен сыйластықты қажет ететін субъект-субъектілік қарым-қатынаста білім алу мен білім беру үдерісін кұрудың жаңа мүмкіншіліктері анықталды деп толығымен айтуға негіз жасалынды.

Жаңа білімді меңгеру адамның өмірде өзін-өзі табысты жүзеге асыруы үшін жеткіліксіз болғандықтан, қажетті шарттардың бірі - өз бетінше әрекет ету қабілетін дамыту, соның арқасында адам әртүрлі мәселелерді өз бетінше шеше алады, қиын өмірлік жағдайлардан шығу жолы, сондықтан қазақ тілін дамыта оқыту жүйесі оқу мақсаттарын айқындауда қазіргі таңда өте өзекті.

Қорытынды

Қазіргі білім беру жүйесіндегі жаңалықтар оқушылардың танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Қазақ тілін бастауыш сыныптарда дамыта оқыту әдістемесі оқу үрдісін тиімді ұйымдастыруға, оқушылардың өз бетімен ізденуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. В.В. Давыдовтың «квазизерттеу» ұғымы негізінде оқушы белсенді субъект ретінде қалыптасады. Мұғалімдердің жаңа педагогикалық технологияларды меңгеруі білім сапасын арттырып, оқушылардың білімді терең түсінуіне жол ашады. Осылайша, морфологияны оқытудағы жүйелі әдістер оқушылардың грамматикалық ұғымдарын саналы меңгеруіне септігін тигізеді. Дамыта оқыту жүйесі мен жаңа әдістердің енгізілуі білім берудің сапасын көтеруге және ұлттық тілдің дамуына үлес қосады.

Қолданылған әдебиеттер

1. Хасанов Б. Ана тілі – ата мұра. – Алматы: Рауан, 2001. – 180 б.
2. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. Бастауыш сыныптарда қазақ тілін оқыту бағдарламасы. – Нұр-Сұлтан, 2020.
3. Абдукаримова Г.Т., Кушимова Ж.К. Қазақ тілін дамыта оқыту әдістемесі. – Алматы: Аруна, 2018. – 150 б.
4. Назарбаев Н.Ұ. Ел боламын десең, бесігіңді түзе. – Астана: Елбасы баспасы, 2016. – 280 б.

Кумпейсова Карлыгаш Махатовна

Бастауыш сынып мұғалімі

Астана қаласы әкімдігінің "№60 мектеп-лицей" ШЖҚ МКК

Астана қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫМЕН ЖҰМЫС КЕЗІНДЕ БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІНІҢ КЕҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының жеке басын жан-жақты дамытуға бағытталған оқытудың белсенді әдістерінің маңызы қарастырылады. Оқу процесінде танымдық қызығушылықты, шығармашылық және сыни ойлауды дамытуға ықпал ететін түрлі белсенді оқыту технологиялары мен әдістері сипатталады. Интерактивті құрылғылар, мультимедиялық материалдар, жобалау қызметі, рөлдік ойындар, мәселелік жағдайлар және кооперативті оқыту секілді тәсілдердің оқушылардың ойлау қабілетін, әлеуметтік дағдыларын және жеке қасиеттерін қалыптастырудағы рөлі анықталады. Автор белсенді оқыту әдістерінің дәстүрлі оқытуға қарағанда тиімдірек екенін атап, мұғалімдердің шығармашылық ізденісін арттыруға септігін тигізетінін көрсетеді.

Кілт сөздер: белсенді оқыту әдістері, бастауыш сынып, танымдық қызығушылық, шығармашылық ойлау, сыни ойлау, интерактивті технологиялар, жобалау, рөлдік ойындар, кооперативті оқыту, оқушылардың жеке басы.

Қазіргі жағдайда бастапқы білім баланың жеке басын жан-жақты дамытуға, оның шығармашылық әлеуетін ашуға және оның физикалық және психикалық әл-ауқатын сақтауға бағытталған. Оқу процесінің алдында оқушыларға белгілі бір білімді қамтамасыз ету ғана емес, сонымен қатар олардың танымдық қызығушылықтарын, шығармашылық ойлау қабілеттерін, сондай-ақ тәуелсіз ойлау іс-әрекетінің дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға ықпал ету міндеті қойылады. Бұл мәселені шешу үшін белсенді оқыту әдістерін қолдануға жүгінуге болады.

Белсенді оқыту әдістері материалды тереңірек игеруге, оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына және олардың сыни ойлауын дамытуға ықпал етеді. Олар балаға оқу материалымен белсенді қарым-қатынас жасауға, өз білімін іс жүзінде қолдануға, ақпаратты талқылауға және талдауға, мәселелерді шешуге және шығармашылықпен ойлауға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл оқушылардың тәуелсіз және зерттеушілік ойлау дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді, бұл олардың сәтті дамуы және қазіргі қоғамның өзгеріп отыратын талаптарына бейімделуі үшін маңызды.

Бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс кезінде белсенді оқыту технологиясына оқушылардың білім беру процесіне қатысуын арттыру үшін білім беру іс-шарасын өткізу кезінде қолданылатын әдістер жатады. Сабақ барысында оқытудың әр кезеңі үшін әр түрлі белсенді әдістер қолданылады, бұл оқушыларға қажетті ақпаратты жеткізу үшін мұғалімнің алдына қойылған міндеттерді тиімді шешуге мүмкіндік береді. Классикалық оқыту, әдетте, дайын білімді мұғалім жеткізеді, ал оқушылар оларды есте сақтайды және семантикалық жүктеме туралы ойланбастан автоматты түрде көбейтеді. Белсенді оқыту технологиясы оқушылардың белсенді ойлау және практикалық іс-әрекет процесінде білім мен дағдыларды өз бетінше игеруіне көмектеседі.

Бастауыш сынып оқушыларында оқытудың когнитивті мотивтері қалыптаспаған, сондықтан жағымды эмоциялар танымдық белсенділікті қалыптастыруға қызмет етуі мүмкін. Таңдау еркіндігін сезіну оқуды саналы, өнімді және тиімдірек етеді. Бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс істеу кезінде ұсынылатын оқытудың белсенді әдістері оқушылардың процеске толық қатысуы, бір-бірімен өзара әрекеттесуі және ақпаратты жақсы игеру үшін

жаңа материалды дереу іс жүзінде қолдануы үшін оқыту іс-шарасын өткізуге мүмкіндік береді. Оқытудың белсенді әдістері келесі белгілермен сипатталады:

1. Оқушының ойлауын ынталандыру және белсенді қатысуы: белсенді оқыту әдістерінің негізгі белгілерінің бірі-оқушының оқу процесіне белсенді қатысуын талап ете отырып, оның ойлауын белсендіру қабілеті. Ақпаратты пассивті қабылдаудың орнына оқушы оқу материалымен ойлануға, талдауға және белсенді түрде өзара әрекеттесуге мәжбүр.

2. Оқу процесінде ұзақ белсенділік: кездейсоқ немесе қысқа мерзімді әрекеттерден айырмашылығы, оқытудың белсенді әдістері оқушының ұзақ уақыт белсенді жұмыс істеуін қамтамасыз етеді. Бұл дегеніміз, оқушы тек анда-санда ғана емес, бүкіл оқу процесінде белсенді болып қалады.

3. Шешімдерді әзірлеу мен іздеудегі тәуелсіздік: оқытудың белсенді әдістерінің тағы бір ерекшелігі-оқушының қойылған міндеттердің шешімдерін әзірлеу мен іздеудегі тәуелсіздігін ынталандыру. Оқушы тек дайын жауаптар немесе нұсқаулар алып қана қоймай, зерттеу, талдау және өз шешімдерін іздеу процесіне белсенді қатысады, осылайша өзінің сыни ойлауы мен мәселелік ойлауын дамытады.

4. Оқытуға ынталандыру: белсенді оқыту әдістерінің тағы бір маңызды белгісі-оқытуға ынталандыру. Белсенді әдістер оқушылардың қызығушылығы мен ішкі мотивациясын ынталандырады, оларға алған білімдерінің маңыздылығы мен қолданылуын түсінуге көмектеседі. Оқушылар оқу процесіне қатысады, өздерінің белсенді ролін сезінеді және оқудағы мақсатты көреді, бұл материалды тиімдірек игеруге ықпал етеді.

Осылайша, оқытудың белсенді әдістері оқушылардың ойлауын жандандырумен, бүкіл оқу процесінде ұзақ белсенділікпен, шешімдерді әзірлеудегі тәуелсіздікпен және оқуға ынталандырумен сипатталады. Бастауыш сыныптарда оқушылардың жеке басын қалыптастыруға қатысты оқытудың белсенді әдістерін қолданатын көптеген технологиялардың ішінен мыналарды бөліп көрсетуге болады:

1. Интерактивті тақталар мен құрылғылар: сенсорлы тақталар немесе планшеттер сияқты құрылғыларды пайдалану оқушыларға білім беру мазмұнымен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Бұл балалардың оқу процесіне белсенді қатысуына және олардың жеке басын қалыптастыруға ықпал етеді.

2. Мультимедиялық материалдар: аудио және бейне оқулықтар, презентациялар, компьютерлік бағдарламалар мен ойындар сияқты мультимедиялық материалдарды пайдалану қызықты және тиімді оқу ортасын құруға көмектеседі. Мұндай материалдар оқушыларды белсендіреді, олардың танымдық белсенділігін ынталандырады және олардың жеке қасиеттерінің дамуына ықпал етеді.

3. Жобалау қызметі: бастауыш сыныптарда жобалау қызметін ұйымдастыру оқушыларға алған білімдері мен дағдыларын практикада белсенді қолдануға мүмкіндік береді. Жобалар бойынша топтарда жұмыс істеу қарым-қатынас дағдыларын, тәуелсіздікті, шығармашылық ойлауды және жеке өсуді дамытуға ықпал етеді.

4. Рөлдік ойындар және драматизация: оқу процесінде рөлдік ойындар мен драматизацияны қолдану балаларға әртүрлі рөлдерді үйренуге, олардың эмоционалдық саласын, әлеуметтік дағдыларын дамытуға және олардың жеке басының қалыптасуына ықпал етеді. Ойын барысында балалар өз ойлары мен сезімдерін білдіре алады, эмпатияны дамытады және қақтығыстарды шешуді үйренеді.

5. Мәселелік жағдайлар мен міндеттер: оқушыларға шешімдерді белсенді іздеуді қажет ететін мәселелік жағдайлар мен міндеттерді ұсыну олардың сыни ойлауын, тәуелсіздігін, шешім қабылдауын және жеке қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді.

6. Кооперативті оқыту: оқушылар шағын топтарда жұмыс істегенде, бір-бірімен ынтымақтасады және бір-біріне көмектеседі, коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруға, әлеуметтік жауапкершілікті дамытуға, көшбасшылық қасиеттерді дамытуға, ұжымда жұмыс істей білуге және мәселелерді бірлескен күш-жігермен шешуге ықпал етеді. Кооперативті оқыту процесінде оқушылар білім мен идеялармен белсенді алмасады, ынтымақтастық пен

қарым-қатынас дағдыларын дамытады, бұл олардың жеке басы мен әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді.

7. Технологияларды қолданатын жобалар: презентациялар, бейнероликтер, блогтар немесе веб-сайттар жасау сияқты заманауи технологияларды қолдануды қамтитын жобаларды жүргізу оқушыларға пән бойынша білімдерін тереңдетіп қана қоймай, цифрлық дағдыларды, шығармашылық ойлауды және тәуелсіздікті дамытуға мүмкіндік береді. Ол сондай-ақ жауапкершілік, табандылық және өзіне деген сенімділік сияқты жеке қасиеттерді қалыптастыруға ықпал етеді.

8. Ойын әдістері мен оқу бағдарламалары: ойын әдістері мен оқу бағдарламаларын пайдалану интерактивті және қызықты оқу ортасын құруға көмектеседі. Ойындар оқушылардың танымдық, әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын дамытуға ықпал ететін бәсекелестік, ынтымақтастық, есептерді шешу элементтерін қамтуы мүмкін. Мұндай әдістер балаларды белсендіреді және олардың жеке өсуіне ықпал етеді.

Бастауыш сыныптарда белсенді оқытудың бұл технологиялары білім беру процесінің тиімділігін едәуір арттыра алады, Оқушылардың жеке басының дамуын ынталандырады, олардың сыни ойлауын, коммуникативтік дағдыларын, шығармашылық әлеуетін және әлеуметтік құзыреттілігін дамытады.

Осылайша, оқытудың белсенді әдістері дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстырғанда жақсы нәтиже береді. Оқу процесін ұйымдастырудың жаңа формаларын қолдана отырып, оқушының жеке басының дамуына үлес қосуға болады. Оқытудың белсенді әдістері мұғалімнің шығармашылық ізденісіне кең мүмкіндіктер береді, олармен танысу арқылы оқушылардың көшбасшылық қасиеттерін, ұжымда жұмыс істеу дағдыларын дамытуға, мәселелерді шешуде өз ұстанымдарын қорғауға ықпал етеді. Оқытудың белсенді әдістері оқушылардың зерттелетін пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, сараланған тәсілді қолдануға, сонымен қатар балалардың шығармашылық тәуелсіздігін дамытуға, әртүрлі білім көздерімен жұмыс істеуге үйретуге, жетістікке жету үшін жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Белсенді оқыту әдістері бастауыш сынып оқушыларының танымдық, шығармашылық және әлеуметтік қабілеттерін жан-жақты дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдістер оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етіп, олардың сыни және тәуелсіз ойлауын қалыптастырады. Интерактивті құрылғылар мен мультимедиялық материалдар қолдану, жобалау қызметі, рөлдік ойындар мен кооперативті оқыту оқушылардың жеке басының қалыптасуына және оқу мотивациясының артуына ықпал етеді. Мұғалімдердің осы әдістерді тиімді пайдалана білуі білім беру сапасын арттырып, оқушылардың оқу жетістіктерін жоғарылатуға көмектеседі. Осылайша, оқытудың белсенді әдістері бастауыш мектептегі білім беру үдерісінің негізі болып табылады және оқушылардың болашақ өмірге бейімделуінде маңызды рөл атқарады.

Қолданылған әдебиеттер

1. Абдукаримова Г.Т., Кушимова Ж.К. Қазақ тілін дамыта оқыту әдістемесі. – Алматы: Аруна, 2018. – 150 б.
2. Воронина, Н.И. Педагогика. – М.: Академия, 2017. – 312 с.
3. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. – М.: Просвещение, 1986. – 192 с.
4. Ермекбаев С.Т. Педагогикалық технологиялар негіздері. – Алматы: Білім, 2019. – 220 б.
5. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. Бастауыш сыныптарда оқыту әдістемесі. – Нұр-Сұлтан, 2020.
6. Лапидус Л.М. Педагогика: Учебник для студентов педагогических вузов. – М.: Юрайт, 2016. – 384 с.
7. Тюленева, Г.В. Активные методы обучения. – М.: Педагогика, 2015. – 178 с.

Сағымбек Маржан Жарылғасынқызы

Бастауыш сынып мұғалімі
№36 жалпы білім беретін мектеп
Қарағанды қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУДА ЗАМАНАУИ БІЛІМ ДЕҢГЕЙІНЕ КӨШУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Аңдатпа

Мақалада мектептердегі жаңа оқулықтарға көшу қазіргі білім беру жүйесіндегі қайшылықтарды ашып көрсетеді және заманауи білім беру технологиялары мен оқыту әдістерінің маңыздылығын талқылайды. Оқу материалының көлемі мен мазмұнының күрделілігі оқушылардың оны толық меңгеруіне кедергі келтіретіні атап өтіледі. Автор білім беру үдерісінде "Қалай оқыту керек?" деген сұрақтың маңыздылығын, оқушылардың шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға бағытталған белсенді оқыту технологияларын қолданудың қажеттілігін көрсетеді. Сонымен қатар, ақпараттық-компьютерлік технологияларды пайдалану және оқытудың дәстүрлі және заманауи әдістерінің үйлесімділігі мәселелері қарастырылады.

Кілт сөздер: жаңа оқулықтар, заманауи білім беру технологиялары, оқыту әдістері, ақпараттық-компьютерлік технологиялар, белсенді оқыту, шығармашылық қабілеттер, оқушылардың дамуы, дәстүрлі және инновациялық оқыту.

Мектептердегі жаңа оқулықтарға көшу қазіргі білім берудегі қайшылықтардың бірі — оқу материалының нақты, білім сипаты, оның орасан зор көлемі мен құлықсыздығы, оқушылардың бұл материалды игере алмауы арасындағы қайшылықты ерекше атап өтті. Уақыт мектепке басқа талаптар қояды. Оқу пәндері білім берудің заманауи міндеттерін шешуі керек. Бәрін үйрету мүмкін емес, әр түрлі ғылымдардың маңызды жетістіктерін балалардың басына салу — мұғалімдердің қолынан келмейді, оларды осы білімді алуға үйрету, оқу арқылы олардың интеллектуалды, коммуникативті, шығармашылық қабілеттерін дамыту, ғылыми дүниетанымын қалыптастыру әлдеқайда маңызды.

Әдістердің өзгеруімен пәндерді оқыту сипаты да өзгереді. Ең маңыздысы - "Қалай оқыту керек?", содан кейін ғана -"Не үйрету керек?». Сондықтан бүгінгі таңда оқушылардың іс-әрекетін ұйымдастыруға, осы іс-әрекет арқылы олардың дағдыларын, қасиеттерін, құзыреттіліктерін дамытуға бағытталған заманауи білім беру технологиялары өте өзекті.

Қазіргі уақытта мектеп оқушыларын негізгі оқыту сабақта өтеді. Сабақтың айрықша белгілеріне оқушылардың тұрақты тобымен (сыныбымен) нақты кесте бойынша, қатаң шектеулі уақытта, мұғалімнің басшылығымен оқушылардың міндетті жұмысы кезінде жұмыс істеу жатады. Қазіргі мектеп сабағында оқу-тәрбие процесінің барлық негізгі элементтері өзара әрекеттеседі: оның мақсаттары, мазмұны, құралдары, әдістері мен формалары. Сабаққа шығармашылық көзқарас оның нормативтік принциптерін жақсы білуді қамтиды. Кез-келген технология, ол өндірістік немесе педагогикалық болсын. Ол кез-келген компоненттердің жиынтығымен (үйлесімімен, қосылуымен) сипатталады; логика, компоненттер тізбегі; әдістер, әрекеттер.

Оқытуды ұйымдастырудың жаңа әдістері мен формаларын іздеу оқыту әдістемесінде жаңа термин тудырды — дәстүрлі сабаққа қарама-қайшы келетін "заманауи сабақ".

Педагогика ғылымының сабаққа, педагогикалық процестің тиімділігіне қойылатын талаптары үнемі өсіп, өзгеріп отырады. Дәстүрлі емес сабақтармен қатар мектеп практикасында оқытудың дәстүрлі емес технологиялары заманауи оқыту әдістерімен өзара әрекеттесуде қолданылады. Қазіргі уақытта бастауыш сынып оқушысына білім берудің жаңа

тәсілдері мен әдістерін қажет ететін қоғамның өмір сүру және даму жағдайларының өзгеруіне байланысты оқытудың жаңа технологияларына көшу үстінде.

Ақпараттық-компьютерлік техниканы қолдану келесі мақсаттарды көздейді:

- оқытудың түсіндірме тәсілінен белсендіге көшу;
- оқушылардың танымдық қабілеттерін жандандыру;
- оқытудың оң уәдемесін арттыру;
- ақпараттық технологияларды өзін – өзі тәрбиелеу құралы ретінде пайдалану;
- білім деңгейін арттыру;
- бастауыш сынып оқушыларының жобалық қызметін жүзеге асыру.

Өздеріңіз білетіндей, ақпараттық технологиялардың шексіз оқу мүмкіндіктері бар. Бірақ, бұл ағымда қосымша ақпарат бар, яғни балаға зиян тигізетін немесе ұсынылған ақпаратты дұрыс қабылдауға кедергі келтіретін материал. Сонымен, мұғалімнің міндеттерінің бірі-бұл ақпарат ағынында дұрыс бағдарлау, артықты жою мүмкіндігі. Балаға ақпараттық ағындарды дұрыс қабылдау дағдыларын үйрету. Ақпараттық технологиялар тек мақсатқа жетудің құралы, яғни материалды игеру және оны алмастырмау керек екенін есте ұстаған жөн. Сонымен қатар, кейбір жағдайларда дәстүрлі оқыту әдістерін қолдану әлі де орынды болады. Кейде мұғалімдер үй тапсырмасын тым көп береді, бұл балаға ауыртпалық түсіреді. Нәтижесінде ол оқуға салқындай бастайды, психикалық шаршау пайда болады. Оның үй тапсырмасын уақытында орындауға уақыты жоқ, олардың санына байланысты материалды игеру қиынға соғады. Нәтижесінде бала өзіне және ақыл-ой қабілеттеріне деген сенімін жоғалтады. Сондықтан сіз оқуда белгілі бір тепе-теңдікті сақтай білуіңіз керек. Бастауыш мектеп адамның жеке тұлға ретінде одан әрі дамуына, оның жеке ерекшеліктерін анықтауға негіз болып табылады, бұл оның мемлекет пен қоғамға пайдалы болуы үшін оның біртұтас өсуіне негіз бола алады.

Оқытудың бір немесе басқа әдісін таңдау оқытудың мақсаты қандай екендігімен анықталады. Бірақ тұтастай алғанда, оқыту әдісі қандай болуы керек, мұғалімнің өзі көрнекілік, қол жетімділік және ғылыми дәреже сияқты ережелерге сүйене отырып шешеді. Дегенмен, дұрыс таңдау жасау үшін белгілі бір факторларды ескеру қажет. Оқыту әдістерін жіктеудің бірнеше түрін ажыратуға болады: олар білім көздеріне сәйкес, дидактикалық міндеттерге сәйкес, сонымен қатар оқушылардың тәуелсіздік дәрежесіне, оқушылардың танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру әдісіне қарай жіктеледі. Сондай-ақ олардың әртүрлілігіне және оқудың жаңа әдістерін толықтыруға байланысты оқыту әдістеріне өзіндік тәсілдер бар. Оқушылардың іс-әрекетін педагогикалық басқару дәрежесіне байланысты мұғалімнің өзі басқаратын оқу жұмысының әдістерін және оқушылардың өзіндік сабақтарын ажыратуы қажет.

Қазіргі уақытта қазіргі орта білім беру мектептерінде ауызша, көрнекі, практикалық мектептермен қатар дидактикалық ойындар, проблемалық әдістер, бағдарламалық және компьютерлік оқыту, қашықтықтан оқыту сияқты оқыту әдістері қолданылады. Бірақ заманауи әдістерді қолдана отырып, бұл бізге стратегиялық білім беру мақсаттарына жетуге көмектесетін құрал екенін ұмытпауымыз керек. Заманауи әдістерді қолдануда көрсетуге болатын барлық "заттар", мұғалімдер, ең алдымен, балаларды оқытатындығын және қолданудағы мазмұннан кетпеу керектігін ұмытпауы керек. Керісінше, тақырыптардың мазмұнын әдістерді қолдану арқылы оқушыны оқытуда қызықты етуі қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Савенков А. И. Маленький исследователь. Как научить младшего школьника приобретать знания. – Ярославль: Академия развития, 2002. – С. 208.
2. Савенков А.И. Методика исследовательского обучения младших школьников. – Самара: «Учебная литература», 2004. – С. 80.
3. Савенков А. И. Учебные исследования в начальной школе. // Нач. шк. – №12. – 2000. – С. 101-108.

Айсарове Наргиз Турганжановна

География пәнінің мұғалімі

Алматы қаласы білім басқармасының

"№156 жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА КАРТАНЫ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ПАЙДАЛЫП ОҚЫТУ

Әлеуметтік-экономикалық географияның негізін салушы Н.Н. Баранский: «Карта – географияның альфа және омегасы. Карта – географияның тілі» деп айтқандай географиялық карталардың атқаратын рөлі зор. Атап айтар болсам: «Карта географиялық ұғымдардың басы мен аяғы. Картасыз кішігірім экскурсия, экспедицияға да шығу мүмкін емес. Карта - саяхат, жорықтарда көмекші құралдың рөлін атқарып қана қоймай, сонымен бірге географиялық білімді тереңдетуге және кеңейтуге өз үлесін қосады. Карта - географиялық ұғымдар арасындағы байланысты меңгерудің көмекші құралы. Карта - географиялық заңдылықтарды жоғары дәрежеде анықтауға мүмкіндік береді, яғни кеңістікте орналасу заңдылықтарын және Жер шары бетіндегі құбылыстардың арақатынасын, жиынтығын және байланысын анықтайды. Яғни, карта географияның тілі»[1]. Ал картаны география сабағында информатикамен тығыз байланыстырып, ақпараттық технологияларда интернеттегі географиялық онлайн ойындарды қолдану оқушылардың білімін одан әрі жетілдіреді және танымдық белсенділігін арттыруда алатын орны ерекше.

Ал, картаны АКТ технологиялары арқылы пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырып, көбінесе олардың шығармашылық, ғылыми әлеуетін ашуға ықпал етеді. География сабақтарымда мүмкіндігінше ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға тырысамын. «География курсының ерекшеліктеріне сәйкес оқу пәндері ретінде компьютерлік бағдарламалардың түрлерін ажыратуға болады:

- оқыту;
- жаттығу;
- бақылаушы;
- имитациялық;
- демонстрациялық;
- мультимедиа-оқулықтар;

- анықтамалық-ақпараттық» [2]. АКТ – ны қолдану нәтижесінде оқушылардың өз бетімен ізденісі, қызығушылығы, белсенділігі, сенімділігі артады. Оқытуда білім технологияларын интеграциялау менің іс – тәжірибемнің дамуына үлкен үлес қосады деп ойлаймын. Қазіргі кезеңдегі мектеп географиясының міндеттерінің бірі –АКТ жүйесінде негізгі ұғымдарды беру ғана емес, сонымен қатар АКТ-мен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, оларды сауатты жұмыс істеуге үйрету.

География сабағында онлайн сервистерді пайдалану оқу материалын меңгеруді жеңілдетіп қана қоймай, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға жаңа мүмкіндіктер береді. Әр түрлі цифрлық білім беру ресурстарын белсенді пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, олардың ойлауын дамытуға, қазіргі ақпараттық қоғамда тұлғаның белсенді позициясын қалыптастыруға ықпал етеді.

Мектептегі тәжірибемді негізге ала отырып, әрі шығармашылық ізденісті тереңдету мақсатымен география пәнін оқытуда интернетте географиялық ойындардың бірнеше түрлерін пайдаланып жүрмін. Соның біріне тоқтала кетейін. Жалпы интернетте географиялық ойындар өте көп, сондықтан оларды оқу процесінде қолдана бастасақ, сабақта әртүрлілікке деген мотивацияның айтарлықтай артуына қол жеткіземіз.

География ғылымы күрделі де өте қызықты. Көбінесе оқушылар көпшілігі география сабақтарында көптеген ақпаратты есте сақтауға мәжбүр болады. Мысалы, дүние жүзінің жер бедері (таулар, жазықтар, т.б.), теңіздер, шығанақтар, түбектер, пайдалы қазбалардың кен орындары, аймақтың отын-энергетикалық балансы, елдердің аймақтар бойынша орналасуын зерттеу, олардың астаналарын жаттау, т.б. Кейбір оқушыларға Африка елдерінің әртүрлі атауларын, астаналарын есте сақтау қиын. Мен 34 жыл бойы география пәнінен сабақ беріп келемін. Бұл тәжірибем белгілі бір тақырыптарды оқудың оң және теріс жақтарын көрсетуге, сонымен қатар оқушылармен тиімдірек жұмыс істеу үшін материал алуға мүмкіндік берді.

2020 жылы Ковид-19 таралуына байланысты Қазақстандағы барлық оқу орындары уақытша қашықтықтан оқытуға көшіп, мұғалімдерден оқушылармен жұмыс істеудің жаңа стандартты емес әдістері мен тәсілдерін іздеуді талап етті. Мен күтпеген жерден географиядан онлайн ойындардың бірі - «Seterra» сайтын таптым. Ол қызықты географиялық білім беру ойыны – Seterra (1-сурет). Бұл тегін географиялық викториналық ойын, ол арқылы сіз әлемнің елдері мен мемлекеттерін, сондай-ақ олардың астаналарын зерттей аласыз. Бұл HTML5 тілінде жазылған онлайн нұсқасы. Оған Safari, Firefox және Google Chrome сияқты көптеген браузерлердің соңғы нұсқаларының көпшілігі, сондай-ақ

1-сурет.

2-сурет

9-нұсқасынан бастап Internet Explorer қолдау көрсетеді. Ол Windows, MacOS X және Linux жүйелерінде және iPhone, iPad немесе Android сияқты мобильді құрылғыларда жұмыс істейді.

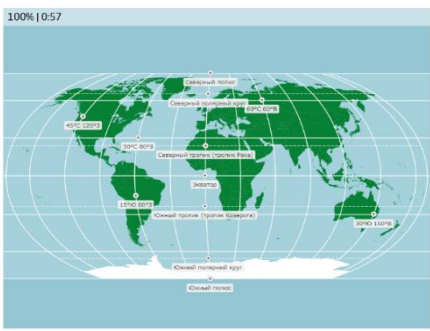
Бұл - Seterra ойыны әлемнің бөліктеріне бөлініп, ал бөлімнің ішінде елдерге, астаналар - ға, қалаларға, өзендерге және әр елдің жалауларға, т.б. бөлінген.

Елдің бағытын таңдау арқылы сіз картаны көресіз, онда көрсетілген елдің орналасқан жерін көрсету керек. Жалаулар режимінде ойынның шарттары шамамен бірдей, сіз қай тудың қай елге тиесілі екенін тез анықтауыңыз керек (2-сурет).

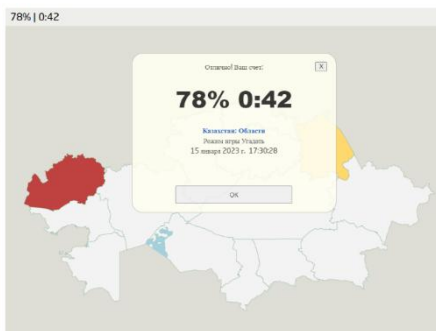
Ойынды бастамас бұрын ойын деңгейін таңдауға болады. Мәселе ондағы барлық елдерді, елдің және материктің сұлбасы бойынша көрсету ғана емес, ойын елдердің пішіндері мен өлшемдерін, сонымен бірге олардың материктегі орналасуы мен атауын есте сақтауға көмектеседі. Дүние жүзінің өзендерінің географиялық орнын атауларымен (3-сурет), сондай – ақ ендіктер мен бойлықтар бойынша да тапсырмалар ойын түрінде берілген (4-сурет). Сонымен қатар сайтта сіз тарих карталары бойынша тапсырмаларды, сондай-ақ астрономиядағы планеталардың орналасуын таба аласыз(6-сурет).

3-сурет

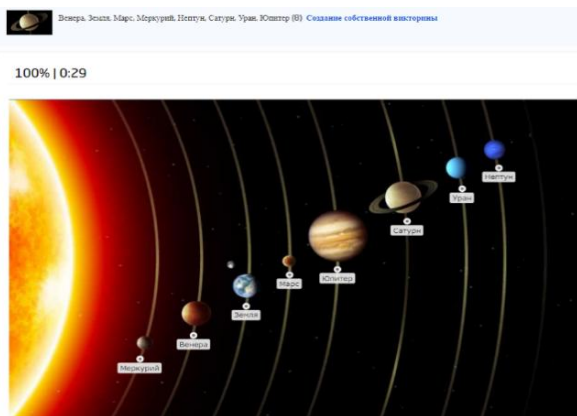

4-сурет

5-сурет

Қашықтықтан оқыту аяқталғаннан кейін осы ойындарды тікелей география сабақтарында қолданып көрдім, оларды оқушылар жақсы қабылдады. Осы карталар бойынша үйде отырып, тіпті интернет байланысы болса телефон арқылы да дайындай алады. Тапсырмалар ойын түрінде беріледі, ал қорытындысы ұпаймен, қанша уақытта аяқтағанын да көрсетеді (5-сурет). Оқушылар бұл географиялық ойынға өте қызығушылық танытты. Бұл тапсырманы оқушыларға берілмесе де, елдердің орналасқан жерін 100% өтуге тырысты. Осылайша, онлайн ойын түрінде елдердің атаулары да, олардың орналасқан жері де оңай есте сақталады. ҰБТ-ға оқушыларды дайындау барысында да кеңінен қолданып жүрмін. Практикалық пайдасы көп болды, оқушылардың пәнге деген қызығушылық бірнеше есе

6 -сурет

артты. Ал бұл онлайн ойынды 8 сыныпта география сабағында қолданған тақырыптарым: «Материктер мен мұхиттардың ірі орографиялық объектілері», «Жер бедерінің жіктелуі», «Өзендердің гидрологиялық режимі», «Көлдер мен мұздықтар», «Дүниежүзінің саяси картасы», «Елдердің саяси типологиясы», т.б. болды.

Мұндай жаңа технологиялар география сабақтарын әр тараптандырады, оларды көрнекі етеді. Оқушылардың зейінін ашатын, мотивациясын арттыратын көптеген әдістерді география сабағында дұрыс енгізе отырып, сіз

жоғары нәтижеге қол жеткізесіз және оқушылардың қызығушылығын арттырасыз.

Осылайша, география сабағында АКТ-ны көмегімен онлайн ойын түрлерін қолдану оқушылардың ой-өрісін кеңейтеді, әр оқушы өзінің бос уақытында танымдық іс-әрекетін белсендіреді. Оң мотивацияларды қалыптастыру – мұғалімнің кәсіби міндеті.

Мотив оқушының танымдық қызығушы-

лықтары, жаңа білім, іскерлік, дағдыны меңгерудегі қажеттіліктерімен тығыз байланысты. Жағымды жағдай туғызу үшін оқушыны коммуникативтілікке бағыттап, сабақта оқушы іс – әрекетін ынталандыратын ерекше сабақ формаларын таңдаған жөн. «Ақпараттық технологияны қолданудың тиімді жақтарын зерттей отырып, үздіксіз жүйелі жұмыс жасау, білім жүйесін дамытуда үлкен нәтижелерге жеткізеді, сонымен қатар білім сапасын да арттырады» [3].

Қорыта келе, география сабақтарда онлайн ойындарын қолдану кездейсоқ жағдайда материалды игеруге, оқушылар өздерін басқа қырынан қабілеттерін көрсетуге, оқуға деген қызығушылығы дамып, жеке басын көрсетуге мүмкіндік береді. Онлайн ойында алынған білім әр оқушы үшін жеке мағыналы, эмоционалды түске ие болады. Бұл оған сабақтың тақырыбын тереңірек түсінуге көмектеседі. Білім берудегі онлайн ойынның маңызы белгілі бір пәнді игеру ғана емес, жеке тұлғаның жеке зияткерлік ресурстарын кеңейту және күрделендіру болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Карта – географияның екінші тілі /А.Нургалиева <https://bsh.kz/news/12433>
2. Ақпараттық технологияларды пайдаланып жоғарғы сынып оқушыларына географиялық білім беру <https://melimde.com/aparatti-tehnologiyalardi-pajdalanip-jofarfi-sinip-oushilarina.html?page=3>
3. Географияны оқытудағы жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану. Г.Ғ.К., доцент Оразымбетова Г.Ш., Бекқұлиев А.Ә. оқытушы
4. Работа с интерактивными картами на уроках географии/ https://xn--jlahfl.xn--p1ai/library/rabota_s_interaktivnimi_kartami_na_urokah_geograf_094837.html

Жунусбекова Динара Алтынбековна

Бастауыш сынып мұғалімі

Алматы облысы білім басқармасының Талғар ауданы бойынша білім бөлімінің
«№45 жалпы білім беретін орта мектеп-гимназиясы» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА САРАЛАП ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Аннотация: мақалада бастауыш сыныпта саралап оқытудың теориялық және практикалық негіздері жан-жақты қарастырылған. Саралап оқытудың мәні, мазмұны, деңгейлік тапсырмалар жүйесі, оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып білім беру процесін ұйымдастыру жолдары баяндалады. Сонымен қатар, саралап оқытудың оқушы мотивациясына, танымдық белсенділігіне және функционалдық сауаттылығына тигізетін оң әсері ғылыми тұрғыда талданады. Мақалада заманауи педагогикалық технологиялар, қалыптастырушы бағалау түрлері, цифрлық ресурстарды пайдалану тәсілдері және саралап оқытудың тиімділігін арттыруға бағытталған практикалық ұсыныстар берілген. Жұмыс нәтижесінде бастауыш сыныпта саралап оқытуды дұрыс жоспарлау оқушылардың білім сапасын арттырып, жеке қабілеттерін толық ашуға мүмкіндік беретіні дәлелденді.

Кілт сөздер: саралап оқыту, бастауыш сынып, деңгейлік тапсырма, дифференциация, жеке траектория, танымдық белсенділік, оқу мотивациясы, қалыптастырушы бағалау, функционалдық сауаттылық, цифрлық білім беру ресурстары.

Қазіргі заманда білім беру жүйесі қоғамның өзгерісіне, ақпараттық ағынның үдемелі дамуына және оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге бағытталған жаңа әдістемелік тәсілдерді қажет етеді. Солардың бірі – саралап оқыту технологиясы. Бұл тәсілдің мәні – әр оқушының мүмкіндігін, қабілетін, оқу қарқынын, қызығушылығын ескере отырып, білім беру үдерісін ұйымдастыру. Бастауыш сынып – баланың жеке тұлғасының қалыптасу кезеңі, оқу әрекетінің негізгі дағдыларының орнығатын шағы. Осы кезеңде саралап оқытуды дұрыс қолдану арқылы әр оқушының жеке әлеуетін ашуға, білімді саналы түрде меңгеруіне, оқу мотивациясын арттыруға қолайлы жағдай туғызуға болады.

Саралап оқытудың педагогикалық және психологиялық негізі бала дамуының табиғи заңдылықтарымен тығыз байланысты. Л.С. Выготскийдің «жақын арадағы даму аймағы» теориясы бойынша бала оқу әрекетінде өздігінен орындай алатын және үлкендердің немесе біліктірек құрдастарының көмегімен орындай алатын тапсырмалардың арасындағы айырмашылықты меңгере отырып дамиды. Саралап оқыту дәл осы тұжырымдаманы басшылыққа алып, әр оқушыға оның даму деңгейіне сәйкес тапсырмалар беруді көздейді. Бұл тәсіл арқылы әлсіз оқушыларға қолдау көрсетіліп, оқу үдерісінен тыс қалмауына мүмкіндік жасалады, ал озат оқушыларға күрделірек, шығармашылық тапсырмалар беріліп, олардың танымдық қабілеті одан әрі дамытылады.

Бастауыш мектептегі сабақтарда саралап оқыту негізінен тапсырманың мазмұны, көлемі, орындау уақыты және күрделілік деңгейі арқылы жүзеге асады. Мысалы, математика сабағында бір топқа есептің негізгі нұсқасы ұсынылса, екінші топқа қосымша амалдар енгізілген күрделірек есеп беріледі, үшінші топқа логикалық ойлауды қажет ететін шығармашылық есеп ұсынылады. Қазақ тілі сабағында кейбір оқушыларға сөздерді буынға бөлу тапсырылса, басқаларына сөз құрамын талдау, сөйлем құрастыру сияқты күрделі тапсырмалар беріледі. Мұндай дифференциация сабақтағы барлық оқушының белсенді қатысуын қамтамасыз етеді және әрқайсысына табыс сезімін сыйлайды.

Саралап оқытудың маңызды элементі – мұғалімнің диагностика жүргізуі. Оқушылардың білім деңгейін, дағдысын, қабілетін, қызығушылығын жүйелі түрде бақылап отыру қажет. Бұл деректер сабақ жоспарын құруда, тапсырмалар көлемін таңдауда, оқыту әдісін айқындауда үлкен рөл атқарады. Диагностика тек бақылау жұмыстары мен тестілер арқылы ғана емес,

күнделікті ауызша жауаптар, шығармашылық жұмыстар, топтық тапсырмалар нәтижелері бойынша да жүзеге асырылуы тиіс.

Саралап оқыту оқушылардың психологиялық жайлылығын да қамтамасыз етеді. Баланың жеке ерекшелігіне қарай берілген тапсырма оны шамадан тыс шаршатпайды және өзіндік күшіне сенімін арттырады. Мұндай ортада бала өз ойын ашық айтуға, қателесуден қорықпауға үйренеді. Осылайша, оқыту процесі тек білім беру қызметін ғана емес, тәрбиелік қызметті де атқарады.

Әдістемелік тұрғыдан саралап оқытуды жүзеге асыруда топтық, жұптық және жеке жұмыс түрлерін үйлестіре қолдану тиімді. Мұғалім әр сабақта тапсырмаларды күрделілік деңгейіне қарай сатылап ұсынғаны жөн. Мысалы, мәтінді оқу барысында бір оқушыға мәтінді дауыстап оқу тапсырылады, екіншісіне негізгі ойды табу, үшіншісіне мәтінге шығармашылық ат қою немесе мазмұндау міндеттеледі. Осылайша, бір тақырып бойынша әр оқушы өзінің деңгейіне сәйкес жұмыс жасайды, бірақ ортақ нәтижеге қол жеткізеді.

Саралап оқытуда бағалау жүйесі де маңызды орын алады. Критериалды бағалау тәсілдері оқушының жеке жетістігін нақты көрсетіп, оның прогресін бақылауға мүмкіндік береді. Мұғалім бағаны салыстырмалы түрде емес, әр оқушының өз алдыңғы нәтижесімен салыстыра отырып қойғаны тиімді. Бұл тәсіл оқушылар арасындағы бәсекелестікті азайтып, әркімнің жеке дамуына назар аудартады.

Саралап оқыту технологиясы бастауыш сынып мұғалімінен үлкен шеберлікті талап етеді. Сабақ жоспары мұқият ойластырылуы, әр тапсырма оқушылардың жас ерекшелігі мен психологиялық жай-күйін ескере отырып таңдалуы қажет. Мұғалімнің шығармашылық ізденісі, педагогикалық интуициясы, әдістемелік қоры мол болған жағдайда ғана саралап оқыту өз нәтижесін береді.

Қазіргі кезде цифрлық ресурстарды қолдану саралап оқытудың мүмкіндіктерін арттыра түсуде. Электронды білім беру платформалары, интерактивті жаттығулар, онлайн-тестілер мұғалімге тапсырманы оқушы деңгейіне қарай таңдауға мүмкіндік береді. Мәселен, кейбір оқушыларға қысқа бейнематериалдар көрсетіліп, қарапайым сұрақтарға жауап беру ұсынылса, ал озат оқушыларға сол бейнематериалға негізделген шағын жоба немесе постер жасау тапсырылуы мүмкін. Бұл тәсіл білімді тек есте сақтауға емес, оны қолдануға, талдауға, синтездеуге бағыттайды.

Саралап оқытудың түпкі мақсаты – әр оқушының жеке білім траекториясын құру. Бұл дегеніміз, бастауыш сыныптан бастап бала өзінің оқу жетістіктерін қадағалай алады, өзінің әлсіз және мықты тұстарын түсінеді, өзіндік оқу мақсатын қояды. Мұғалім осы процестің модераторы ретінде бағыт беріп, қолдау көрсетеді. Нәтижесінде оқушы оқу әрекетінің белсенді субъектісіне айналады.

Бастауыш сыныпта саралап оқыту тек қана тапсырмаларды деңгейге бөлу емес, ол оқушылардың танымдық стильдерін, қызығушылықтарын және психологиялық ерекшеліктерін ескеруді де қажет етеді. Мысалы, кейбір оқушылар визуалды ақпаратты жақсы қабылдаса, енді біреулері есту арқылы тез меңгереді. Осыны ескере отырып, мұғалім тапсырмаларды түрлі формада ұсына алады: бір тапсырманы сурет арқылы, екіншісін әңгімелеу түрінде, үшіншісін практикалық әрекет арқылы. Сонымен қатар саралап оқытудың тиімділігін арттыру үшін цифрлық ресурстарды қолдану маңызды. Интерактивті жаттығулар, онлайн платформалардағы бейімделген тапсырмалар әр оқушының жылдамдығына қарай икемделіп, жеке кері байланыс береді. Бұл бастауыш сынып оқушылары үшін оқуды қызықты әрі тартымды етеді.

Саралап оқытуды жүзеге асыруда қалыптастырушы бағалау әдістері де шешуші рөл атқарады. Оқушының кіші жетістігін де дер кезінде атап өту, смайлик, стикер, ауызша мадақтау түріндегі ынталандыру әдістері оқушының алға жылжуына ықпал етеді. Әсіресе бастауыш буында баланың өзін-өзі бағалауы мен оқу мотивациясын нығайту үшін мұндай әдістер аса қажет. Жаңа көзқарас бойынша, саралап оқыту тек үлгерімі төмен немесе жоғары

оқушыларға ғана емес, барлық оқушыларға арналған әмбебап тәсіл ретінде қарастырылады. Ол оқу үдерісінде теңдікті сақтай отырып, әрбір оқушының әлеуетін ашуға жағдай жасайды.

Осылайша, бастауыш сыныпта саралап оқытудың тиімді жолдары – тапсырмаларды күрделілік деңгейі бойынша түрлендіру, әр оқушының оқу қарқынын ескеру, жеке қолдау көрсету, топтық және жұптық жұмыстарды тиімді ұйымдастыру, критериалды бағалау жүйесін қолдану, заманауи цифрлық құралдарды пайдалану. Мұның барлығы оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың тұлғалық дамуына, әлеуметтік бейімделуіне, өзін-өзі бағалау қабілетінің қалыптасуына ықпал етеді. Саралап оқыту – білім беруді ізгілендірудің және білім сапасын арттырудың басты тетігі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әбдіғапбарова Ұ., Сардарова Ж. «Бастауыш сыныпта оқыту әдістемесі». – Алматы: Мектеп, 2022.
2. Құдайбергенова Д.С. «Оқытуды саралау технологиясы». – Нұр-Сұлтан: Фолиант
3. Tomlinson C. The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. – ASCD, 2017.
4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. «Жаңартылған білім беру мазмұны бағдарламасы: бастауыш мектеп». – Астана, 2023.
5. Оразбаева Ф.Ш. «Қазақ тілін оқыту әдістемесі». – Алматы: Рауан, 2020.

ЭФФЕКТИВНЫЕ ПОДХОДЫ К ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОМУ ОБУЧЕНИЮ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация: В статье всесторонне рассматриваются теоретические и практические основы дифференцированного обучения в начальной школе. Раскрываются суть и содержание дифференцированного подхода, система уровневых заданий, пути организации образовательного процесса с учетом индивидуальных особенностей учащихся. Также научно обосновано положительное влияние дифференцированного обучения на мотивацию учащихся, их познавательную активность и функциональную грамотность. В статье приведены современные педагогические технологии, виды формативного оценивания, способы использования цифровых ресурсов, а также практические рекомендации по повышению эффективности дифференцированного обучения. В результате работы доказано, что правильное планирование дифференцированного обучения в начальной школе способствует повышению качества образования и раскрытию индивидуальных способностей учащихся.

Ключевые слова: дифференцированное обучение, начальная школа, уровневые задания, индивидуальная траектория, познавательная активность, учебная мотивация, формативное оценивание, функциональная грамотность, цифровые образовательные ресурсы.

EFFECTIVE METHODS OF DIFFERENTIATED INSTRUCTION IN PRIMARY SCHOOL

Abstract: This article comprehensively explores the theoretical and practical foundations of differentiated instruction in primary school. It outlines the essence and content of differentiated teaching, the system of leveled tasks, and the methods of organizing the educational process based on students' individual characteristics. The study also scientifically analyzes the positive impact of differentiated instruction on students' motivation, cognitive activity, and functional literacy. The article presents modern pedagogical technologies, types of formative assessment, methods for using digital resources, and practical recommendations for increasing the effectiveness of differentiated instruction. The findings prove that proper planning of differentiated instruction in primary school enhances the quality of education and helps unlock each student's potential.

Keywords: differentiated instruction, primary school, leveled tasks, differentiation, individual trajectory, cognitive activity, learning motivation, formative assessment, functional literacy, digital educational resources.

Рамазанова Толкын Талгатовна

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Павлодар облысының Білім беру басқармасы Ақтоғай ауданы білім беру бөлімінің
"Махмет Қайырбаев атындағы жалпы орта білім беретін мектебі" КММ

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУДАҒЫ ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ РӨЛІ

***Аннотация:** мақалада орыс сыныптарында қазақ тілін оқыту үдерісінде функционалдық сауаттылықты арттырудың маңызы мен әдістемелік негіздері жан-жақты қарастырылды. Қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі әлеуметтік-коммуникативтік рөлі, оқушының өмірлік дағдыларын қалыптастырудағы орны, мәтінмен жұмыс, диалогтік қарым-қатынас, жобалық және зерттеушілік жұмыстардың тиімділігі талданды. Мақалада саралап оқытудың, цифрлық білім беру ресурстарын пайдаланудың, метапәндік байланысты жүзеге асырудың және сыни ойлау дағдыларын дамытудың жолдары ұсынылды. Сонымен қатар, оқушылардың өзін-өзі бағалау және рефлексия дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік беретін қалыптастырушы бағалау тәсілдері сипатталды. Жұмыстың нәтижесі ретінде қазақ тілі пәні функционалдық сауаттылықтың дамуына ықпал ететін басты құрал екендігі және оның оқу-тәрбие процесіндегі стратегиялық маңызы айқындалды.*

***Кілт сөздер:** қазақ тілі, функционалдық сауаттылық, орыс сыныптары, мәтінмен жұмыс, коммуникативтік тәсіл, саралап оқыту, жобалық жұмыс, метапәндік байланыс, цифрлық білім беру ресурстары, сыни ойлау, қалыптастырушы бағалау.*

Қазіргі таңда функционалдық сауаттылық білім берудің негізгі мақсаты ретінде қарастырылып отыр. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, функционалдық сауаттылығы жоғары тұлға – қоғамда белсенді, жаңа ақпаратты тез қабылдап, оны талдап, күнделікті өмірде қолдана алатын тұлға. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде, әсіресе орыс тілінде оқытылатын сыныптарда қазақ тілін меңгерудің басты миссиясы – оқушылардың тек грамматикалық білімін қалыптастыру ғана емес, олардың тілдік дағдыларын өмірлік жағдайларда қолдануға үйрету, ойлау қабілетін, коммуникативтік дағдыларын дамыту. Бұл тұрғыда қазақ тілінің рөлі аса маңызды, өйткені ол мемлекеттік тіл ретінде тек білім беру құралы ғана емес, қоғамдағы әлеуметтік байланыстарды жүзеге асыратын маңызды фактор болып табылады.

Орыс сыныптарында оқытылатын қазақ тілі сабағы тек тілдік білім берумен шектелмей, оқушының шығармашылық ойлауын, мәтінді талдау, пікір білдіру, өз ойын жүйелі жеткізу қабілеттерін дамытуға бағытталуы тиіс. Функционалдық сауаттылықты арттыру үшін сабақ құрылымында өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмалар, диалогтық қарым-қатынас үлгілері, зерттеушілік және жобалық жұмыстар кеңінен енгізілуі қажет. Мәселен, оқушыға тек сөздік жаттату немесе мәтін аударту емес, шынайы өмірде кездесетін жағдаяттарға байланысты рөлдік ойындар ұйымдастыру, пікірталас жүргізу, өз көзқарасын дәлелдеуді талап ететін эссе, хат, шағын мақала жаздыру, ақпаратты салыстыру және талдау тапсырмаларын беру – оның тілдік және когнитивтік қабілеттерін дамытады.

Қазақ тілін оқытуда функционалдық сауаттылықты арттырудың маңызды бағыттарының бірі – мәтінмен жұмыс. Мәтін оқу, түсіну, талдау және одан қорытынды жасау арқылы оқушылардың ақпаратпен жұмыс істеу дағдылары қалыптасады. Әсіресе PISA, PIRLS сияқты халықаралық зерттеулер талап ететін мәтіндік сауаттылық дағдылары осы сабақтарда дамиды. Орыс сыныбындағы қазақ тілі сабақтарында оқушыларға өздері үшін таныс тақырыптарда диалог құру, шағын зерттеу жүргізу, презентация жасау, нәтижені сынып алдында қорғау сияқты тапсырмалар беру олардың сөйлеу мәдениетін дамытады және сенімділігін арттырады.

Сонымен қатар, функционалдық сауаттылықты арттыруда цифрлық ресурстарды тиімді қолдану да маңызды. Интерактивті платформалар, мультимедиялық жаттығулар, бейнематериалдар мен аудиомәтіндер оқушылардың қызығушылығын оятып, тілді тез меңгеруге көмектеседі. Цифрлық технологияларды пайдалану арқылы оқушылар мәтінді тыңдап, дұрыс айтылуын қайталай алады, өз даусын жазып, салыстырады, бұл олардың фонетикалық дағдыларын жетілдіреді.

Орыс тілінде оқытылатын сыныптарда қазақ тілін меңгерту процесінде коммуникативтік тәсілді қолдану оқушыны пассивті тыңдаушыдан белсенді қатысушыға айналдырады. Сабақ барысында диалогтық сұхбаттар, жұптық және топтық жұмыстарды көбірек ұйымдастыру, оқушылардың бір-бірімен қазақ тілінде қарым-қатынас жасауына мүмкіндік беру олардың функционалдық сауаттылығын табиғи жолмен дамытады. Сонымен қатар, мұғалімнің өзі тілдік орта жасауда маңызды рөл атқарады: сабақ бойы тек қазақ тілінде сөйлеуі, оқушыларды тілдік қателерден қорықпауға, еркін пікір айтуға үйретуі қажет.

Функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөлігі ретінде сыни ойлау дағдыларын дамыту да аса маңызды. Оқушыларға бір мәселеге бірнеше тұрғыдан қарауды, салыстыру, дәлелдеу, аргумент келтіруді, пікірталаста өз көзқарасын қорғай білуді үйрету – олардың болашақ өмірінде шешім қабылдау қабілеттерін арттырады. Қазақ тілі сабағында бұл мақсатта Венн диаграммасы, кластер, синквейн құрастыру, «INSERT» әдісі сияқты стратегияларды қолдануға болады.

Орыс сыныптарында қазақ тілін оқыту барысында мәдениетаралық коммуникацияға да назар аудару керек. Қазақ халқының ұлттық құндылықтарын, салт-дәстүрін, мақал-мәтелдерін, әдеби шығармаларын, тарихи деректерін сабаққа кіріктіру оқушылардың тек тілін ғана емес, мәдениетке деген құрметін де арттырады. Бұл оқушының функционалдық сауаттылығына қосымша рухани-адамгершілік мазмұн береді және ұлттық бірегейлікті қалыптастырады.

Функционалдық сауаттылықты арттырудың тиімді жолдарының бірі – ата-анамен серіктестік. Қазақ тілін тек мектепте ғана емес, күнделікті өмірде де қолдану дағдыларын қалыптастыру үшін ата-аналарды да тарту қажет. Мәселен, отбасылық викториналар, қазақ тілінде мультфильм көру, бірге шағын әңгіме құрастыру, мерекелерде қазақша ән айту, мақал-мәтел жаттау сияқты қарапайым тәсілдер баланың тілге деген қызығушылығын арттырады.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда метапәндік байланыстардың рөлі зор. Қазақ тілі сабағында математика, жаратылыстану, тарих, география пәндерінің терминдерін қолдану, сол пәндер бойынша қысқа мәтіндер оқыту оқушылардың сөздік қорын байытып қана қоймай, тілдік материалды өмірмен байланыстырады. Бұл тәсіл оқушыға қазақ тілінің тек тіл сабағында ғана емес, өзге білім салаларында да қажет екенін түсіндіреді. Сонымен қатар, жобалық жұмыс форматы да тиімді. Мысалы, «Менің қалам», «Экология және біз», «Менің сүйікті кейіпкерім» тақырыптарына қазақ тілінде постер дайындап, оны қорғау оқушының ізденісін арттырады, шығармашылық қабілетін дамытады, сөйлеу мәдениетін қалыптастырады. Бұл жұмыстарды топпен орындау бір-бірімен пікір алмасу дағдысын күшейтеді.

Қазіргі заман талабына сай қазақ тілін оқытуда инклюзивті білім берудің қағидаттарын сақтау да маңызды. Әртүрлі деңгейдегі оқушыларды бір сабақта белсенді қатыстыру үшін көпарналы тапсырмалар, көрнекілік, аудиовизуалды материалдар қолданылады. Бұл барлық оқушыға қатысуға мүмкіндік береді және функционалдық сауаттылықтың әлеуметтік теңдік аспектісін қамтамасыз етеді.

Тағы бір маңызды жайт – бағалау жүйесі. Қалыптастырушы бағалау кезінде мұғалім тек қатені көрсетіп қана қоймай, оқушыға оны қалай түзетуге болатынын да түсіндіруі қажет. Рефлексия жасауға мүмкіндік беретін әдістер (мысалы, «Мен бүгін не үйрендім?», «Маған қандай тапсырма қиын болды?») оқушының өзін-өзі бағалау дағдысын дамытады және тілдік жетілуге ынталандырады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруда сыныптан тыс жұмыстар да маңызды. Қазақ тілінде дебат клубтары, әдеби кештер, театрландырылған қойылымдар ұйымдастыру, қазақ жазушылары мен ақындарының шығармашылығына арналған көрмелер өткізу – тілді тек сабақта ғана емес, өмірде қолдану кеңістігін кеңейтеді.

Қорытындылай келе, орыс сыныптарындағы қазақ тілі сабақтары функционалдық сауаттылықты арттырудың маңызды алаңы болып табылады. Бұл тек тіл меңгеру емес, оқушының өмірлік дағдыларын дамыту, ойлау қабілетін шыңдау, ақпаратты талдау және қолдану қабілетін қалыптастыру процесі. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі, жаңа әдіс-тәсілдерді қолдануы, оқушыға мотивация беруі және тілдік ортаны құра білуі – осы үдерістің табысты болуына кепілдік береді. Қазақ тілі – функционалдық сауаттылықтың кілті, ал оны дамыту – білім берудің стратегиялық мақсаты.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. ҚР БҒМ. «Орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты», Астана
2. Жанпейісова М. «Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде», Алматы, 2019.
3. Бейсенбаева Ә. «Қазақ тілін орыс сыныптарында оқытудың әдістемелік негіздері», Алматы: Қазақ университеті, 2022.

РОЛЬ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА В РАЗВИТИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Аннотация: В статье всесторонне рассматривается значение и методологические основы повышения функциональной грамотности в процессе преподавания казахского языка в русскоязычных классах. Анализируется социально-коммуникативная роль казахского языка как государственного, его значение в формировании жизненных навыков учащихся, эффективность работы с текстом, диалогового общения, проектной и исследовательской деятельности. В статье представлены подходы к дифференцированному обучению, использованию цифровых образовательных ресурсов, реализации метапредметных связей и развитию навыков критического мышления. Также описаны методы формативного оценивания, способствующие развитию у учащихся навыков самооценки и рефлексии. В результате сделан вывод, что предмет «Казахский язык» является ключевым инструментом в формировании функциональной грамотности и играет стратегическую роль в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: казахский язык, функциональная грамотность, русскоязычные классы, работа с текстом, коммуникативный подход, дифференцированное обучение, проектная работа, метапредметные связи, цифровые образовательные ресурсы, критическое мышление, формативное оценивание.

THE ROLE OF THE KAZAKH LANGUAGE IN ENHANCING FUNCTIONAL LITERACY

Abstract: This article explores the significance and methodological foundations of enhancing functional literacy through the teaching of the Kazakh language in Russian-speaking classrooms. It analyzes the socio-communicative role of the Kazakh language as the state language, its contribution to the development of students' life skills, the effectiveness of working with texts, dialogic communication, project-based and research activities. The article presents approaches to differentiated instruction, the use of digital educational resources, the implementation of cross-curricular links, and the development of critical thinking skills. In addition, formative assessment methods that help develop students' self-assessment and reflection skills are described. The findings highlight that the Kazakh language is a key tool for developing functional literacy and plays a strategic role in the educational process.

Keywords: Kazakh language, functional literacy, Russian-speaking classes, text work, communicative approach, differentiated instruction, project-based learning, cross-curricular integration, digital educational resources, critical thinking, formative assessment.

Каймуллаева Бану Сәкенқызы
 География пәні мұғалімі
 “№9 жалпы білім беретін мектеп” КММ
 Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ЖЕТІЛДІРУ ТӘСІЛДЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада қазіргі білім беру үдерісіндегі география сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселелері қарастырылады. Қоғамның жедел даму жағдайында шығармашылық ойлау мен стандартты емес шешім қабылдау қабілеті маңызды орын алуда. Осыған орай, мектеп географиясын оқытуда оқушылардың танымдық белсенділігін арттыратын, шығармашылық қызметке ынталандыратын әдістемелік тәсілдер мен тапсырмалар жүйесі ұсынылады. Мақалада мәселелік оқыту, шығармашылық тапсырмаларды қолдану, білім алушылардың жеке тәжірибесіне сүйену және бірлескен оқу ортасын құрудың маңыздылығы қарастырылады. География сабағында тиімді оқу мотивациясын қалыптастыру мен шығармашылық әлеуетті ашудың әдістемелік шарттары сипатталады.

Түйінді сөздер: *географияны оқыту, шығармашылық қабілет, мәселелік оқыту, танымдық тапсырма, оқу мотивациясы, шығармашылық ойлау, педагогикалық әдістер.*

Қазіргі таңда отандық білім беру стандарттары белсенді, шығармашылық және танымдық қызметіне, шығармашылық қабілетін дамытуға баса назар аудара отырып, мектептің географиялық білім беру сапасына жаңа талаптар қояды. Себебі қоғам жеделдетілген қарқынмен дамып келеді және мектеп түлектері шығармашылық ойлау қабілеттерін қалыптастырып, жағдайға стандартты емес шешімдер қабылдау қажет.

Сондықтан да мұғалімнің міндеті-өскелең ұрпақты өзгермелі өмір сүру жағдайларына дайындау, дұрыс шешім табуға көмектесу, өз таланттары мен шығармашылық әлеуетін көрсетуге мүмкіндік беру. Ғылыми педагогикалық әдебиетте шығармашылық тапсырмалар бойынша жұмыстың әдістемелік аспектілерін көрсететін көптеген жұмыстар бар. Қазіргі қоғамдағы оқушылардың шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру мәселесі өзекті және оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту құралдарын іздеуді талап етеді. Оқу іс-әрекетінің мазмұны мен ұйымдастырылуы оқушының өз міндеттеріне шығармашылық қарым-қатынасын анықтау арқылы ғана дұрыс бағалауға мүмкіндік береді.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау шығармашылық іс-әрекет қиялдың жұмысы, белгілі бір болжам, мақсатқа жетуді іздеу деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Сондықтан шығармашылықтың белсенді процесі балаларға жағымды эмоциялар әкеледі. Тиісінше, шығармашылық қызметті білім беру мазмұнының ерекше құрамдас бөлігі ретінде қарастыру қажет.

Шығармашылық қызмет тәжірибесін дамытудың негізгі құралы-танымдық тапсырмаларды қолдану. Олар оқушылар үшін субъективті маңызды және олар үшін қол жетімді деңгейге ие болуы керек. Сонымен, оқушыларды танымдық мәселелерді шығармашылық шешу процесінде шығармашылық қызмет тәжірибесіне үйрету үшін ерекше әдістемелік жағдайларды ескеру маңызды.

Атап айтқанда, география сабақтарында шығармашылық қызмет тәжірибесін дамытуда келесі әдістемелік шарттарды бөліп көрсетуге болады:

- білім алушыларды ақыл-ой әрекетінің әдістерімен қаруландыру;
- оқуға деген ынта мен қажеттілікті сақтау;
- мәселені өз бетінше шешуге бағытталған оқытудың ерекше ұйымын пайдалану;
- эмоциялар мен ізденіс әрекетін қалау.

География сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту оқу үдерісіндегі құрылымдық буын болып табылады, мұнда басты міндет оқушының тұлғааралық және әлеуметтік коммуникацияда өзін-өзі жүзеге асыру және өзін-өзі көрсету үшін оларды интеллектуалды және танымдық іс-әрекетке қосу арқылы бастапқы шығармашылық әлеуетін дамыту болып табылады. Сондықтан, осы кезеңде (оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай) оқушының сыртқы әлемге бейімделу дәрежесін анықтау маңызды.

Әдістемелік әзірлемелер жан-жақты дамыған және заманауи тұлғаны дамыту мақсатында оқушылармен белсенді және мақсатты жұмысты талап етеді. Интеллектуалды-танымдық іс-әрекет жұмыстың әртүрлі формаларымен үйлесуі керек және оқыту, даму және денсаулықты сақтау мәселелерін шешуге міндетті. Қалыптасқан жағымды эмоцияларға сабақ жасай отырып, оқу іс-әрекеті процесінде қолайлы психологиялық климат оқушылардың шығармашылық белсенділігін дамытуға ықпал етеді.

География сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін ойдағыдай дамытудың негізгі мақсаты-белсенді әлеуметтік және білім беру қызметіне бейімделу арқылы жеке бейімділік пен сараланған тәсіл негізінде жеке көрініс жағдайларын жүзеге асыру. Оқушылардың шығармашылық қызметінде бірлескен атмосфераны құру оқу процесінде оқушылардың шығармашылық дамуын қалыптастырудың маңызды шарты болып табылады. Осылайша, сыныпта маңызды шарт қалыптасады, бұл адамның шығармашылық қабілеттеріне шығармашылық әсер етеді-оқу процесінде қауіпсіз және сенімді қарым-қатынас.

География сабақтарында шығармашылық қызметті нығайту және дамыту мотиві мұғаліммен және осы сынып оқушыларымен жеке қарым-қатынас болуы мүмкін. Содан кейін оқушы өзінің әлеуетін бағалай алады және өз әрекеттерін реттей және үйлестіре алады.

География сабақтарында шығармашылықты ұйымдастыру құрылған іс-қимыл алгоритміне негізделген. Жетілген шығармашылық жұмыс үшін тәуелсіз және сыни ойлау қабілетін игеру, құбылыстар мен процестердің мәнін түсіну, оқу іс-әрекетінің өнімділігін не қамтамасыз ететінін сұрау қажет.

Шығармашылық тапсырмаларды пайдалану кезінде оқушылардың жеке тәжірибесіне ерекше назар аудару керек және олардың қызметі сәттілікке бағытталуы керек. Әрбір сабақ балалардың шығармашылығын тексеруге ынталандыру болуы керек және олардың шығармашылық тұлғаны қалыптастыруға ішкі қажеттілігі болады. Танымдық қызығушылықтарды дамыту оқушыларға өздерінің шығармашылық жетістіктерін өзін-өзі бағалау және жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыру деңгейінде көрсетуге мүмкіндік береді.

Географияны оқытуда мәселелік оқытуды пайдалануға болады. Дидактиканың ережелеріне сәйкес мәселелік оқыту келесі әдістерді қолдану арқылы жүзеге асырылады: ішінара іздеу немесе эвристикалық, мәселелік, баяндау, зерттеу.

Мәселелік жағдайды шешуде оқушылар келесі кезеңдерді ажырата алады: мәселені білу, қарама-қайшылықтарды ашу; осы шарттар негізінде гипотезаны құрастыру; гипотезаны дәлелдеу; жалпы қорытынды.

Мәселені шешу үшін оқушылар оқу іс-әрекетінің байланыстардағы алшақтықты табу, гипотезаны алға тарту, сұрақтың талаптарын қайта құру, гипотезаның жалпы ұстанымын жеке әдістерге қолдану, себеп-салдар кешенін құру сияқты әдістерін пайдаланады. Бұл әдіс-тәсілдерді оқушылардың біртіндеп меңгеруі мәселелік жағдайларды шешу қабілетінің қалыптасуына әкеледі.

Географияны оқытуда мәселелік немесе шығармашылық тапсырмалардың бірнеше түрі қолданылады:

Мәселелік сипаты бұрын игерілген білім мен тапсырманың (немесе сұрақтың) талабы арасындағы алшақтыққа байланысты тапсырмалар. Мысалы, физикалық географияның бастапқы курсына оқушылар күн жылуының мөлшері ендікке байланысты екенін біледі: ендік неғұрлым аз болса, соғұрлым жылу көп болады және керісінше. Келесі курста Африканы зерттеу кезінде олар тропикалық белдеуде жазғы температура (+32С) экваторлық (+24с) температурадан жоғары екенін біледі. Бұл факт бұрын үйренген тәуелділікке қайшы келеді және проблемалық тапсырманы қалыптастыруға негіз болады: "Атласпен жұмыс жасай отырып, Африканың тропикалық және Экваторлық белдеулеріндегі жазғы және қысқы температураны салыстырыңыз. Неліктен тропикалық белдеуде шілденің температурасы жоғары?"»

Көп мәнді себеп-салдар байланысын орнату тапсырмалары. География зерттейтін объектілер мен процестердің ерекшеліктері әдетте себептер кешеніне байланысты болады және салдарлар кешенін тудырады. Сондықтан мұндай тапсырмалар түрі оқытуда ең кең тараған. Егер бір мезгілде оқушылар өз бетінше кең ауқымды білімдерді әртүрлі тәсілдермен таңдап, қолдануы керек. Басқа оқу пәндерін қоса алғанда, тапсырма мәселелік болып табылады, мысалы, «Америка Құрама Штаттарының әлемдегі жетекші державаға айналуына қандай факторлар әсер етеді?» (Кем дегенде 5 себепін атаңыз).

Оқушылардың шығармашылық іс-әрекетінде бірлескен атмосфераны құру оқу процесінде оқушының шығармашылық дамуын қалыптастырудың маңызды шарты болып табылады. Осылайша, сабақта жалпы адамның шығармашылық қабілеттеріне шығармашылық әсер етуді қамтамасыз ететін маңызды шарт қалыптасады.

География сабағында шығармашылық белсенділікті нығайту және дамыту мотиві мұғаліммен және осы сынып оқушыларымен жеке қарым-қатынас болуы мүмкін. Сонда оқушы өз мүмкіндігін бағалай алады және өз іс-әрекетін реттеп, үйлестіре алады.

География сабақтарында шығармашылықты ұйымдастыру құрылған іс-қимыл алгоритміне негізделген. Жетілген шығармашылық жұмыс үшін тәуелсіз және сыни ойлау қабілетін игеру, құбылыстар мен процестердің мәнін түсіну, оқу іс-әрекетінің өнімділігін не қамтамасыз ететінін сұрау қажет.

Шығармашылық тапсырмаларды пайдалану кезінде оқушылардың жеке тәжірибесіне ерекше назар аудару керек және олардың қызметі сәттілікке бағытталуы керек. Әрбір сабақ балалардың шығармашылығын тексеруге ынталандыру болуы керек және олардың шығармашылық тұлғаны қалыптастыруға ішкі қажеттілігі болады. Танымдық қызығушылықтарды дамыту оқушыларға өздерінің шығармашылық жетістіктерін өзін-өзі бағалау және жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыру деңгейінде көрсетуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қазіргі білім беру жүйесінде шығармашылық қабілетті дамыту оқыту үдерісінің басты міндеттерінің бірі болып отыр. География сабақтарында оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту олардың танымдық қызығушылығын арттыруға, белсенді оқу әрекетіне тартуға, өз бетінше ойлау және шешім қабылдау қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл үдерісте мұғалімнің рөлі зор — ол оқушыларды ынталандыратын, жетістікке бағыттайтын, мәселелік және шығармашылық тапсырмалар арқылы білім мазмұнын жандандыратын кәсіби көшбасшы болуы тиіс.

Шығармашылықты дамытуға бағытталған әдістемелік амалдар мен оқыту формалары, соның ішінде танымдық тапсырмалар мен проблемалық оқыту, оқушылардың жеке

тәжірибесін ескеріп, олардың білімге деген ішкі қажеттілігін оятуға көмектеседі. География пәнінде мұндай тәсілдерді жүйелі түрде қолдану оқушы тұлғасының жан-жақты дамуына, оның өмірлік қажеттіліктер мен өзгермелі жағдайларға бейімделуіне ықпал етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Жұмағұлова Ж.Т. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту жолдары. – Алматы: Білім, 2021. – 184 б.
2. Құсайынов А.Т. Географияны оқытудың әдістемесі. – Нұр-Сұлтан: Қазақ университеті, 2019. – 256 б.
3. Мақатаева Р.Б. Шығармашылық тапсырмалар арқылы оқушылардың ойлау қабілетін дамыту // Педагогика және психология. – 2020. – №3. – Б. 44–48.
4. Қалиев С., Мұхамбетжанова С. Қазіргі заманғы білім берудегі құндылық бағдарлар // Білім әлемі. – 2022. – №2. – Б. 12–19.
5. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1991. – 96 с.
6. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
7. Бейсенова Ә.С., Әбілова З.Ә., Саурамбаев А.А. Жалпы география. – Алматы: Мектеп, 2020. – 208 б.

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы развития творческих способностей учащихся на уроках географии в современных образовательных условиях. В условиях стремительного развития общества важную роль играет умение творчески мыслить и принимать нестандартные решения. В этой связи предлагается система методических подходов и заданий, направленных на повышение познавательной активности учащихся и стимулирование их к творческой деятельности. В статье рассматривается значение проблемного обучения, использование творческих заданий, опора на личный опыт обучающихся и создание совместной учебной среды. Также описаны методические условия формирования эффективной учебной мотивации и раскрытия творческого потенциала на уроках географии.

Ключевые слова: преподавание географии, творческие способности, проблемное обучение, познавательные задания, учебная мотивация, творческое мышление, педагогические методы.

METHODS FOR DEVELOPING STUDENTS' CREATIVE ABILITIES IN GEOGRAPHY LESSONS

Abstract: This article addresses the development of students' creative abilities in geography lessons within the context of modern education. In today's rapidly evolving society, creative thinking and the ability to make non-standard decisions are of increasing importance. Accordingly, the article presents a system of methodological approaches and tasks designed to enhance students' cognitive activity and stimulate their creative engagement. The importance of problem-based learning, the use of creative tasks, reliance on students' personal experiences, and the creation of a collaborative learning environment are discussed. The article also outlines methodological conditions for fostering effective learning motivation and unlocking students' creative potential in geography education.

Keywords: geography education, creative ability, problem-based learning, cognitive tasks, learning motivation, creative thinking, pedagogical methods.

Божикенова Айнур Аманжоловна

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Маңғыстау облысының білім басқармасының Ақтау қаласы бойынша білім бөлімінің
«№ 9 жалпы білім беретін мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ЭССЕ ШЕБЕРХАНАСЫ: ОЙДЫ КӨРКЕМ ЖЕТКІЗУ ӨНЕРІ

***Аннотация:** мақалада эссе жазу шеберлігін қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері, оның оқушы тұлғалық дамуына әсері және қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарындағы рөлі жан-жақты қарастырылады. Эссе жазу барысында оқушының когнитивтік, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттері дамитыны, ойды көркем жеткізу дағдысы қалыптасатыны нақты мысалдар арқылы дәлелденеді.*

***Кілт сөздер:** эссе, когнитивтік даму, креативтік ойлау, коммуникативтік құзырет, әдеби білім, сыни тұрғыдан ойлау, шығармашылық шеберхана, қазақ тілі мен әдебиеті.*

34

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру мен дамыту, олардың ойлау қабілеттерін, шығармашылық әлеуетін арттыру – білім беру процесінің негізгі басымдықтарының бірі болып отыр. Соңғы жылдары мектеп тәжірибесіне оқушылардың өзіндік көзқарасын еркін жеткізуге, өз ойын дәлелдей білуге, логикалық тұрғыдан негіздеуге мүмкіндік беретін әдіс-тәсілдер көптеп енгізіліп келеді. Солардың ішінде эссе жазу ерекше маңызға ие. Эссе – оқушының дүниетанымын қалыптастыратын, жеке тұлға ретінде өзін көрсетуіне жағдай жасайтын, оның ойлау, пайымдау, талдау қабілеттерін дамытатын көркем-шығармашылық жанр. Эссе – тек мәтін жазу емес, бұл – ойды көркем жеткізу өнері.

Эссенің табиғатына үңілсек, ол оқушының ішкі дүниесін, көзқарасын, эмоциялық көңіл күйін бейнелейтін шағын шығарма. Ғылыми тұрғыдан алғанда эссе ұғымы француз тілінен енген «essai» сөзінен туындайды, ол «тәжірибе», «сынақ» дегенді білдіреді. Бұл жазба жұмысының негізгі ерекшелігі – ойды субъективті түрде беру, авторлық көзқарасты бірінші орынға қою, логикалық тұтастық пен эмоционалдық реңкті сақтай отырып, шағын көлемде терең ой айту. Эссе жазу кезінде оқушы тек өз ойын ғана білдіріп қоймайды, ол белгілі бір тақырыпты әр қырынан талдап, оған өзіндік интерпретация береді. Бұл процесс оның когнитивтік қызметін белсендіреді, шығармашылық қабілетін дамытады, ізденімпаздыққа баулиды.

Мұғалімнің міндеті – эссе жазуды үйрету барысында оқушыға ойлануға мүмкіндік беру, тақырыпты терең түсінуге жағдай жасау, өзіндік көзқарасын еркін білдіруге қолдау көрсету. Эссе жазу кезеңдері белгілі бір жүйелілікпен орындалуы тиіс: ең алдымен тақырыпты түсіну, проблемалық сұрақ қою, негізгі идеяларды жинақтау, жоспар құру, алғашқы мәтінді жазу, оны өңдеу және редакциялау, соңында жазылған жұмысты талқылап, кері байланыс беру. Осындай жүйелі жұмыс нәтижесінде оқушыларда сыни ойлау дағдысы дамиды, олар өз ойын құрылымды түрде жеткізуге үйренеді, дәйек келтіру, дәлелдеу, салыстыру дағдылары қалыптасады.

Педагогикалық тұрғыдан эссе – тұлғаның ішкі жан дүниесін, құндылық бағдарларын, эстетикалық талғамын айқындайтын маңызды құрал. Оқушының әрбір жазбасы – оның ішкі әлемінің көрінісі. Сондықтан мұғалім эссе жазуға баулу кезінде жеке тұлғаның психологиялық ерекшеліктерін ескеруі тиіс. Әсіресе жоғары сынып оқушылары жасөспірімдік кезеңнің күрделі психологиялық үдерістерін бастан өткеріп жатқанда, эссе жазу олардың өзін-өзі тануына, ішкі сезімін қағаз бетіне түсіру арқылы эмоционалдық тепе-теңдігін сақтауға көмектеседі.

Қазақ әдебиетінің мазмұны эссе жазу үшін шексіз мүмкіндік береді. Абайдың қара сөздері, Мағжанның поэзиясы, Мұхтар Әуезовтың терең психологизмге толы прозасы – барлығы да ойлануға, өз көзқарасын қалыптастыруға жетелейді. Мәселен, Абайдың отыз сегізінші қара сөзіндегі адамгершілік, руханилық жайлы ойлардан кейін оқушыларға «Адам болу миссиясы» тақырыбында эссе жаздыру олардың дүниетанымын кеңейтіп қана қоймай, ұлттық

құндылықтарға деген құрметін арттырады. Бұл әдіс оқушыны дайын ақпаратты қайталаудан алыстатып, ойды шығармашылықпен түрлендіруге үйретеді.

Эссе жазуда бағалау критерийлерінің болуы да маңызды. Бағалау оқушыны тек бақылау құралы ретінде емес, оның өсу динамикасын көрсететін кері байланыс құралы ретінде қарастырылуы тиіс. Критериалды бағалау жүйесі бойынша эссе мәтіні мына көрсеткіштер арқылы сарапталады: тақырыптың ашылуы, логикалық құрылым, аргументтер мен дәлелдердің сапасы, тілдік нормаларды сақтау, шығармашылық элементтердің болуы. Бұл тәсіл оқушыға өзінің қай деңгейде тұрғанын түсінуге және алдағы уақытта қандай қателерді түзету керектігін анықтауға мүмкіндік береді.

Эссе шеберханасы сабақтан тыс уақытта да ұйымдастырылуы мүмкін. Мектептегі әдеби үйірмелерде, шығармашылық клубтарда арнайы «эссе сағаттарын» өткізу тәжірибесі жақсы нәтиже береді. Мұндай шараларда оқушылар өз жазбаларын оқып, бір-біріне пікір айтып, талдау жасайды. Бұл – пікірталас мәдениетін қалыптастыратын, сындарлы кері байланыс алуға мүмкіндік беретін орта. Оқушы өз мәтініне сырт көзбен қарауды үйренеді, бұл да оның редакторлық дағдысын дамытады.

Эссе жазуды дамытуда әртүрлі әдістемелік тәсілдер қолданылады: «миға шабуыл», кластер құру, интеллект-карта жасау, салыстыру және қарама-қарсы қою, әдеби дәйексөздер пайдалану, ойландыратын сұрақтар қою, эмоционалды реңкті күшейтетін көркемдік құралдарды қолдану. Бұл тәсілдер оқушыны шығармашылық белсенділікке ынталандырады, мәтінін бейнелі, әсерлі етуге үйретеді. Әсіресе әдебиет сабақтарында оқушы кейіпкерлер бейнесін талдау арқылы өз ойын эссе түрінде жеткізгенде, ол тек теориялық білімін ғана көрсетіп қоймай, өзінің өмірлік тәжірибесін, жеке көзқарасын да кіріктіреді.

Эссе жазу дағдысы оқушының білім сапасына да тікелей әсер етеді. Мұндай жұмыстарды жиі орындаған бала тілдік қорын молайтып, логикалық құрылым құра білу қабілетін дамытады, шығармашылық белсенділігі артады. Бұл қасиеттер оның пәндік олимпиадаларға, ғылыми жобаларға, шығармашылық байқауларға қатысуына мүмкіндік беріп қана қоймай, өмірде де өз ойын анық жеткізе алатын, өзіндік ұстанымы бар тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді.

Мұндай еңбектің нәтижесін нақты мысалмен көрсетуге болады. «№9 жалпы білім беретін мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің 10-сынып оқушысы Сейтбай Фариза эссе жазу шеберлігін үнемі шыңдап, республикалық деңгейде жоғары жетістіктерге жетті. Ол Республикалық «Ақберен» байқауының қалалық кезеңінде «Эссе» бөлімі бойынша I орын алып, өз мектебінің абыройын асырды. Сонымен қатар, облыстық кезеңде «Эссе жазу» бөлімі бойынша III орын иеленді. Бұл жетістік – оқушы еңбегінің, ұстаз бен шәкірт арасындағы шығармашылық ынтымақтастықтың нәтижесі. Фаризаның жетекшісі, қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі Божикенова Айнұр Аманжоловна жүйелі жұмыс жүргізіп, эссе жазудың барлық әдістемелік қырларын тиімді қолдана білді. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен бағыт-бағдары арқасында оқушы өзіндік стилін қалыптастырып, ойды көркем жеткізу өнерін меңгерді.

Эссе шеберханасы – тек жазу дағдыларын жетілдіретін алаң емес, ол – шығармашылық ойдың, эстетикалық талғамның, логикалық пайымның тоғысатын кеңістігі. Сабақ барысында эссе жазуды үнемі тәжірибеге енгізу арқылы оқушылардың тұлғалық дамуына қолайлы орта қалыптасады. Оқушы өзінің эмоциялық тәжірибесін, рухани әлемін ашық жеткізе отырып, ішкі мәдениетін тәрбиелейді. Эссе жазу дағдысы болашақта оның кез келген қоғамдық ортада ойын еркін жеткізуіне, пікірталастарға белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, эссе шеберханасын тиімді ұйымдастыру – қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің сапасын арттырудың заманауи құралы. Бұл – мұғалімнің шығармашылық ізденісін қажет ететін, оқушының өзін-өзі танытуына жағдай жасайтын әдістемелік бағыт. Фариза сияқты талантты оқушылардың жетістігі осы жұмыстың нәтижелі екенін айғақтайды. Эссе жазу – ойды көркем жеткізу өнері, ал бұл өнерді меңгерген оқушы болашақта білімді де бәсекеге қабілетті азамат болып қалыптасатыны сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жұбанова Б. Қазақ тілі мен әдебиетін оқыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2021.
2. Қоңырбаева Г. Эссе жазу технологиясы және оны мектеп тәжірибесіне енгізу. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
3. Выготский Л.С. Ойлау және сөйлеу. – Мәскеу: Педагогика, 2019.

Каппаева Балжан Айтбаевна

Ағылшын тілі мұғалімі

Павлодар облысының білім басқармасы, Павлодар қаласының білім беру бөлімінің
“Павлодар қаласының Әлихан Бөкейхан атындағы лицей-мектебі” КММ

«ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ТАҒЫЛЫМЫН АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»

Әлихан Бөкейхан. Ол – Алаш ұлт-азаттық қозғалысының көсемі, ұлт тағдыры үшін күрескен публицист, ғалым, мемлекет қайраткері. Оның мұрасы – тек тарихи дерек емес, бүгінгі ұрпаққа арналған тағылым мен ұстанымдардың алтын арқауы.

Қазіргі білім беру жүйесі әлемдік талаптарға сәйкес жан-жақты дамыған, ұлттық болмысын таныған және жаһандық ойлау қабілетіне ие тұлға тәрбиелеуді мақсат етеді. Осы орайда ағылшын тілі сабағында тек тіл үйретіп қана қоймай, ұлттық құндылықтарды таныту, тарихи тұлғаларды насихаттау, олардың идеяларын қазіргі жастар санасына сіңіру – басты міндеттердің біріне айналып отыр. Әлихан Бөкейханның өмір жолын, саяси ұстанымын және публицистикалық еңбектерін ағылшын тілі сабағында таныту – оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттырумен қатар, ұлттық тарихи сана мен мәдени танымды қалыптастырудың тиімді жолы болып саналады. Мұндай интеграциялық сабақтарда оқушылар бір мезгілде тілді үйреніп, тарихи және идеологиялық маңызы бар тақырыптармен танысады.

Ағылшын тілі сабағында ұлттық құндылықтар мен тарихи мұраны кіріктіру қазіргі заманғы білім беру философиясына сай келеді. Бұл тәсіл бірнеше теориялық қағидаларға негізделеді:

1. CLIL әдісі (Content and Language Integrated Learning)

CLIL – пән мен тілді кіріктіріп оқыту әдісі. Бұл тәсілде оқушылар шет тілін меңгеру барысында нақты мазмұндық тақырыптарды (мысалы, тарих, мәдениет, тұлғатану) да қатар игереді.

Қолдану үлгісі:

Әлихан Бөкейхан туралы мәтіндерді оқу арқылы оқушы жаңа лексика мен грамматиканы үйреніп қана қоймай, ұлттық тарихты меңгереді.

2. Тұлғалық-бағдарлы оқыту (Personalized learning)

Оқушылардың жеке қызығушылығына, құндылық жүйесіне, рухани қажеттілігіне сәйкес білім беру. Әлихан Бөкейхан сынды тарихи тұлғалар туралы оқу – оқушының тұлғалық қалыптасуына, азаматтық көзқарасының дамуына әсер етеді.

3. Мәдениетаралық коммуникация теориясы

Ағылшын тілі – халықаралық тіл. Бұл тіл арқылы тек Батыс мәдениетін емес, өз мәдениетімізді де таныта білу маңызды. Әлихан Бөкейхан туралы ақпаратты ағылшын тілінде меңгеру – оқушының өз елінің тарихын шет тілі арқылы жеткізе алу қабілетін дамытады.

4. Блум таксономиясы негізінде оқыту

Білу: Ә.Бөкейхан туралы негізгі деректерді меңгеру

Түсіну: Оның идеяларын түсіндіру

Қолдану: Сөйлеу, жазу барысында мәліметтерді пайдалану

Талдау: Оның көзқарасын қазіргі жағдаймен салыстыру

Бағалау: Идеяларының өзектілігін анықтау

Жасау: Эссе, постер, презентация, видео контент жасау

Ағылшын тілі сабағында оқушы көбіне шетел мәдениетіне бейім ақпарат алады. Ал өз ұлтының тарихы мен тұлғаларын осы тілді қолдана отырып меңгеру – **мәдениетаралық білім берудің жарқын үлгісі.**

Бұл тәсіл оқушыны:

- тілдік біліммен қатар тарихи таныммен;
- коммуникативтік дағдымен қатар азаматтық жауапкершілікпен;
- шет тілін білуімен қатар ұлттық рухпен қаруландырады.

Осы бағытта Әлихан Бөкейханның өмірі мен идеяларын оқу арқылы оқушы өз ұлтының асыл мұрасын шет тілінде меңгереді, әрі оны өзге аудиторияға жеткізе алатындай дағды қалыптастырады.

Енді сабақ құрылымындағы ерекшеліктер

◆ Тақырып мысалы:

Unit theme: *Great Leaders of the World*

Subtopic: *Alikhan Bokeikhan – the Voice of the Kazakh Nation*

◆ Сабақ кезеңдері:

Кезең	Оқыту әрекеті	Мақсаты
Pre-reading	Vocabulary preview: independence, reformer, autonomy, colonization	Лексикалық дайындық
While-reading	Reading an adapted text about Alikhan Bokeikhan's life	Мазмұнды меңгеру
Post-reading	Comprehension questions, discussion: "Why is Bokeikhan a national leader?"	Сыни ойлау, сөйлеу дағдысы
Writing	Write a paragraph: "What can we learn from Alikhan Bokeikhan today?"	Тілдік және ойлау дағдысын дамыту

Практикалық тапсырмалар үлгілері

Мәтін (адаптацияланған):

Alikhan Bokeikhan was a Kazakh public figure, scientist, and the leader of the Alash movement. He believed that education and national unity were the keys to a strong and independent Kazakhstan. He fought for the rights of Kazakh people and wanted to build a democratic society. His ideas are still important today.

Сұрақтар:

Who was Alikhan Bokeikhan?

What did he believe in?

Why is he important for Kazakh history?

Жазылым тапсырмасы:

Essay (100–120 words):

“How can we apply Bokeikhan’s ideas in today’s society?”

or

“If I met Alikhan Bokeikhan today, what would I ask him?”

Жобалық жұмыс:

Make a poster or video presentation: *“Alikhan Bokeikhan: His legacy in modern Kazakhstan”*

Педагогикалық ұсыныстар:

Оқушы деңгейіне бейімдеу:

Материалдар оқушының жас ерекшелігіне және тілдік деңгейіне сай болуы тиіс (A1 – B2 аралығы).

Интеграция:

Сабақты Қазақстан тарихы, әдебиет, тұлғатану пәндерімен байланыстыра өткізу арқылы мазмұн тереңдетіледі.

Мультимедиа қолданысы:

Видеороликтер, презентациялар, деректі фильм үзінділерін қолдану – мотивацияны арттырады.

Ұлттық күнтізбемен байланыс:

Алаш қозғалысына немесе тәуелсіздік мерекесіне байланысты арнайы сабақтар ұйымдастыру.

Оқушының зерттеу дағдысын дамыту:

Әлихан Бөкейхан туралы ақпаратты ағылшын тілінде өз бетінше іздеп, шағын зерттеу жүргізуге ынталандыру.

Ағылшын тілі – тек халықаралық коммуникация құралы емес, **ұлттық мұра мен тарихты әлемге танытатын тіл.** Әлихан Бөкейхан тағылымын ағылшын тілі сабағында оқыту – оқушыны тілді меңгеруге ғана емес, ұлттық сана-сезімі жоғары, тарихи жадты құрметтейтін тұлға етіп қалыптастырудың бірегей жолы. Бұл тәсіл қазіргі заман талабына сай - **интеграцияланған, құндылыққа негізделген білім берудің нақты көрінісі.** Мұғалімнің басты рөлі – тек пән үйрету емес, оқушының бойында **елжандылық пен ұлтқа қызмет ету идеяларын** қалыптастыру. Осы мақсатта Әлихан Бөкейхан тұлғасын ағылшын тілі сабағында жүйелі түрде таныту – уақыт талабы.

Бекбаева Риза Тлегеновна

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Павлодар облысының білім басқармасы, Павлодар қаласының білім беру бөлімінің
“Павлодар қаласының Әлихан Бөкейхан атындағы лицей-мектебі” КММ

**«ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН МҰРАСЫН ТІЛ ПӘНДЕРІНДЕ ҚОЛДАНУ
АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ САНА-СЕЗІМІН
ҚАЛЫПТАСТЫРУ»**

Қазіргі таңда Қазақстанның білім беру жүйесі әлемдік талаптармен үндесіп, жаңартылған мазмұнға бет бұрған тұста ұлттық құндылықтарды сақтап, жас ұрпақтың бойына сіңіру – басты міндеттердің бірі болып отыр. Бұл ретте тіл пәндерінің әлеуеті зор, себебі тіл тек қарым-қатынас құралы емес, ұлттың жаны мен рухының айнасы. Тіл пәндерін оқыту барысында тарихи тұлғалар мұрасын тиімді пайдалану – оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырудың ең пәрменді жолдарының бірі.

Алаш арысы Әлихан Бөкейхан – ел тағдыры, тіл болашағы, ұлттық тәуелсіздік жолында бар ғұмырын сарп еткен бірегей тұлға. Оның ғылыми, саяси және публицистикалық мұрасын тіл сабақтарында қолдану – білім беру мен тәрбиелеу үрдісінің жаңа деңгейге көтерілуіне ықпал етеді.

Әлихан Бөкейханның мұрасы – ұлттың рухани байлығы. Ол – қазақтың жері, тілі, болашағы үшін күрескен, қазаққа еркіндік пен өркениетті таңдауды мұрат еткен қайраткер. Оның еңбектері мен мақалаларында білім, ғылым, тіл, жер мәселесі, ұлттың болашағы туралы терең ойлар мен нақты ұсыныстар берілген.

Бүгінгі тіл пәндерінің мазмұны осы тарихи-танымдық материалдармен толықтырылса, оқушылар тек грамматикалық ережелерді емес, ұлттық болмысты да бойына сіңіре алады. Әлихан Бөкейханның мұрасын әртүрлі тіл пәндерінде әр қырынан қолдануға болады:

а) Қазақ тілі пәнінде:

- Мәтін талдау жұмыстарында Әлихан Бөкейханның публицистикалық стильде жазылған мақалаларын пайдалану;
- Сөз тіркесі, сөйлем, морфология, синтаксис тақырыптарында тұлғаның қанатты сөздерін грамматикалық талдауға қолдану;
- Тіл мәдениеті сабағында ұлттық терминология, сөйлеу әдеби жайлы көзқарасын талқылау;
- Шығармашылық жазба жұмыстарында («Менің ұлтқа қызмет етудегі арманым», «Ұлт көсемінің аманаты») тақырыптар ұсыну.

ә) Қазақ әдебиеті пәнінде:

- «Алаш қозғалысы» тақырыбы аясында Ә.Бөкейхан мен басқа Алаш қайраткерлерінің шығармашылық мұрасын әдеби анализге қосу;
- Публицистика жанрын меңгеруде оның стильдік ерекшелігін талдау;

• Жаңа әдебиет кезеңіндегі тарихи рөлін айқындайтын шығармашылық жобалар мен рефераттар ұйымдастыру.

Ұлттық сана – туған жерге, тілге, тарихқа деген құрметтен, өз халқының өткенін тану арқылы қалыптасады. Әлихан Бөкейханның өмір жолын, ұстанымдарын, күресін тіл сабақтарында қолдану арқылы оқушылардың бойында:

- Тарихи сана мен елжандылық артады;
- Тілге құрмет пен жауапкершілік қалыптасады;
- Сын тұрғысынан ойлау қабілеті дамиды;
- Тұлғалық дамуға негіз қаланады.

Мысалы, «Алаш» идеясының мәнін ашатын шығармашылық жоба барысында оқушылар тек ақпарат алып қана қоймай, өз көзқарасын қалыптастыруға, пікір айтуға үйренеді. Бұл – ұлттық сананың басты көрсеткіші.

Осы тұрғыдан алғанда, қазақ халқының біртуар тұлғасы Әлихан Бөкейханның өмірі мен шығармашылығын оқу-тәрбие үдерісіне енгізу – ұлттық сана қалыптастырудың тиімді тәсілі болып табылады. Ол – қазақ тілінің мәртебесі, ұлттың еркіндігі мен өркениетке ұмтылысы үшін аянбай күрескен тұлға. Оның еңбектерін тіл сабақтарында қолдану – оқушыға тіл үйретіп қана қоймай, оны ұлттық рухта тәрбиелеудің сенімді жолы. Әлихан Бөкейхан – қазақ тарихындағы ең ірі ағартушы, мемлекет қайраткері, ұлт көсемі. Ол өз еңбектерінде тілдің, мәдениеттің, жер мен елдің тұтастығын сақтау мәселелерін үздіксіз көтеріп отырды. Оның публицистикалық мұрасы – ұлттық идея мен отаншылдықтың айқын көрінісі. Осы мұраны тіл пәндерінде қолдану – оқушылардың ой-өрісін кеңейтіп, тарихи танымын қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл – оқушының жеке тұлғалық дамуына, азаматтық көзқарасының жетілуіне жол ашады.

Мәселен, грамматикалық тапсырмалар барысында оның сөз тіркестерін, сөйлем құрылымдарын қолдану – тілдік білімді тереңдетеді. Ал әдебиет сабағында оның ойларын, ұстанымдарын талдау – оқушыны ұлт тарихымен байланыстыра отырып тәрбиелейді. Бұл үрдіс баланы тек тілдік тұлға ретінде ғана емес, ұлттық сана-сезімі жоғары азамат ретінде қалыптастырады. Әлихан Бөкейханның өмір жолы – білім мен еркіндікке, ұлттық намыс пен елдік мүддеге толы. Мұндай өмір үлгісі оқушыға бағыт-бағдар, рухани тірек бола алады. Әсіресе, қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық құндылықтарды сақтау – ұстаздың ең басты міндеті. Бұл міндетті жүзеге асыруда тарихи тұлғалар мұрасын пайдалану – тәрбие мен білім беруді қатар алып жүрудің тиімді тәсілі. Әлиханның «Ұлтқа қызмет ету – білімнен емес, мінезден» деген сөзі әрбір жас ұрпақтың жадында жатталуы тиіс. Тіл пәндері – осы сөздің мәнін ашуға, баланың ішкі жан дүниесіне жеткізуге таптырмас мүмкіндік. Ұлттық санасы қалыптасқан оқушы ғана өз елінің шынайы патриоты бола алады. Оқушының бойына ұлттық рухты сіңіру – алдымен мұғалімнің ізденісі мен шығармашылығына байланысты.

Сондықтан тіл мамандары үшін Әлихан Бөкейханның мұрасы – тәрбиелік әрі танымдық мәні зор рухани қазына. Бұл қазынаны тиімді қолдану – ұлттық болашағымыздың кепілі.

Жусупова Ляйля Бажевна

Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі

Павлодар облысының білім басқармасы, Павлодар қаласының білім беру бөлімінің
“Павлодар қаласының Әлихан Бөкейхан атындағы лицей-мектебі” КММ

АЛАШ ИДЕЯСЫНЫҢ ЖАРШЫСЫ ӘЛИХАН БӨКЕЙХАННЫҢ ҰСТАНЫМЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ПУБЛИЦИСТИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ АРҚЫЛЫ ТІЛ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Қазақ халқының XX ғасыр басындағы тарихи кезеңінде қоғамдық-саяси ойдың оянуы, ұлт санасының серпілісі «Алаш» қозғалысының пайда болуына әкелді. Бұл қозғалыстың негізінде тұрған тұлғалардың ішінде Әлихан Бөкейханның орны ерекше. Ол – Алаш қозғалысының жетекшісі, ұлт көсемі, саясаткер, ғалым, әрі дарынды публицист. Әлихан Бөкейханның жазған публицистикалық мұралары – қазақ зиялыларының көзқарасын, сол дәуірдің хал-ахуалын, ұлт тағдырына алаңдаған азаматтардың ой-толғаныстарын бейнелейтін тарихи-танымдық құндылық. Оның еңбектері арқылы жас ұрпақ қазақ қоғамының даму жолымен танысады, ұлттық сана, отансүйгіштік пен азаматтық позиция қалыптастырады.

Мектепте тіл және әдебиет пәндері аясында осындай тұлғалардың публицистикалық еңбектерімен жұмыс істеу - оқушылардың тек тілдік құзыретін арттырып қана қоймай, **тіл мәдениетін** қалыптастыруға, **ойлау қабілетін** жетілдіруге, **қоғамдық мәселелерге бейжай қарамауға** тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Әлихан Бөкейхан - XX ғасыр басындағы Алаш қозғалысының көрнекті көсемі, публицистика мен саясат саласында дара тұлға. Оның публицистикалық еңбектері қазақ халқының ұлттық сана-сезімін оятуға, тәуелсіздік идеясын насихаттауға бағытталған.

Публицистикалық стиль - қоғамдық мәселелерді көтеріп, оқырманды ойландыруға, сендіруге бағытталған тілдік стиль. Бұл стильдің негізгі ерекшелігі - түсінікті, нақтылы әрі әсерлі тіл. Әлихан Бөкейханның мақалалары мен үндеулері осы публицистикалық стильдің айқын көрінісі.

Біздің басты мақсатымыз - оқушылардың тіл мәдениетін дамыту. Тіл мәдениеті дегеніміз - тілдің нормаларын сақтау, сауатты және әдепті сөйлеу қабілеті. Бұл - оқушының жалпы мәдени деңгейінің маңызды көрсеткіші.

Публицистикалық шығармалармен жұмыс істеу оқушыларға бірнеше мүмкіндік береді. Біріншіден, олар мәтіннің негізгі идеясын түсініп, қоғамдық мәселелерге қызығушылық танытады. Екіншіден, публицистикалық стильдің ерекшеліктерін меңгеріп, сөздік қорын байытады. Үшіншіден, өз ойын нақты әрі жүйелі жеткізе білу дағдылары қалыптасады.

Әлихан Бөкейханның шығармалары арқылы оқушылар ұлттық сана мен рухты сезіне отырып, патриоттық тәрбиені алады. Сонымен қатар, оның публицистикалық мұрасы – оқушылардың сыни ойлауына, өз пікірін дәлелдеуге жол ашады.

Педагогикалық тәжірибеде біз оқушыларға публицистикалық мәтінді талдау, сөздік қорды дамыту, логикалық ойлауды жетілдіру, эссе жазу, пікірталас ұйымдастыру сияқты әдістерді қолданамыз. Бұл әдістер оқушылардың тіл мәдениетін тиімді қалыптастырады.

Публицистикалық шығармалармен жұмыс арқылы тіл мәдениетін қалыптастыра отырып, мектептегі оқытудағы маңыздылығы бүгінгі білім беру мазмұнына сай, оқушының **функционалдық сауаттылығын, сөйлеу мәдениетін, ойлау қабілетін** дамыту – басты мақсат. Осы міндетті жүзеге асыруда публицистикалық мәтіндер – таптырмас құрал.

Әлиханнның мақалалары арқылы оқушылар:

- Тақырыпты терең меңгереді,
- Ұлттық болмысты таниды,
- Ойды жүйелі жеткізуге үйренеді,
- Ақтуалды мәселені көтеріп, пікір айтуға машықтанады,
- Қоғамдық санасы дамиды.

Мәтінге талдау жүргізу бағыты бойынша:

- Автордың негізгі идеясы, ұстанымы;
- Қолданылған тілдік құралдар;
- Көркемдегіш құралдардың публицистикалық стильдегі рөлі;
- Мәтіндегі аргументация (дәлел мен уәждер).

Лексикалық жұмысты ұйымдастыру бағыты бойынша:

- Көнерген сөздер, терминдер, тарихи атаулармен жұмыс;
- Сөздердің стилистикалық реңкін талдау;
- Жаңа сөздерді қолданып сөйлем құрау.

Шығармашылық тапсырмалар бағыты бойынша

- Эссе жазу: «Мен үшін Алаш идеясы деген не?»

• Дәйексөз талдау: «*Ұлтқа қызмет ету – білімнен емес, мінезден*» деген қанатты сөзге байланысты ойтолғау.

- Сұхбат құрастыру: «Әлиханмен сұхбаттасу» тақырыбында сценарий жазу.
- Коллаж жасау: Алаш идеясына арналған графикалық жоба.

Қазақ, орыс және ағылшын тілдерін бір сабақта интеграциялау оқушылардың коммуникациялық қабілеттерін арттыруға, сыни ойлауды дамытуға, сондай-ақ тарихи-мәдени білімді терең меңгеруге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл арқылы үш тілде жұмыс жасау оқушыларға көпжақты тілдік тәжірибе жинауға жағдай жасайды.

Сабақта интеграцияны жүзеге асыру жолдары:

Кіріспе кезеңінде Әлихан Бөкейхан туралы қысқаша мәліметтерді үш тілде беру арқылы оқушылардың тақырыпқа қызығушылығын арттыру.

Мәтінмен жұмыс барысында қазақ тіліндегі публицистикалық үзінділерді оқып, орыс тілінде негізгі лексиканы талдау және ағылшын тілінде сол сөздердің мағынасы мен қолданылуын қарастыру.

Талқылау және пікір алмасу кезінде үш тілде сұрақ-жауап және топтық жұмыстар ұйымдастыру, бұл оқушылардың ойлау қабілетін және тілдік дағдыларын дамытуға септігін тигізеді.

Шығармашылық тапсырмаларда үш тілде эссе жазу немесе пікір білдіру ұсынылып, оқушылардың жазбаша және ауызша тіл мәдениеті жетілдіріледі.

Мақсаты мен пайдасы

Бұл интеграциялық сабақ моделі:

- Оқушылардың үш тілдегі сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу дағдыларын біртіндеп арттырады;
- Әлихан Бөкейханнның публицистикасы арқылы ұлттық тарих пен мәдениетті тереңірек түсінуге көмектеседі;
- Тілдік дағдылармен қатар сыни ойлау, коммуникативтік қабілеттерін дамытады;

- Ұлттық сана мен патриоттық тәрбиеге ықпал етеді.

Қазақ, орыс және ағылшын тілдерін сабақта интеграциялау арқылы оқушыларға оның публицистикасын үйрету – білім беру үдерісінің тиімді жолы. Бұл тәсіл оқушылардың көптілділігін дамытуға, сыни ойлау қабілетін қалыптастыруға, мәдениеттерді түсініп, сыйлауға ықпал етеді. Сонымен бірге, тілдік дағдыларды жүйелі дамытуға мүмкіндік беріп, оқушылардың өз пікірін ашық және дәлелді жеткізуін қамтамасыз етеді. Интеграциялық сабақтар арқылы оқушылар қазақ халқының тарихи-мәдени құндылықтарын терең сезіне отырып, ұлттық рух пен патриоттық санаға ие болады. Әлихан Бөкейханның публицистикасы оқушылардың азаматтық позициясын қалыптастырып, қоғамдағы өз орны мен жауапкершілігін түсінуге көмектеседі. Осылайша, оқушылар тек тілдік дағдыларды меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар ұлттық болмыс пен мәдениетке деген құрметін арттырады.

Қазіргі жаһандану жағдайында ұрпақтың көптілді және мәдениетті болып өсуі – аса маңызды міндет. Әлихан Бөкейханның шығармашылығын интеграцияланған тілдік біліммен үйлестіре отырып, біз болашақ ұрпақтың саналы, ұлттық рухы мықты, дүниежүзілік өркениетпен үйлесімді дамуын қамтамасыз етеміз.

Сондықтан білім беру саласында Әлихан Бөкейхан публицистикасының тарихи-мәдени маңызын жан-жақты үйрету және қазақ, орыс, ағылшын тілдерін интеграциялап оқыту бағытында жүйелі жұмыс жүргізу қажеттілігі күн тәртібінен түспеуі тиіс. Бұл бағыттағы ізденістер мен тәжірибелер – ұлттық білімнің сапасын арттырудағы маңызды қадамдардың бірі болып қала береді.

Қарамерденова Құралай Серікқазықызы

Бастауыш сынып мұғалімі

Астана қаласы әкімдігінің “№71 мектеп-лицей” шаруашылық жүргізу құқығындағы коммуналдық мемлекеттік кәсіпорны мекемесі

«ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ОЙЫН АРҚЫЛЫ АРТТЫРУ»

Кіріспе

Бүгінгі таңда қоғам дамуы білім беру саласына жаңа талаптар қойып отыр. Қазіргі мұғалімнің басты мақсаты – оқушыны белсенді әрекетке тарту, білімді дайын күйінде бермей, оны өз бетімен ізденіп табуға бағыттау. Бұл тұрғыдан алғанда қазақ тілі пәнінде оқушылардың қызығушылығын ояту аса маңызды. Себебі тіл – қарым-қатынас құралы, ал оны меңгеруге деген ынта болмаса, білім нәтижесі де төмен болады.

Ойын – бала өмірінің ажырамас бөлігі. Ол оқу процесінде тиімді қолданылғанда, білімді меңгертудің қуатты құралына айналады. Қазақ тілі сабақтарында ойын әдісін қолдану арқылы мұғалім оқушыны қызықтыра алады, олардың белсенділігін арттырады және танымдық қабілетін дамытады.

Теориялық негіздері

Педагогикалық зерттеулерде ойын технологиясы ерекше орын алады. К.Д.Ушинскийдің айтуынша, «Ойын – баланың алдындағы бүкіл өмірінің айнасы». Ал Л.С.Выготский ойын арқылы баланың қиялы дамып, ересектердің іс-әрекетіне еліктеу жүзеге асатынын атап өткен.

Қазақ тілі сабақтарында ойындарды қолдану бірнеше мақсатты көздейді:

1. Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру;
2. Сөздік қорын молайту;
3. Грамматикалық білімді бекіту;
4. Шығармашылық қабілетін дамыту;
5. Сөйлеу мәдениетін қалыптастыру.

Ойын түрлері және оларды қолдану жолдары

1. Дидактикалық ойындар.

Бұл ойындар оқушылардың грамматикалық ережелерді меңгеруін жеңілдетеді. Мысалы, «Сөзден сөйлем құра», «Жоғалған әріпті тап» сияқты тапсырмалар ережені есте сақтауға көмектеседі.

2. Рөлдік ойындар.

Рөлдік ойындар өмірлік жағдаяттарға негізделеді. «Дүкенде», «Ауруханада», «Мектепте» сияқты ойындарда оқушылар қазақ тілінде еркін сөйлесуге дағдыланады.

3. Логикалық ойындар.

«Қай сөз артық?», «Тізбекті жалғастыр» секілді тапсырмалар ойлау қабілетін дамытады.

4. Шығармашылық ойындар.

«Ертегіні жалғастыр», «Сурет бойынша әңгіме құра» сияқты ойындар қиялды, сөйлеу шеберлігін қалыптастырады.

Практикалық маңызы

Мектеп тәжірибесінде ойын элементтерін қолдану оқушылардың пәнге деген көзқарасын өзгертіп қана қоймай, олардың білім сапасын да көтеретіні дәлелденген. Мысалы, тәжірибелік сабақтарда ойын технологиясын қолданған сыныптарда оқушылардың белсенділігі 35–40%-ға артқаны байқалған.

Ойын оқушыны тек білім алушы ретінде емес, сабақтың белсенді қатысушысы ретінде қалыптастырады. Олар өз ойларын еркін жеткізіп, бір-бірімен пікір алмасады, топпен жұмыс істеуге бейімделеді.

Қорытынды

Қазақ тілі сабақтарында ойын технологиясын қолдану – оқушылардың қызығушылығын арттырудың тиімді жолы. Ойын арқылы оқушының ой-өрісі дамып, тілді меңгеруге деген ынтасы күшейеді. Сондықтан әрбір мұғалім сабақ жоспарында ойын элементтерін жүйелі әрі мақсатты қолдануы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер

- Жұмабаева Қ. Ойын технологиясының білім беру үрдісіндегі орны. – Алматы, 2020.
- Әбдіғапбарова А. Қазақ тілі сабақтарында инновациялық әдістерді қолдану. – Нұр-Сұлтан, 2021.
- Қосанова М. Тілді оқытудағы ойын элементтерінің рөлі // Білім – 2022. №4.
- Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва, 1991.
- Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. – Санкт-Петербург, 1988.

Шоханова Алия Абуталиповна¹

Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі

¹Астана қаласының білім басқармасы, «Әдістемелік орталығы» МКҚК,²Астана қаласы әкімдігінің

“Шәкен Айманов атындағы №20 жалпы орта білім беретін мектеп” КММ

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ЭССЕ МЕН ӘНГІМЕ ЖАЗУҒА
ҮЙРЕТУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Бастауыш сынып – баланың оқу мен жазудың негізін салатын маңызды кезең. Бұл жаста оқушылар өз ойын жазбаша түрде жеткізуге алғашқы қадамдарын жасайды. Эссе мен әңгіме жазу – шығармашылық қабілеттерді дамытудың тиімді құралдарының бірі. Бұл жұмыс оқушының ойлауын жүйелеуге, сөйлеу тілін байытуға көмектеседі. Сонымен қатар, жазба арқылы өз сезімдерін, тәжірибелерін еркін білдіруді үйренеді. Бірақ бастауыш сынып оқушылары үшін бұл процесс күрделі әрі қызықты. Оларға жазу дағдыларын меңгеру үшін арнайы әдістемелер қажет. Эссе мен әңгіме жазуға үйрету барысында оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру маңызды. Жазу тапсырмалары жеңіл әрі қолжетімді болуы тиіс. Сонымен қатар, мұғалімнің қолдауы, оң мотивациясы баланың шығармашылығын оятады. Жазу процесінде қателіктер жасауға рұқсат беріліп, оларды түзету сабырлықпен жүргізілуі қажет.

Бастауыш сынып оқушылары әлі тілдің грамматикалық және лексикалық құрылымдарын толық меңгермегендіктен, оларға қарапайым және нақты нұсқаулықтар берілуі керек. Эссе мен әңгіме жазу арқылы оқушылар өз ойын логикалық түрде құрастыруды үйренеді. Бұл олардың тілдік және коммуникативтік дағдыларын нығайтады. Сонымен қатар, жазба жұмыстары арқылы бала өз әлемін, қоршаған ортаны танып, танымдық қабілетін дамытады. Мұғалім шығармашылық жұмысқа қызықтырып, жазу мотивациясын арттыруға ерекше назар аударуы қажет. Жазба жұмыстарында оқушының жеке тұлғалық қасиеттері, шығармашылық ойлау қабілеті көрініс табады. Осылайша, эссе мен әңгіме жазу бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісіндегі маңызды құрамдас бөлік болып табылады. Бұл кезеңде дұрыс бағытталған жазу жұмысы оқушының білімге деген ынтасын арттырып, болашақта терең әрі сапалы ойлауға жол ашады.

Бастауыш сынып оқушыларын эссе мен әңгіме жазуға үйрету – күрделі әрі жауапты процесс. Бұл кезеңде балалардың тілдік дағдылары әлі толық қалыптаспағандықтан, оларға арнайы әдістемелік қолдау қажет. Жазу жұмысына кіріспес бұрын, оқушылардың сөздік қорын байыту және сөйлем құру қабілетін дамыту маңызды. Мұғалім алдымен қарапайым және түсінікті мәтін үлгілерін ұсынуы керек. Мысалы, қысқа әңгімелер мен шағын эсселерді оқып, олардың құрылымымен таныстыру тиімді. Сонымен қатар, оқушылардың өз ойларын еркін жеткізуіне жағдай жасау қажет. Бұл үшін сабақта шығармашылық тапсырмалар, ойындар мен сұхбаттар ұйымдастыру керек. Жазу барысында оқушыларға негізгі ойды айқын анықтап, оны дамыта білуге үйрету маңызды. Эссе мен әңгіме жазу кезінде логикалық

байланыстарды сақтау, мәтінді бөлімдерге бөлу дағдылары дамытылады. Балаларға сұрақтар қою арқылы олардың ойлау қабілетін жетілдіруге болады. Мысалы, «Бұл оқиға не туралы?», «Неге осылай болды?», «Қалай аяқталуы мүмкін?» сияқты сұрақтар. Мұғалім жазу процесінде түзетулерді сыпайы және ынталандырушы түрде жүргізуі қажет. Жазуда қателіктер болуына рұқсат беру маңызды, өйткені олар – оқушының дамуының бір бөлігі. Оқушылардың шығармашылығын бағалау кезінде тек грамматикалық дұрыс жазуына ғана емес, ойдың мазмұнына да көңіл бөлген жөн. Сонымен қатар, топтық жұмыс тәсілдерін пайдалану тиімді. Балалар бір-бірінің мәтіндерін оқып, пікір айту арқылы өзара үйренеді. Оқушының өз жазбасына рефлексия жасауы да қажет, бұл өз жұмысын бағалауға үйретеді. Жазу дағдыларын қалыптастыру үшін үй тапсырмалары да әртүрлі болуы тиіс. Мысалы, күнделік жазу, сүйікті тақырыптар туралы шағын эссе жасау. Тілдік тұрғыдан қарапайым, бірақ мазмұнды және қызықты мәтіндер жазу оқушылардың мотивациясын арттырады. Мұғалім шығармашылық ізденісте балаларды қолдап, жетістіктерін мадақтауы қажет. Әңгіме жазу барысында балалардың қиялын дамытып, көркем суреттеу қабілетін қалыптастыру маңызды. Олар оқиға желісін дұрыс құрастыруға, кейіпкерлерді сипаттауға дағдыланады. Сонымен қатар, жазу жұмысы оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырады. Эссе мен әңгіме жазу – тілдік дағдыларды кешенді дамытуға мүмкіндік береді. Бұл жұмыс оқушылардың сөздік қорын байытып, жазбаша сөйлеу мәдениетін қалыптастырады. Жазу арқылы балалар өз ойларын жүйелі жеткізуді үйренеді. Мұғалімнің міндеті – жазу процесін қызықты әрі қолжетімді ету. Осылайша, бастауыш сынып оқушыларын эссе мен әңгіме жазуға үйрету олардың оқу және коммуникативтік қабілеттерін тиімді дамытуға септігін тигізеді.

Жазу дағдыларын бастауыш сыныптан қалыптастыру – оқушылардың болашақтағы оқуы мен тұлғалық дамуы үшін маңызды. Эссе мен әңгіме жазу арқылы балалар өз ойын жүйелі, мазмұнды жеткізе алады. Бұл әдіс олардың тіл байлығын арттырып, шығармашылық қабілеттерін дамытады. Бастауыш сыныпта жазуға үйрету кезінде оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру қажет. Қиын әрі күрделі тапсырмалардан гөрі, жеңіл әрі қызықты тапсырмалар арқылы оқушылардың мотивациясын арттыру тиімдірек. Мұғалімнің қолдауы, жылы қабақ танытуы – оқушының жазуға деген ынтасын арттырады. Жазу барысында қателіктерге төзімді болу, оларды түзету әдістерін дұрыс таңдау – оқу үрдісінің маңызды бөлігі. Сонымен қатар, топтық жұмыстар мен пікір алмасулар оқушылардың өзара қарым-қатынасын нығайтады. Эссе мен әңгіме жазу сабақтары тек тілдік дағдыларды дамыту ғана емес, сонымен қатар баланың логикалық ойлауын, қиялын жетілдіреді. Осы процесті дұрыс ұйымдастыру арқылы мұғалім оқушылардың өзін-өзі тануына да септігін тигізеді. Жазу жұмыстары оқушының жеке ерекшелігін ашып, өзіндік пікірін білдіруге мүмкіндік береді. Бұл – білім берудің маңызды міндеттерінің бірі.

Бастауыш сыныпта жазуға үйрету арқылы оқушының жалпы оқу сауаттылығы да жақсарады. Нәтижесінде, бала оқу процесіне қызығушылықпен қатысып, өзіне деген сенімі артады. Осылайша, эссе мен әңгіме жазуға үйрету – бастауыш мектеп білімінің маңызды құрамдас бөлігі және оқушылардың жан-жақты дамуының кепілі болып табылады.

Мұратова Дәмегүл Серікқызы

Қосымша білім беру саласының педагогі -Хореограф

Абай облысы білім басқармасының Абай ауданы білім бөлімінің

"Жәнібек Кәрменов атындағы саз мектебі" коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорны

ҚАЗАҚ БИІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазақ биі – халқымыздың ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени мұрасы, рухани байлығының жарқын көрінісі. Ол тек сахналық қойылым емес, сонымен қатар ұлттың мінезін, салт-дәстүрін, дүниетанымын бейнелейтін ерекше өнер түрі. Әр қимыл, әр қимылдың бағыты мен ырғағы – белгілі бір мағына мен мазмұнға ие.

Қазақ биі — ұлттық мәдениеттің маңызды бөлімі, ғасырлар бойы қалыптасқан рухани мұра. Би арқылы қазақ халқы өз өмір салтын, табиғатпен үйлесімділігін, ішкі сезімдерін жеткізеді. Қазақ биі — ұлттық болмыс пен салт-дәстүрдің көрінісі, ол ғасырлар бойы ұрпақтан ұрпаққа беріліп, дамып келеді. Би өнерінің бұл түрі көшпелі халықтың тұрмыс-тіршілігімен тығыз байланысты болғандықтан, оның ерекшеліктері мен мәні де терең мағыналы.

Ежелгі замандарда би көбіне халықтың күнделікті өмірінен, еңбек әрекеттерінен, салт-жораларынан туындаған. Мысалы, аң аулау, мал бағу, көшіп-қону сияқты тіршілік әрекеттері бидің мазмұнына айналған. Сонымен қатар, батырлық, ерлік, нәзіктік, әдептілік сияқты қасиеттер де би арқылы бейнеленген. Әсіресе қазақтардың «Қара жорға», «Адай», «Көкпар» сияқты халық билері тұрмыстың барлық саласын бейнелейді. Би қимылдары арқылы табиғатқа деген құрмет, ерлік пен нәзіктік сияқты құндылықтар айқын көрінеді.

Қазақ биінің негізгі ерекшеліктері

❖ Табиғи және еркін қимылдар

Қазақ биінің басты ерекшелігі — оның табиғи және еркін қимылдардан тұруы. Бұл бидің жасанды, қоюландырылған қимылдардан аулақ болып, адамның ішкі сезімін ашық әрі шынайы көрсетуге бағытталуында. Би кезінде дененің әр қозғалысы мағыналы, белгілі бір символикалық рөл атқарады.

❖ Қол және саусақ қимылдарының маңызы

Қазақ биінде қолдың, саусақтардың нәзік қозғалыстары ерекше орын алады. Бұл қимылдар би мәтінін толықтырады, ішкі эмоцияны білдіреді. Мысалы, саусақтың дірілдеуі немесе жеңіл тербелісі арқылы құлшыныс, нәзіктік, қайғы немесе қуаныш сезімдері жеткізіледі. Бұл қимылдар қазақ биін басқа халықтардың билерінен ерекшелендіреді.

❖ Ұлттық образдардың көрінісі

Қазақ биінде әйел мен ер адамның бейнесі нақты ажыратылады. Әйел биі — нәзіктік пен әсемдіктің символы, оның қозғалысы жұмсақ әрі көркем. Ерлер биі — батылдық пен жігерліктің бейнесі, оның қимылдары еркін әрі күшті. Мысалы, «Қамажай» биі қазақ қызының әдемілігін, нәзіктігін көрсетсе, «Көкпар» биі — ер азаматтың ерлігі мен төзімділігін бейнелейді.

❖ Музыкалық аспаптар мен сүйемелдеу

Қазақ биі ұлттық музыкалық аспаптармен қатар орындалады. Домбыра, қобыз, сыбызғы секілді аспаптардың әуені бидің рухын арттырады. Музыка мен би бір-бірімен тығыз байланысты, олар қазақ халқының музыкалық мәдениетін толықтырып, бидің эмоционалды әсерін күшейтеді.

❖ Ұлттық киім мен сәндік элементтер

Би кезінде бишілер ұлттық киім киеді, бұл би образын толықтырады. Киімнің әр бөлшегі — камзол, шапан, сәукеле — қазақ халқының мәдениетін, салт-дәстүрін көрсетеді. Киім арқылы би эстетикалық көрініске ие болып, сахнадағы әсері күшейеді.

❖ Қазақ биінің тәрбиелік мәні

Қазақ биі тәрбиелік мағынаға да ие. Би арқылы балалар мен жасөспірімдер ұлттық құндылықтарды, мәдениетті, әдептілікті үйренеді. Би өнері адамды ұйымшылдыққа, жауапкершілікке, эстетикалық талғамға тәрбиелейді. Сондай-ақ, би дене тәрбиесіне, икемділік пен шыдамдылықты арттыруға септігін тигізеді.

Қазақ биі — ұлттың рухани байлығы, мәдениетінің айнасы. Ол ғасырлар бойы қазақ халқының өмір салтымен, дүниетанымымен тығыз байланысты дамыды. Қазіргі таңда қазақ биі тек ұлттық деңгейде ғана емес, халықаралық сахналарда да жоғары бағаланып, қазақ мәдениетінің әлемге танытушысына айналды.

Бұл өнер түрін сақтау, дамыту және болашақ ұрпаққа жеткізу — әрбір қазақтың, әрбір өнер сүйер адамның міндеті.

Шакрукова Марал Серикбаевна

Домбыра аспабының мұғалімі

Абай облысы білім басқармасының Абай ауданы білім бөлімінің

"Жәнібек Кәрменов атындағы саз мектебі" коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорны

ДОМБЫРА – ХАЛЫҚ ҮНІ, ҰСТАЗ – ОНЫҢ ШЫРАҚШЫСЫ

Қазақ халқының талай ғасырлық тарихында ұлттың рухы мен жүрек үні қандай аспап арқылы естілді десе, сөзсіз – домбыра деп жауап береміз. Себебі домбыра – қазақтың жан серігі, рухани тірегі, халықтың үнін ұрпақтан ұрпаққа жеткізіп келе жатқан киелі мұрасы.

Домбыраның қоңыр үні – шексіз дала төсінде желмен тербеліп өскен жусанның иісіндей, сағыммен шарпыған көштің сарыны сияқты. Ол – тек әуен ғана емес, ол – шежіре. Домбыра күмбірі арқылы біз бабалар аманатын, елдің ерлігі мен елдігін, халқымыздың қуанышы мен қайғысын естиміз. Құрманғазының «Сарыарқасы» шырқалса – азаттықты аңсаған халықтың жан даусы естіледі. Дәулеткерейдің «Көроғлысын» тыңдасаң – ерлік пен батырлық рухын сезінесің. Ал Динаның күйлері ананың ақ тілегін, қазақ қызының нәзік болмысын жеткізеді.

Ұстаздың өнер жолындағы орны

Домбыра үйрету – тек саусақ қимылын көрсету емес, бұл – **тәрбие мен рухани дамудың өзегі**. Домбыра мұғалімі шәкіртке тек күйді орындауды емес, оның мән-мағынасын ұғынуды, авторын тануды, күйдің шыққан кезеңін сезінуді де үйретеді. Ұстаз әр баланың ішкі дүниесін байқап, соған сай репертуар тандайды, шығармашылыққа баулиды.

Мұғалімдер балалардың есту қабілетін дамытып, музыкалық сауатын ашып, сахналық мәдениетке үйретеді. Олар оқушылардың жеке, аудандық, облыстық және республикалық байқауларға қатысуына жетекшілік етеді. Осы жолда қаншама еңбек пен тер төгіледі!

Домбыра – ғасырлар қойнауынан жеткен аманат. Бұл аманатты келешекке бұзбай, жоғалтпай, ұрпақ санасына сіңіріп, жүрегіне ұялататын тұлға – ұстаз. Сондықтан «Ұстаз – оның шырақшысы» деген сөздің мәні тереңде.

Шырақшы – шырақты сөндірмей ұстайтын жан. Яғни ұстаз – домбырадай киелі мұраны сөндірмей, жарқырата отырып, оны ұрпаққа үйрететін тұлға. Ұстаз – тек нота, перне, күй үйретіп қана қоймайды. Ол – шәкірт жүрегіне ұлттың үні мен болмысын, өнерге деген құрмет пен сүйіспеншілікті сіңіреді. Ол – домбыра шанағынан шыққан әр дыбыстың астарындағы рухани мағына мен ұлттық кодты түсіндіреді.

Нағыз ұстаз – шәкіртімен мақтанады

Мықты мұғалімнің ең үлкен жетістігі – **шәкірті**. Бірнеше жыл бойы шәкірттің қасында жүріп, оның ішкі мүмкіндігін ашу – кез келгеннің қолынан келе бермейтін іс.

Домбыра сабағына алғаш келген оқушы, алғашқы күйін үйреніп, алғаш сахнаға шыққан сәттен бастап үлкен өнер жолына аяқ басады. Осы жолда оны жігерлендіріп, бағыт беретін – ұстазы. Көптеген шәкірттер бүгінде өнер жолын жалғастырып, өнер академияларында оқып, өнерпаз ретінде елге танылып келеді. Бұл – нағыз ұстаздың көрегендігі мен еңбегінің жемісі.

Әрбір бала домбыраны қолына алғаш ұстағанда, оның жанында бағыт беретін, баулитын, шабыттандыратын ұстазы тұрады. Ұстаз – баланың ішкі дүниесін оятып, ұлттық өнерге деген махаббатын тұтатып, соны шын құндылыққа айналдыратын адам. Мұндай шынайы ықылассыз күй өнері де жүрекке жетпейді.

Бүгінде елімізде домбыраны үйреніп жүрген мыңдаған жас бар. Бұл – ел болашағы үшін үлкен үміт. Өйткені домбыра үні бар жерде қазақтың рухы өшпейді. Сол үмітті ақтап, әрбір жас өнерпаздың жүрегіндегі шырақты тұтататын – ұстаздар қауымы. Олар – домбыраның шынайы шырақшылары. Олардың еңбегі – сахнадан көрінбесе де, әрбір күйді шерткен шәкірттің жүрегінде мәңгі сақталады.

Ұстаз бен домбыра – бірін-бірі толықтыратын екі ұлы ұғым. Ұстаз болмаса – домбыра үнсіз. Домбыра болмаса – ұстаздың шырағы сөнуге таяу. Екеуінің бірлігі ғана ұлт өнерінің, ұлттық рухтың биік болуын қамтамасыз етеді.

Қорыта айтқанда, **домбыра – қазақ халқының мәңгілік үнін жеткізуші киелі мұра**. Ол – халқымыздың жүрегінен шыққан сөзсіз саз, үнсіз сыр. Ал **сол мұраны болашаққа жеткізуші, сол үннің өшпеуіне себепкер тұлға – ұстаз**. Сондықтан да, «Домбыра – халық үні, ұстаз – оның шырақшысы» деген терең тіркес – өнер мен тәрбие, рух пен ұрпақ сабақтастығының көркем бейнесі. Ендеше, домбыра үнімен тербеліп өскен ұрпақ – ешқашан ұлтын ұмытпайтын, тамырынан ажырамайтын, рухы биік, санасы сергек, жүрегі ұлтпен бірге соғатын азамат болмақ.

Аманбаева Перизат Джанабековна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
Астана қаласы әкімдігінің

«Смағұл Сәдуақасұлы атындағы №78 мектеп-гимназия» ШЖҚ МКК

ӘРТҮРЛІ ЖАНРДАҒЫ МӘТІНДЕРДІ ТАЛДАУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

«Тіл – ұлттың жаны, сөз – халықтың қазынасы» дейді дана халқымыз. Әрбір мәтін – адам ойының айнасы, қоғамның көрінісі, уақыттың үні. Қазақ тілі пәнін оқытуда мәтінді талдау – оқушының ойлау көкжиегін кеңейтіп, рухани әлемін байытатын басты құрал. Әсіресе әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау – тек тілдік дағдыларды дамытып қана қоймай, ұлттық дүниетанымды қалыптастырудың да тиімді жолы. «Оқу – инемен құдық қазғандай» десек, мәтінді терең талдау сол еңбектің жемісті болуына ықпал етеді.

Қазақ тілін оқытудағы басты мақсат – оқушының функционалдық сауаттылығын арттыру, ойын жүйелі жеткізе білуге, түрлі мәтіндерді түсініп, сараптай алуға дағдыландыру. 9-сыныпта оқушылардың танымдық қызығушылығы артып, өмірлік тәжірибесі молаяды. Сол себепті мәтін талдауға арналған авторлық бағдарлама әртүрлі жанрдағы мәтіндерді игерудің тиімді жолдарын қарастырады. Бағдарламаның түпкі идеясы – «оқушының ойы мен сөзі үйлескен тұлға қалыптастыру». Қазақ тілі пәнін оқытуда мәтінді талдау – оқушының ойлау қабілетін, сыни көзқарасын, тілдік сауаттылығын арттырудың ең тиімді әдістерінің бірі. Әртүрлі жанрдағы мәтіндер оқушыға әдеби және публицистикалық шығармаларды түсініп қана қоймай, олардың мазмұнын салыстыруға, құрылымын ашуға, авторлық көзқарасты тануға үйретеді. Әсіресе 9-сынып оқушылары үшін жанрлық ерекшеліктерді меңгеру – тіл мәдениетін қалыптастыру мен функционалдық сауаттылықтың негізгі көрсеткіші.

Бағдарламаның мақсаты әртүрлі жанрдағы мәтіндердің ерекшелігін меңгерту, мәтін мазмұнын түсіну, талдау, салыстыру дағдыларын дамыту, оқушыны тілдік талдау арқылы ой қорытуға, пікір білдіруге баулу, шығармашылық бағытта жұмыс істеуге үйрету.

Бағдарламаның міндеттері мәтін жанрларын жүйелеу (көркем, ғылыми, публицистикалық, іскерлік). Әр жанрды талдаудың тиімді әдіс-тәсілдерін үйрету. Оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілетін жетілдіру. Шығармашылық тапсырмалар арқылы тілдік құзыреттілігін арттыру.

Күтілетін нәтижесі оқушылар әр жанрдың ерекшелігін ажырата алады. Мәтін мазмұнын талдап, негізгі ойды анықтайды. Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді салыстырып, өзіндік пікір білдіреді. Тілдік талдау арқылы сөз байлығын жетілдіреді. Шығармашылық жұмыс жасай отырып, функционалдық сауаттылығы дамиды.

Авторлық бағдарлама бойынша мәтіндерді талдау – оқушылардың тілдік құзыретін дамытудың тиімді жолы. «Ойлы сөз – ойға азық, көркем сөз – көңілге азық» демекші, әртүрлі жанрдағы мәтіндерді жүйелі талдауға дағдыланған оқушы болашақта білімді де парасатты тұлға болып қалыптасады.

Мәтін – ой мен сезімнің тоғысы. Оның жанрына қарай ерекшелігі де өзгеше болады. Көркем мәтін – жүрекке жол табады, қиялды қанаттандырады. «Жыр – жүректің сыры, сөз –

ақылдың қыры» дегендей, көркем сөз оқушыны әсемдікке тәрбиелейді. Публицистикалық мәтін – қоғамның үні, халықтың айнасы. Мұнда автордың көзқарасы айқын, «Халық айтса, қалт айтпайды» деген нақылды еске салады. Ғылыми мәтін – білімнің кілті, ақиқаттың айғағы. «Ғылым – теңіз, білім – кеме» деп халық тегін айтпаған. Искерлік мәтін – тәртіптің, жүйенің көрінісі. Онда нақтылық пен ресмилік басты орында тұрады. Жанрларды ажыратып, олардың табиғатын тану – оқушыға өмірде кез келген мәтінді түсініп, оны орнымен қолдануға мүмкіндік береді.

Мәтінді талдаудың тиімді жолдары мұнда бірінші мазмұндық талдау жазылады. Мәтінді оқығанда ең алдымен «Не туралы айтылды?», «Автор не айтқысы келді?» деген сұрақтарға жауап іздеу қажет. Негізгі ойды табу – алтынның сынығын тапқанмен тең. «Жақсының сөзін жанына түй, жаманның сөзін сырында іркі» дегендей, әрбір ойды сүзгіден өткізіп, құндысын анықтау керек.

Құрылымдық талдау мәтіннің кіріспесі – табалдырығы, негізгі бөлігі – төрі, қорытындысы – қақпасы. Үш бөліктің байланысын ажыратып, олардың жүйесін түсіну – оқушыны жүйелі ойлауға үйретеді. «Тәртіп бар жерде – береке бар» дегендей, мәтін құрылымын талдау тәртіпке, ұқыптылыққа тәрбиелейді.

Тілдік талдау. Тіл – халықтың жаны, сөз – ойдың кілті. Көркем мәтінде бейнелі тіркестер, тенеулер мен эпитеттер мол қолданылады. Ғылыми мәтінде нақтылық пен дәлдік үстемдік етеді. Публицистикалық мәтінде өткір ой, әсерлі сөздер кездеседі. Сөздік байлықты талдау – оқушыға «Жүйелі сөз жүйесін табады, жүйесіз сөз иесін табады» деген халық даналығын ұғындырады.

Авторлық ұстанымды тану. Автордың көзқарасын, көңіл-күйін, сезімін анықтау – мәтіннің тереңіне бойлау. «Жазушы – жүрек инженері» десек, оның әрбір сөзі оқырманға ой салады. Оқушы автордың ойын түсіне отырып, өзінің жеке пікірін қалыптастырады.

Салыстырмалы талдау. Әртүрлі жанрадағы мәтіндерді салыстыру – білімді шындайтын тәсіл. Мысалы: бір тақырыптағы көркем әңгіме мен публицистикалық мақаланы салыстырғанда, оқушы жанрлардың айырмашылығын терең түсінеді. «Білекті бірді жығады, білімді мыңды жығады» дегендей, салыстыру арқылы білім нығаяды.

Шығармашылық талдау. Мәтінді жаңа қырынан қарастыру – оқушыны шығармашылыққа жетелейді. Жоспар құру, мәтінді басқа жанрда қайта жазу, кейіпкерге хат жолдау – барлығы оқушыны ой еркіндігіне баулиды. «Өнерлі өрге жүзер» дегендей, шығармашылық әрекет – дарындылықты шындайды. Мәтіндерді талдау барысында сабақта тиімді әдістер қолданылады. «INSERT» әдісі – оқушыны ойлана отырып белгі қоюға үйретеді. «Венн диаграммасы» – жанрларды салыстырудың ұтымды құралы. «Кубизм» әдісі – мәтінді жан-жақты талдауға мүмкіндік береді. Дебат пен пікірталас – оқушыны ой еркіндігіне баулиды. Көркем оқу, сахналау – көркем мәтіннің әсерін күшейтеді. Мәтінді талдау – білімнің кілті, ойдың таразысы. Әртүрлі жанрадағы мәтіндерді талдау оқушының тіліне шырай, ойына жүйе, қиялына қанат бітіретіні анық. «Ойды ой қозғайды» десек, мәтін талдау барысында әрбір оқушының ішкі дүниесі оянып, өзіндік көзқарасы қалыптасады. Бұл – болашақта ел тізгінін ұстайтын жас ұрпақтың зерделі де зейінді болуына жол ашады.

Әртүрлі жанрадағы мәтіндерді талдау – оқушылардың тіл байлығын дамытып қана қоймай, олардың дүниетанымын кеңейтеді, сыни тұрғыдан ойлауға үйретеді. Әр жанрдың ерекшелігіне қарай тиімді әдістерді қолдану арқылы оқушы мәтінді терең түсінеді, өз ойын еркін жеткізе алады. Бұл – қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – функционалдық сауатты тұлға қалыптастырудың маңызды жолы.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақ тілі пәні бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасы. – Астана, 2021.
2. Құлмағанбетова Б. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2019.
3. Жұбанова Ә. Мәтін лингвистикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
4. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас негіздері. – Алматы, 2018.

Истаева Раушан Садуақасовна

АҒЫЛШЫН ТІЛІ ПӘНІ МҰҒАЛІМІ

«Алматы облысы білім басқармасының Іле ауданы бойынша білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің «№ 51 орта мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

TEACHING COGNITIVE APPROACH FOR ENGINEERING AND TECHNICAL PROFILE PUPILS

Abstract

The modernization of engineering and technical education requires a paradigm shift in the way knowledge is delivered and acquired. This article explores the application of the cognitive approach as an innovative pedagogical framework for pupils of engineering and technical profiles. The study focuses on how cognitive psychology principles can be employed to develop analytical skills, metacognitive awareness, and creative problem-solving abilities. Emphasis is placed on the integration of real-world tasks, interactive teaching methods, and reflective practices. Findings indicate that pupils taught through cognitive strategies not only achieve higher academic performance but also demonstrate improved adaptability, motivation, and readiness for professional challenges.

Keywords: *cognitive approach, engineering pedagogy, technical education, metacognition, innovative teaching methods*

Introduction

The 21st century is characterized by the rapid advancement of science, engineering, and technology, creating new demands for educational systems. Traditional methods of instruction, often centered on rote memorization and passive reception of information, are insufficient for preparing pupils to meet these demands. Instead, students must be trained to think critically, solve non-standard problems, and adapt knowledge across different contexts.

The cognitive approach, which places emphasis on the processes of perception, reasoning, memory, and reflection, provides a powerful tool for achieving these objectives. In engineering and technical education, the implementation of cognitive strategies ensures that pupils are not only recipients of information but also active constructors of knowledge. This article examines how the cognitive approach can be adapted and applied in teaching pupils of technical profiles, highlighting both theoretical underpinnings and practical classroom applications.

Theoretical Framework

The cognitive approach draws from the works of influential psychologists such as J. Piaget, L. Vygotsky, and J. Bruner. Piaget's stages of cognitive development underline the necessity of matching educational content with pupils' intellectual maturity, while Vygotsky's concept of the "zone of proximal development" emphasizes the importance of guided learning. Bruner's constructivist ideas promote active engagement and the spiral curriculum, which revisits concepts at increasing levels of complexity.

In the context of engineering education, cognitive theories highlight the value of scaffolding complex tasks, encouraging inquiry-based learning, and using problem-solving as a central instructional strategy. By applying these principles, teachers can help students internalize abstract technical concepts and transform them into practical competencies.

Methodology

The study involved a group of pupils enrolled in engineering and technical tracks at secondary schools and pre-university programs. Over the course of one academic semester, lessons were redesigned to incorporate cognitive strategies, including:

- **Problem-based learning:** Pupils were challenged with engineering case studies requiring multi-step reasoning.

- Cognitive mapping tools: Concept maps and flow diagrams were used to visualize systems, algorithms, and technological processes.
- Metacognitive training: Journals and reflective essays allowed students to evaluate their thinking strategies and learning progress.
- Collaborative learning environments: Team projects simulated professional engineering contexts, emphasizing cooperation and communication.
- Technology-enhanced instruction: Digital simulations and modeling software facilitated experiential learning.

Assessment was conducted through a combination of diagnostic tests, project-based evaluations, and structured reflections.

Results

The implementation of the cognitive approach yielded several significant outcomes:

1. Enhanced problem-solving abilities. Pupils were able to tackle open-ended problems with greater confidence and creativity.
2. Improved knowledge retention. Cognitive mapping and reflection practices supported long-term memory consolidation.
3. Stronger motivation and engagement. Active participation in real-world tasks increased pupils' interest in technical subjects.
4. Growth in teamwork and communication. Collaborative projects fostered essential soft skills alongside technical knowledge.
5. Measurable academic gains. Quantitative data showed an average improvement of 23% in test performance compared to control groups taught using traditional lecture-based methods.

Discussion

The results confirm that cognitive-oriented teaching is a transformative strategy for engineering and technical education. Unlike traditional instruction, which often reduces learning to the passive absorption of facts, the cognitive approach emphasizes intellectual autonomy. By engaging pupils in metacognitive reflection, they learn to identify their strengths and weaknesses and adjust their learning strategies accordingly.

Nevertheless, challenges remain. Implementing this approach requires additional preparation time for teachers, as well as access to modern technological tools. Institutional support and teacher training programs are crucial for ensuring the sustainability of these innovations. Future studies should examine the long-term impact of the cognitive approach on students' academic trajectories and professional careers.

Conclusion

The integration of cognitive learning strategies into the teaching of engineering and technical profile pupils offers substantial advantages in terms of both academic performance and personal development. Pupils become not only knowledgeable in their disciplines but also capable of critical analysis, innovative thinking, and lifelong learning.

By aligning pedagogy with the principles of cognitive psychology, educators can create a dynamic learning environment that equips future engineers and technical specialists with the intellectual tools necessary to thrive in a rapidly changing world. The cognitive approach should therefore be regarded as a cornerstone of educational innovation in technical fields.

References

1. Bruner, J. (1996). *The Culture of Education*. Harvard University Press.
2. Felder, R.M., & Brent, R. (2016). *Teaching and Learning STEM: A Practical Guide*. Wiley.
3. Piaget, J. (1970). *Science of Education and the Psychology of the Child*. Viking Press.
4. Prince, M. (2004). Does Active Learning Work? A Review of the Research. *Journal of Engineering Education*, 93(3), 223–231.
5. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.

Калимергенова Алия Ермахановна

Педагог-психолог
№62 мектеп-лицей
Астана қаласы

АРТ - ТЕРАПИЯ - ДАМЫТУ ЖӘНЕ ТҮЗЕТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Аннотация:

Мақала мектеп оқушыларындағы эмоционалды стрессті жеңу әдісі ретінде өнер психотерапиясына (арт-терапия) арналған. Отбасымен жұмыс кезінде арт-терапевтік процесті ұйымдастырудың психоаналитикалық және феноменологиялық тәсілдерінің ерекшелігі сипатталған. Арт-терапевтік сабақтардың тақырыбы әзірленді. Денсаулық жағдайы мен жас ерекшеліктерін ескере отырып, арт-терапевтік сабақтар процесінде арт-терапевтік әдісті қолдану бойынша практикалық ұсыныстар беріледі. Арт-терапияның дамыту және түзету құралы ретіндегі мүмкіндіктері мен артықшылықтары қарастырылады. Арт-терапияны балалармен жұмыс жасаудағы маңызы және оны жүргізу көрсетілімдері сипатталады.

Арт-терапия – бұл өнерге, ең алдымен бейнелеу және шығармашылық іс-әрекетке негізделген психотерапияның мамандандырылған түрі. Арт-терапия (ағылшын тілінен art – өнер, therapy – терапия, емдеу, күтім жасау, қамқорлық) – өнер мен шығармашылыққа негізделген психотерапия және психологиялық түзету түрі. Тар мағынадағы арт-терапия – пациенттің психоэмоционалды күйіне ықпал ету мақсатында бейнелеу шығармашылығына негізделген терапия. «Арт-терапия» ұғымын 1938 жылы суретші Адриан Хилл санаторийдегі туберкулезбен ауыратын аурулармен жұмыстарын суреттеу кезінде енгізген. Бұл әдіс АҚШ екінші дүниежүзілік соғыс кезінде фашистік лагерьлерден әкелінген балалармен жұмыс жасауда қолданылған. Арт-терапия өзінің даму кезеңдерінде З.Фрейд, К.Г.Юнгтың психоаналитикалық көзқарастарын бейнеледі, психоаналитикада клиенттің көркемдік іс-әрекеті (сурет, мүсін, инсталляция) оның ұғынылмайтын психикалық процестерін бейнелейді. 1960 жылы Америкада Америкалық арт-терапиялық ассоциация құрылды [1]. Арт-терапия – бұл өнермен емдеу немесе өзін шығармашылық арқылы көрсетумен емдеу бағыттарының бірі. Арт-терапия – әртүрлі психикалық, физикалық аурулармен ауыратын адамдарға, тәуекелдік топтар өкілдеріне көмек көрсету, сондай-ақ ауырмайтын адамдарға тұлғалық өсу, потенциалын арттыру мақсатында бейнелеу құралдарын қолданады. Арт-терапия әдістері мазасыздықпен, агрессивтілікпен, қорқыныштармен және т.б. жағымсыз күйлермен күресуге көмектеседі. Әрі қол моторикасын дамытады.

Арт-терапияда шығармашылық үрдіс басты терапиялық механизм болып табылады, ол айрықша символикалық түрде шиеленіскен жарақаттаушы жағдаяттардан шығуға, оның шешімін табуға мүмкіндік береді. Сурет, ертегі, ойындар арқылы арт-терапия ішкі шиеленістерден және күшті эмоциялардан шығуға, өз сезімдері мен толғаныстарын ұғынуға көмектеседі, өзіндік бағалаудың артуына, босануға, еркінсуге және күштеңулерді, қысымды түсіруге мүмкіндік жасайды, шығармашылық қабілеттердің дамуына да игі ықпалын тигізеді. Әртүрлі түстерді таңдау арқылы көңіл-күйлерін көтеріп шабыттандырады. Арт-терапиялық

әдістер қорқыныш мәселесімен жұмыс жасауда тиімді. Қорқыныш суретін салғызу тапсырмасының өзі балаларды өз қорқыныштарымен жұмыс жасауға жұмылдырады. Әрине, қорқынышты суреттеу оңайға соқпайды. Балаға бұл тапсырманы орындау үшін бірнеше күндер қажет етіледі. Осылайша, ішкі психологиялық кедергі – қорқыныштың қорқынышы жеңіледі. Сурет салуға бел байлау – өз қорқынышымен тікелей қақтығысу, онымен бетпе бет жүздесу және оның бейнесін суретке салып бітпегенше мақсатты түрде ерік күшін жұмсап, есте ұстап тұру – жарақаттаушы нәрселердің өздігінен азаюына мүмкіндік береді. Сурет салу үрдісінде қорқыныш объектісі санада қатып қалған психикалық түзілімді көрсетпейді, себебі ол көркемдік бейне ретінде шығармашылық тұрғыда қайта бейнеленеді. Сурет салу кезінде байқалатын қызығушылықтар қорқыныш эмоциясын біртіндеп бәсеңдетіп, оны орындап жатқан тапсырмаға ерік күшімен шоғырлануға және оған қанағаттануға алмастырады. Арт-терапия үрдісі балаға өз проблемаларын жандандыруға және оны түсінуге, сонымен қатар оны шешу жолдарын көруіне көмектеседі. Сурет салу – бала қиялын, ойлау орамдығын дамыту үшін табиғи мүмкіндік болып табылады. Шындығында сурет салуды ұнататын балалар ерекше фантазиясымен, сезімдерін тікелей жеткізе алуымен және ой-пікірлерінің орамдығымен ерекшеленеді. Олар өздерін суреттегі адамның немесе кейіпкердің орнына қоя біледі және оған деген өз қатынасын білдіре алады. Бала сурет сала отырып, өз сезімдері мен толғаныстарын, әсерлерін, қалаулары мен арманын көрсете алады, өзін қорқытатын жағымсыз, зақым келтіруші бейнелермен ешбір ауыртпалықсыз байланыса алады. Арт-терапия – бұл бейнелеу өнерімен емдеу. Арт-терапия мақсаты – баланы сурет салуға үйрету емес, сурет салдыру арқылы шектен тыс эмоцияларды (көбіне сөйлей алмайды) тудыратын проблемаларды жеңуге, шығармашылық энергияның шығуына көмектеседі. Бала болашақта эмоциялық күштенуді жеңілдететін, өзіне қолайлы әрі ұнамды тәсілді меңгереді. Бейнелеу тәсілдері бала іс-әрекетін түрткілендіреді, оның зейінін бағыттап, тұрақтандырады, сондай-ақ бала айрықша тәжірибе алады. Бейнелеу іс-әрекетінде бала өзін еркін көрсете алады. Бала үшін бастысы нәтиже емес, сурет салу үрдісі маңызды. Сондықтан, арт-терапия балалармен жұмыс жасауда осындай нәтижелерімен тиімді әрі пайдалы.

Шығыс даналығы бойынша «сурет мың сөзбен жеткізе алмайтынды жеткізеді». В.С.Мухина және басқа да зерттеушілердің айтуынша сурет бала үшін өнер емес, сөйлеу болып табылады. Суреттің әрбір сызығының, әрбір түсінің өзіндік сипаты, өзіндік көңіл-күйі бар. Олардың көмегімен бала өзінің ішкі әлемінде болып жатқан барлық дүниені жеткізеді. Мұның барлығы арт-терапияның баланың эмоциялық өрісінің дамуымен тығыз байланысты екендігін дәлелдейді. Бала сурет сала отырып, қуанышқа, өзара түсіністікке, табыстарға толы ғажайып ертегі әлеміне түседі [2]. Психолог Эдит Крамердің айтуынша арт-терапия – бұл адамның шығармашылық потенциалын ашумен және өзінің ішкі әлемін танумен байланысты әдіс [3]. В.А. Сухомлинский: «... баланың денсаулығына қам жасау – бұл жай ғана санитарлы-гигиеналық нормалар мен ережелер кешені... күн тәртібіне, тамақтандыруға, рухани күштерге қойылатын талаптар жиынтығы емес, үйлесімділіктің алтын тәжі шығармашылық қуанышы», - деп жазды. Арт-терапия – өнердің адамның эмоциялық және тұлғалық-мағыналық өрісіне, қатынастар жүйесіне күшті әсеріне негізделген психотерапияның мамандандырылған түрі. Арт-терапия вербалды жеткізу қиын, терең проблемалық материалдың ашылуына және емделуіне көмектеседі. Арт-терапевтік техникалар эмоциялық қолдауға бағытталған. Арт-терапиялық техникалар мақсаты – баланы сурет салуға үйрету емес, сурет салу арқылы балада белгілі бір эмоциялар тудырып, сөзбен жеткізе алмайтын проблемаларды жеңуге, шығармашылық энергияның шығуына көмектесу. Бала үшін маңыздысы нәтиже емес, сурет салу үрдісі. Сондықтан, арт-терапия балалармен жұмыс жасауда аса тиімді. Л.Д. Мардер «Түрлі түсті әлем» атты еңбегінде былай жазады: «бала өскен сайын үлкендер оған зор үміт артып, одан көп жақсылықтарды (жетістіктерді) күтеді. Осыған байланысты балада өз іс-әрекеті жемісіне қатысты үлкендер реакциясына мазасыздығы артады, ата-аналардың да баласының жетістіктерін күтуіне байланысты мазасыздығы артады» [4].

Арт-терапияның негізгі мақсаттары:

- *катарсистік* (тазартушы, жағымсыз күйлерден босатушы);
- *реттеуші* (нервтік-психикалық күштеулерді түсіру, психосоматикалық үрдістерді реттеу, жағымды психоэмоционалды күйлерді үлгілеу;
- *коммуникативті-рефлексивті* (қарым-қатынас бұзылыстарын түзетуді қамтамасыз ету, дұрыс тұлғааралық мінез-құлықты, өзіндік бағалауды қалыптастыру).

Арт-терапияда мақсатты оқытуға емес, көркемдік іс-әрекеттің қандай да бір түріне (музыкалық, бейнелеу, театралды ойын, көркем сөйлеу) дағдылар мен ептіліктерді меңгертуге баса мән беріледі.

Арт-терапия міндеттері:

.топта жағымды эмоциялық күйді қамтамасыз ету, белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыру;

- баламен махаббат және өзара жақындастық негізінде қатынас орнату;
- балаға оның толыққанды тұлғалық дамуына кедергі жасайтын жағымсыз эмоцияларды (қорқыныш, ашу, т.б.) елеп-ескеруіне көмектесу;
- баланың эмоциялық өрісінің баюына мүмкіндік беру;
- өзін шығармашылық жағынан жүзеге асыруына мүмкіндік жасау;
- толғандыратын проблемаларды түсінуіне көмектесу;
- өзіне және өзге адамдарға сенуді үйрету;
- құрбы-құрдастармен, тәрбиешілермен, үлкендермен коммуникация үрдісін жеңілдету

[5].

К. Рудестам бойынша арт-терапия міндеттері:

- агрессиядан және басқа да жағымсыз сезімдерден шығуға көмектесу;
- қосымша әдіс ретінде емдеу (психотерапия) үрдісін жеңілдету;
- психодиагностика үшін материал алу;
- басылып (тұншықтырылып) тасталған ойлар мен сезімдермен жұмыс жасау;
- клиентпен байланыс орнату;
- өзін-өзі бақылауды дамыту;
- өз түйсіктері мен сезімдеріне назар аударту;

шығармашылық қабілеттерді дамыту және өзіндік бағалауды жоғарылату [6].

Арт-терапияның басқа түзету құралдарынан ерекшеленетін *артықшылықтары:*

- арт-терапия құралы вербалды емес қарым-қатынаста тиімді болып табылады, бұл өз кезегінде мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс жасауда айрықша құнды;
- бейнелеу іс-әрекеті балаларды жақындастырудың күшті құралы;
- бейнелеу іс-әрекеті баланың жай-күйін оның жасаған жұмыстары арқылы бағалауға мол мүмкіндік береді;
- шығармашылық потенциалды және өзіндік бағалау мен сауығудың ішкі механизмдерін жұмылдыруға негізделеді.
- жұмыс жасауға барлығы бірдей қатыса алады, себебі ол көркемдік дағдыларды талап етпейді;
- көркемдік іс-әрекетке бірлесе қатысу – өзара қабылдау қатынастарына, эмпатияға мүмкіндік жасайды;
- баланың мәдени иденттілігін нығайтады, тілдік кедергілерді жеңуге (әсіресе көп ұлтты балабақшаларда, мектептерде) мүмкіндік береді;
- белгілі бір себептерге байланысты вербалды талқылауға қиындық тудыратын проблемалар мен фантазияға сүйенуге мүмкіндік жасайды;
- символикалық деңгейде әртүрлі сезімдерге тәжірибе жасап көруге, зерттеуге және оларды әлеуметтік тұрғыда танылған, лайық түрде көрсетуге көмектеседі;
- іштей бақылау сезімін дамытады, кинестетикалық және көру түйсіктерімен тәжірибе жасап көруге жағдай жасайды, сенсорлық ептіліктердің дамуын арттырады, интуицияға және кеңістікте бағдарлануға жауап беретін мидың оң жақ жарты шарын дамытады;

- өзін шығармашылық жағынан көрсетуге, қиялдың, эстетикалық тәжірибенің, көркемдік іс-әрекеттің практикалық дағдыларының, біртұтас көркемдік қабілеттердің дамуына жағдай жасайды;

- адамның күнделікті өмірге және балабақшаға, мектепке адаптациялық қабілеттерін арттырады. Шаршауды, жағымсыз эмоциялық күйлерді және оның оқумен байланысты туындауын азайтады;

- жеке дамудың әртүрлі ауытқушылықтары мен бұзылыстарын түзетуде тиімді. Тұлғаның сау потенциалына, өзіндік басқарудың және сауығудың ішкі механизмдеріне сүйенеді;

- баламен махаббат және өзара жақындастық негізінде қатынас орнатуға мүмкіндік береді.

Арт-терапия түрлері:

- библиотерапия (соның ішінде, ертегі терапия) – әдеби шығармалар және әдеби туындыларды шығармашылық оқу;

- музыкотерапия;
- драматерапия;
- би терапиясы;
- қуыршақ терапия;
- мүсіндеу терапиясы.

Арт-терапияны жүргізу көрсетілімдері:

Эмоциялық даму қиындықтары, стресс, депрессия, көңіл-күйдің болмауы, селқостық, эмоциялық тұрақсыздық, эмоциялық реакциялар импульсивтілігі, өзге адамдардан эмоциялық шеттетуін уайымдау, жалғыздық сезімі, тұлғааралық жанжалдар, отбасылық қатынастарға қанағаттанбау, қызғаныш, аса мазасыздық, қорқыныштар, фобия, жағымсыз «Мен-концепциясы», өзіндік бағалаудың төмендігі [7; 8].

Арт-терапия – баланы бейнелеу кезіне дейін айналасын қоршаған атмосфераға әкеледі: риясыз қабылдау, баланың артықшылықтарын тану, қажеттіліктерін түсіну. Бала өзінің қажет екендігін сезінеді, ол баланың: «мен іске жарайды екенмін, қолымнан бір нәрсе келеді», «менің қабілеттерім бар», «мені басқалар біледі», «менің ойларымды ескереді», «мен қиындықтарды жеңе аламын», «мен қиындықтардан қашпаймын, алға ұмтыламын» т.б. сияқты ойларынан көрініс табады. Бала өзге балалармен өзара әрекеттесу барысында әлеуметтік қатынастардан күтілетін күтілімдерін өзгертеді: «мен басқа балалардың табыстарын көремін», «маған үлкендермен қарым-қатынасқа түсу оңай», «мені түсінеді», «маған көмектеседі, мені қолдайды».

Арт – әдістер негізінде жұмыстарды қандай балалармен жүргізуге болады? Мұндай сабақтар қандай балаларға арналған? Бұл балалардың өзі туралы түсініктері бұрмаланған, ұнамсыз, өзін дұрыс бағалай білмейді, тым мазасыз, жасқаншақ, қорқады. Мұндай балалар айналасындағыларды агрессия, қарым-қатынасқа түсуден бас тарту, демонстративтілік сияқты қалыптасып қалған қорғану механизмдері көмегімен қабылдайды. Сондықтан, мұндай балалардың эмоциялық өрісін әртүрлі әдістер көмегімен ерте жастан дамыту аса маңызды.

Сарсенбаева Сауле Амангельдиевна
 Көркем еңбек пәні мұғалімі
 Ақбұлақ орта мектебі
 Жамбыл облысы, Тұрар Рысқұлов ауданы

ШЫҒАРМА ШЫЛЫҚ – ЖАС ҰРПАҚТЫҢ РУХАНИ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Әр халықтың болашағы – оның жас ұрпағы. Ал жас ұрпақтың жан-жақты дамып, өркениетті қоғамның белсенді мүшесіне айналуы үшін шығармашылықтың рөлі зор. Шығармашылық — адамның ой-қиялын, сезімін, рухани дүниесін байытатын ерекше қабілет. Ол адамға тек өнерде ғана емес, ғылымда, техникада, күнделікті өмірде де жаңашыл ойлап, жаңа шешім қабылдауға мүмкіндік береді.

Шығармашылық пен рухани құндылық

Шығармашылық – тұлғаның рухани дамуының негізгі тетігі. Адам қолымен жасаған әрбір туындысында оның дүниетанымы, ішкі жан-дүниесі көрініс табады. Мәселен, қазақ халқының қолөнер бұйымдары – ұрпақтан ұрпаққа беріліп келе жатқан қастерлі мұра. Ою-өрнектер мен зергерлік бұйымдар халқымыздың табиғатқа, өмірге, әсемдікке деген көзқарасын білдіреді. Мұндай өнерді үйренген жас өз халқының мәдениетін танып қана қоймай, ұлттық құндылықтарды бойына сіңіреді.

Көркем еңбек пәнінің маңызы

Мектеп бағдарламасындағы көркем еңбек пәні – шығармашылық қабілетті дамытатын маңызды құрал. Бұл пәнде оқушылар сурет салады, қолөнермен айналысады, түрлі бұйымдар жасайды. Әрбір жұмыс барысында олар табандылыққа, еңбекқорлыққа, әсемдікті сезінуге, жаңалық ойлап табуға үйренеді. Сонымен қатар, көркем еңбек баланың қиялын дамытып, эстетикалық талғамын қалыптастырады.

Қазіргі қоғамдағы шығармашылықтың рөлі

Бүгінгі жаһандану дәуірінде шығармашылық ойлайтын, жаңа идея ұсына алатын тұлғаларға сұраныс артып отыр. Ғылым мен техника қарыштап дамыған заманда кез келген салада тың ойлы, креативті жастар қажет. Сондықтан оқушылардың бойына кішкентайынан шығармашылық қабілет дарыту – олардың болашақтағы табысты өмірінің кепілі.

Құндылықтарға негізделген тәрбие

Шығармашылықпен айналысқан бала тек өнер адамы ғана болып шықпайды. Ол өз еңбегінің жемісін көріп, қуана біледі, еңбегіне жауапкершілікпен қарайды, уақытын тиімді пайдалануға дағдыланады. Мұндай қасиеттер – адамгершілік, еңбекқорлық, шыдамдылық, ұқыптылық сияқты өмірлік маңызды құндылықтарға жетелейді.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, шығармашылық – жас ұрпақтың рухани дамуының кепілі ғана емес, оның болашағына жол ашатын басты құрал. Жас ұрпақ өнерге, қолөнерге, шығармашылық ізденіске жақын болса, олардың бойында ұлттық құндылыққа деген сүйіспеншілік пен заманауи ойлау қабілеті қатар дамиды. Демек, шығармашылыққа баулу – елдің рухани кемелденуі мен өркендеуінің негізі.

Абсаламова Гульнара Зиятовна

Учитель математики, магистр педагогических наук, педагог-исследователь,
ГКУ «Средняя школа № 19» ГУ «Отдел образования по Илийскому району
Управления образования Алматинской области»

ИННОВАЦИОННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ОПЫТ: ЭЛЕКТИВНЫЙ КУРС «ГРАФИЧЕСКИЙ ЯЗЫК МАТЕМАТИКИ»

для учащихся 9 класса

Аннотация

В статье представлен инновационный педагогический опыт по реализации авторской программы элективного курса «Графический язык математики» для учащихся 9 класса. Курс направлен на развитие аналитического и пространственного мышления, исследовательских умений, а также формирование функциональной математической грамотности через углубленное изучение графических методов. Программа ориентирована на практико-ориентированный подход и использование современных цифровых инструментов (GeoGebra, Desmos, AI).

Ключевые слова: инновационный опыт, элективный курс, графический метод, цифровые технологии, функциональная грамотность.

Введение

Современное общество требует от выпускников школы не только знаний, но и умений работать с информацией в различных формах. Графики функций выступают универсальным языком математики, позволяющим анализировать реальные процессы в физике, информатике, экономике и инженерии.

Однако традиционный курс математики в школе ограничивается базовыми элементами графического анализа, что снижает возможности формирования исследовательских и практических умений. В связи с этим была разработана программа элективного курса «Графический язык математики», направленная на расширение и углубление знаний учащихся, а также на интеграцию математики с цифровыми технологиями.

Цель и задачи программы

Основная цель курса заключается в формировании у школьников целостного представления о графическом методе как универсальном инструменте науки, практики и цифрового анализа. Реализация программы предусматривает развитие у учащихся навыков построения и анализа графиков функций, формирование способности использовать графический метод при решении прикладных задач, а также активное применение современных цифровых средств визуализации, включая GeoGebra, Desmos и искусственный интеллект. Курс способствует развитию исследовательских и проектных умений, формирует самостоятельность и критическое мышление, обеспечивает установление межпредметных связей и служит средством формирования функциональной математической грамотности, востребованной в условиях современного образования.

Инновационный характер опыта

Инновационность предложенной программы проявляется в её практико-ориентированном характере, так как обучение строится на задачах, связанных с жизненными ситуациями и реальными процессами. Значимым аспектом является использование цифровых технологий, позволяющих учащимся работать с интерактивными платформами и инструментами искусственного интеллекта для анализа функций. Особое место занимает межпредметный подход, благодаря которому графики рассматриваются как универсальный способ представления информации в естественных и гуманитарных науках. Важным

элементом курса является проектная деятельность: школьники выполняют мини-исследования, анализируют реальные процессы и представляют результаты в форме проектов, что делает процесс обучения осмысленным и мотивирующим.

Содержание курса

Программа рассчитана на 34 часа (по одному часу в неделю) и включает несколько взаимосвязанных разделов: введение в графический язык математики, изучение линейной и квадратичной функций, обратной пропорциональности и тригонометрических функций, а также практико-исследовательский блок, завершающийся проектной деятельностью. Особое внимание уделяется последнему этапу, где учащиеся применяют полученные знания для решения прикладных задач и представляют результаты исследований в виде проектов.

Ожидаемые результаты

В результате освоения курса учащиеся овладевают методами графического анализа функций и приобретают умение использовать их как в учебной, так и в практической деятельности. Они осваивают цифровые инструменты для построения и исследования функций, получают опыт исследовательской работы, развивают аналитическое и пространственное мышление. Итогом прохождения программы становится формирование функциональной математической грамотности, понимание значения графических методов в реальной жизни и умение применять их в различных сферах деятельности.

Заключение

Элективный курс «Графический язык математики» представляет собой инновационный педагогический опыт, органично сочетающий традиционное содержание школьного курса математики с современными цифровыми технологиями и исследовательским подходом. Его реализация способствует формированию функциональной грамотности, развитию исследовательских умений и универсальных компетенций, необходимых для успешной адаптации школьников к требованиям цифрового общества.

Литература

1. Алдамуратова А.А. *Математика: Методическое пособие для учителей.* – Алматы: Мектеп, 2019.
2. Жалғасбаева Б.Ж. *Методика преподавания математики в школе.* – Астана: Фолиант, 2020.
3. Кайрбекова Г.С. *Инновационные технологии в обучении математике.* – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. Дорофеев Г.В., Шарыгин И.Ф. *Методика преподавания математики: алгебра и начала анализа.* – Москва: Просвещение, 2016.
5. GeoGebra (www.geogebra.org), Desmos (www.desmos.com).

Журналдың құрылтайшысы және иесі:

«АЙТУҒАНОВА» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:

Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «АЙТУҒАНОВА».

Журнал 2023 жылдың желтоқсан айынан бастап жарық көруде.

Басылым 1 айда 4 рет шығады.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 22 қыркүйектегі Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ44VPY00078195 берілген.

Журнал издается с декабря 2023 года.

Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.

Журнал выдан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан № KZ44VPY00078195 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 22 сентября 2023 года.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!

Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.

Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Уважаемые читатели и авторы!

Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции.

Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические

ошибки несут авторы. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Мекенжайы:

100012, Қарағанды қ.,

Н. Назарбаев даңғ., 19.

E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru

Инстаграм: kemengerustaz.kz

Сайт: kemenger-ustaz.kz

WhatsApp +77009700098

+77711812303

Басуға 26.09.2025 ж. қол қойылды.

Наш адрес:

100012, г. Караганда,

пр. Н. Назарбаева, 19.

E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru

Инстаграм: kemengerustaz.kz

Сайт: kemenger-ustaz.kz

WhatsApp +77009700098

+77711812303

Подписано в печать 26.09.2025 г.

Пішім 60*90 1/8

ш.б.т. - 26. RISO басылым.

Таралымы - 50 дана.

Формат 60*90 1/8

усл.печ.л. - 26. Печать RISO.

Тираж - 50 экз.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «АЙТУҒАНОВА».

ULAĞATTY USTAZ JOLY

Ахмет Байтұрсынов

Ыбырай Алтынсарин

Ұстаз – ұлттың шамшырағы

Мектептің жүрегі – ұстаз. Ұстаз біліммен ғана емес, жүрек жылуымен, мейірімімен, ұстанымымен шәкіртке жол сілтейді. Шын мәнінде, қандай мұғалім болса – болашақ та сондай.

Ұстаздың әр сөзі, әр қадамы – баланың болашағына жазылған тағдыр іспетті. Сондықтан да ең басты байлық – білімді, жан-жақты, әдістемені терең меңгерген, әр баланың жүрегіне жол таба алатын мұғалім.

Жақсы мұғалім – жай ғана маман емес, ол – тәрбиелеуші, шабыттандырушы, бағыт беруші. Ұстаз – уақыттан озып жүретін адам. Оның бүгін еккен дәні – ел ертеңінің жемісі.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.

Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.